

משמרת יום

משיעורי הדף היומי של הגאון המופלא בעל "משמר הלוי" זצוק"ל

י' כסליו - י' טבת, שנת השמיטה תשפ"ב ★ מסכת תענית מרישא ועד גמירא ★ גליון מס' 33

דברי מספד לפני מטתו של הרה"ג רבי
צבי הלוי גנואר זצ"ל - עמ' 47

גיציים משולחן גבוה

סיפור שמיימי!!!

את העובדא הנוראה דלהלן [אשר באמת מן
הראוי הי' שאדם גדול ובעל רגש מיוחד יכתוב ויספר
זאת, ולא כתב שורות אלו], זכיתי לאחרונה
לשמוע מפי בנו בכורו של רבנו זצוק"ל,
להבחילי, הוא ניהו מורנו רבי יצחק הלוי
שליט"א, ומעשה שהי' כך הי' -

בשנת תשמ"ב, בליל שבת קדש פרשת
משפטים, כ"ז לחדש שבט, עלתה בסערה
השמימה נשמתו הטהורה של ה"ראש
ישיבה" של ישיבת סלבודקה - ו"הראש
ישיבה" של רבנו זצוק"ל, גאון התורה
והענוה מרן הגאון רבי מרדכי שולמן זכר
צדיק וקדוש לברכה, - ורבנו זצוק"ל ביטא
אז את שברון לבבו הטהור במאמרים
הנוראים והנשגבים שהדפיס אז בשעתו,
המאמר הראשון - מיד למחרת יום הפטירה,
ביום ראשון בבוקר הופיע בעיתונות החרדית
דאז מאמר שכתב רבנו מיד במוצאי ש"ק,
כשעדיין מתו מוטל לפניו, ואחר כך הוא
פרסם עוד שני מאמרים בירחון "דגלנו",
ולימים חזר והדפיס בספרו הקדוש "שלמי
שרה" בתחילת הספר, שם משתקפת במקצת
גדלות נפשו ופנימיות נשמתו הטהורה של
הכותב, שהי' אז אברך צעיר בן ארבעים
ואחת שנים.

והנה, בתוך ימי השלושים, אירגנו מספד גדול
באחד מבתי המדרש המרכזיים והחשובים
אשר בבני ברק, ונתפרסמו מודעות בכל רחבי
העיר על עצרת המספד, עם רשימת שמות של
גדולי התורה שבדור ותלמידים ותיקים, שהיו
אמורים לבוא ולשאת דברי מספד וקניה על
ראש הישיבה זצוק"ל.

בבוקרו של יום המספד, בשעה תשע בבוקר,
מצלצל הטלפון בביתו של רבנו זצוק"ל, מעבר
לקו הי' אחד מבני משפחתו הרוממה של ראש
- המשך בעמ' 42 -

ענינים שנידונו בגליון זה:

- האם תקנת השבים שייכא בבני נח?
- "טובל ושרץ בידו"
- "חפצא" - ו"מעלות"!!!
- "מוקצה" ביו"ט שחל בשבת
- יום המיוחס
- איך קבעו "תענית אסתר" ביום שלפני הפורים, הא הימים שבמגילת תענית אסורים בתענית לפניהם ולאחריהם?
- בלשון המשנה הקדושה: חמש מאות "רגלי" - ובלשון "טף"
- "הר הבית" הי' מקורה
- "לקל גומר עלי"
- האם מותר להתפלל בשביעית שירדו גשמים בשדות?
- ספק בזמן הפירעון
- האם זמן פירעון תלוי בשקיעה או בצאה"כ
- "בטחון"!!!
- נוראות קדושת חז"ל הקדושים!!!
- "צאן יראיו יעשה" - ואת שועתם ישמע ויושיעם"
- הנאה ממעשה נסים
- המוצא בהמה דקה בא"י - האם מחוייב למוכרה?
- היכן נזכרו בתוספות - הרמב"ם, והראב"ד, וה"אבן עזרא?"
- זמן תפלת נעילה
- האם יש "נעילה" בג' תעניות ראשונות ובענין תענית דאנשי מעמד מאי משמע "קרבן עצים"?
- "ובוטל התמיד" - בבית ראשון או בבית שני?
- "וכי אפשר לשרוף את התורה!?"
- שני תבשילין בסעודה המפסקת

- בענין סימן קללה
- ישיבה בסוכה בשמיני ספק שביעי - אם הוא מה"ת או מדרבנן?
- אימתי פרכינן "תנא אהיכא קאי"?
- היכן מקומה של מסכתא "תענית" בסדר מועד?
- ניסוך המים, אם הוא מנסכי התמיד, או שהוא חובת היום
- מי שלא אמר "זכרנו" ו"מי כמוך" - האם מחזירין אותו?
- "משנה למלך"...
- מה זה "שימשא" ומה זה "שמשא"?
- "הת"ח מוכרח לסבול... עד שיצמח ויצא לאור כבודו".
- תפלה!!!
- מצח קטן, האם חשיב "מום" באשה?
- על מה סמכינן לעשות במקומות הרחוקים רק יוה"כ אחד?
- באיזו תקופה הי' הנביא יואל?
- בענין "עין הרע"
- "אינני מבין מה שייך כאן בושה"!!!
- האם יש ענין של עלי' לרגל לאחר החורבן?
- "כל התחלות קשות"!
- מצינו שהפסוק מדבר באדם פלוני שלגביו לא שייך הדין ולא נכתב אלא ללמד על אחרים
- "אין תענית צבור בבבל"
- "הפורשים מדרכי ציבור"!!!
- בדין י"ג תעניות
- מה זה "צום"?
- "וביתו ריקם"!!!
- הנבואה תלוי בסנהדרין?
- איך כותבים - "ירושלם" או "ירושלים"? - דב, או "דוב"?

- נשיאת כפים בתענית במנחה גדולה
- האם במקומות הרחוקים היו עושין חנוכה "תשעה" ימים?
- יו"ט שני בעצרת
- בענין הבדלה בת"ב שחל ביום ראשון למי שצריך לאכול אם מבדיל על היין

מסכת תענית

פרק מאימתי

דף ב' ע"א

שם. "גזירה שמא יחזור הדבר לקלקולו או משום מנהג אבותינו בידינו כדאי פ"ק דביצה" וכו'.

בהג' מהר"ץ חיות העיר, דמתוך הסוגיא שם בביצה מבואר דחד טעמא הוא, כלומר: הזהירו במנהג אבותיכם - שמא יחזור הדבר לקלקולו, ע"ש.

אימתי פרכינן "תנא אהיכא קאי"?

גמרא "תנא היכא קאי דקתני מאימתי".

וכזאת פרכינן בריש ברכות, אהא דתנן התם: **"מאימתי** קורין את שמע בערבית", "תנא אהיכא קאי דקתני מאימתי"? והנה לא מצינו שהקשו בגמרא קושיא זו "תנא אהיכא קאי" לא לענין שופר - במסכת ר"ה, ולא לענין סוכה ולולב - במסכת סוכה, ומה נשתנה לגבי ק"ש **וחיוב הזכרה** דפרכינן הכי? וכתב הריטב"א כאן וז"ל קדשו: "ופירושו הנכון, דכל כי האי גוונא **שאיין חיובו מפורש בכתוב**, מעיקרא אית לי למיתני חיובא והדר תני זמנא דחיובא, והיינו דבעי בברכות גבי ק"ש: תנא היכא קאי דקתני מאימתי, דמעיקרא ה"ל לפרושי חיוב ק"ש, **דאע"ג דכתיב בשכבך ובקומך, ההוא בדברי תורה הוא דמשמע שישנן תמיד**. ומהדרין דאקרא קאי, שזה מקובל הי' וידוע ביניהם, דכי כתיב בשכבך ובקומך על חיוב ק"ש. וה"נ מתמה' היכא קאי דקתני מאימתי, דהא **מדרכנן** הוא וצריך למתני חיוב הזכרה מעיקרא, מה שאין כן בסוכה ולולב ושופר - **שחיובם מפורש בכתוב**, ולא הוצרך התנא לשנות אלא הלכותיהן" עכ"ל הריטב"א.

היכן מקומה של מסכתא "תענית" בסדר מועד?

גמרא "אלא תנא מראש השנה סליק".

רש"י ותוס' מפרשים: "דתנא מראש השנה סליק - **ששניהן בסדר אחד הן**" וכו'.

וכתב ב"קרבן אורה", דמשמע מלשון זה, דבסדר המסכתות מסכת תענית באמת לאו בתר מסכת ר"ה הוא, אלא דמ"מ בסדר אחד הם. והא דלא סידר רבי אותה אחר ר"ה, היינו משום דסדרן לפי סדר הימים - ר"ה, יומא, סוכה. אכן הביא הקר"א, שהרמב"ם בפירוש המשניות מסדר תענית אחר ר"ה ממש, וכפשטות הגמרא כאן: "תנא מר"ה סליק", ע"ש.

תוס' [ד"ה וכתוב] "וי"ל דמן הדין נקט **גבורות** משום טעמא דאיכא **כח ואיכא גדולה**".

לכאוי הפי', דלשון "גבורות" כולל גם "כח" וגם "גדולה".

שם. "אי נמי משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורות".

במשנה "אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים".

הריטב"א [להלן ד' א'] נתקשה טובא בסידורא דמתניתין, דהא ברישא דמתניתין פתח בהזכרה, והשתא מיירי בשאלה, ושוב הדר רבי יהודה ואיירי בהזכרה, והדר שוב איירי בשאלה: "בג' במרחשון שואלין את הגשמים" וכו', וע"ש בריטב"א כ"ד הקדור.

במשנה "האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר".

בתו"ט דקדק, מהא דמצינו במשנה בר"ה [ל"ב ב']: "העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה, **השני** מתקיע, ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל" ע"כ. ומאי שנא דהתם קרי לי **השני** ואילו הכא קרי לי **האחרון**?

וכתב עלה הרש"ש: "ולי נראה, דלהכי קאמר הכא האחרון, כדי לזווגו למלת **האחרון** שקדם לו, וכי"ב כ' התו"ט בעצמו בר"ה שם במשנה הקודמת ע"ש, [וגדולה מזו כתב בשבועות פ"ז מ"ח ד"ה נתגלגלה], וכה"ג משני ר"א בסנהדרין [י' ב'] ואידי דבעי למיתני **עיבור** שנה תנא נמי **עיבור** חדש" עכ"ל הרש"ש.

בענין סימן קללה

בתוס' [ד"ה מאימתי] "**ואפילו האידנא אינו אלא מדרכנן משום ספיקא**".

מבואר כאן בד' התוס' כלל גדול, והוא דהמושג של סימן קללה אינו שייך אלא רק אם הגשמים סותרים לקיום מצוה **דאורייתא**, אבל אם אינם סותרים אלא לקיום של **דרכנן** לא מיקרי סימן קללה, וכזאת כתבו התוס' בסוכה ב' א' [ד"ה כ'], וע"ש בגליון הש"ס שציין להתוס' דילן, ועי' "משמר הלוי" שם [סי' ג', אות ו'].

ישיבה בסוכה בשמיני ספק שביעי - אם הוא מזה"ת או מדרכנן?

שם. "**ואפילו האידנא אינו אלא מדרכנן משום ספיקא**" וכו'.

ובזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי', - במקומות הרחוקים שהיו עושין שני ימים טובים של שמיני עצרת מספק, [ולשיטת הרבה ראשונים ספיקא דאורייתא לחומרא מן התורה, ואפי' לשיטת הרמב"ם דאינו לחומרא אלא מדרכנן, הא כבר יסדו החו"ד [סי' ק"י] והחת"ס דכל זה **באיסורין**, אך לא **במצוות**, ומשום דלא דיברה תורה אלא על **הוודאות**, ונמצא שכאשר אמרה תורה שדבר פלוני הוא באיסור, לא דיברה אלא על הודאי. ולאידך גיסא, כאשר נאמר בתורה שמצוה לעשות כך וכך, כוונת התורה שתתקיים המצוה בודאות], מכל מקום כבר כתב בטו"א בר"ה, דמאחר דמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר, נמצא דאיכא רוב [לקולא] דהאלול אינו מעובר, ואי"ז בגדר "ספיקא".

והוא גופא, מדוע מתחלת הברכה בגבורות, ולא בכח או בגדולה?

גמרא "ומנא לן דבתפלה".

ואלא אימתי?

ורצו לבאר, דקו' הגמרא היא דמנלן דיש כלל חובה להזכיר בתפילה, ונימא שלא יזכיר כל עיקר. [א"ה: עי' היטב ברש"י ד"ה ואידי ובתוס' ד"ה אלא, וצ"ע].

שם "ומנא לן דבתפלה דתניא לאהבה את ד' אלקים" וכו'.

בח"א מהרש"א הקשה, מאי קבעי ל': ומנלן דבתפלה, הא **מפורש** בתפלת שלמה: בהעצר השמים ולא יהי מטר וגו' **והתפללו** וגו'. [וכוונתו, דנהי דכאן הוא קרא מדברי תורה והתם הוא מדברי קבלה, אבל מ"מ שם הוא מפור' להדיא, ואילו כאן אי"ז אלא מדרשא]. ותיירץ, דקרא דהתם לא איירי אלא **בהעצר כבר השמים**, דעל זה בעי תפלה מדין "עת צרה", אבל הכא בעי בלאו עת צרה, אלא בתפלה קבועה שבכל יום, ולזה מיייתי מקרא **"דלעבדו בכל לבבכם"** וגו' דאיירי בעבודה ותפלה קבועה שבכל יום.

גמרא "איזו היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה".

רמב"ם סה"מ מ"ע ה' ורמב"ן שם בהשגות [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "אמר ר' יוחנן ג' מפתחות" וכו'.

ברש"י איתא: **"ואמר רבי יוחנן".**

גמרא "ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח" ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים".

מה טעם? יש על כך ביאור מהסבא קדישא **"חפץ חיים" זיע"א...** [אמר התלמיד הכותב: כעת לא מצאתי אי' מקום כבודו בספריו הקדושים].

גמרא "מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכור אלקים את רחל" וכו'.

בח"א מהרש"א העיר, אמאי לא מיייתי קרא דלעיל מיני' גבי לאה דכתיב: "וירא ד' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה"? וע"ש כ"ד הקדו'.

דף ב' ע"ב

גמרא "דאמר מר ומנחתם ונסכיהם אף בלילה".

בתמורה י"ד א' איתא: "מנחתם ונסכיהם - בלילה, מנחתם ונסכיהם - למחר", וצריך פשט - איך ילפינן מהנך קראי דאפי' בלילה ואפי' למחר?

ויש על כך ביאור נפלא ב"חזון יחזקאל" ב"ביאורים" לתוספתא [פ"ו דמנחות ה"ז] וזה לשון קדשו: -

"כלומר, מדכתיב בכל הימים של חג הסוכות "ומנחתם" [עם ו' המחבר את מנחות נסכים עם קרבנותיהם] וביום **הרביעי** שינה

הכתוב וכתב "מנחתם ונסכיהם" [בלא ו' החיבור] וגם ביום **שמיני עצרת** כתוב מנחתם ונסכיהם [בלא ו' החיבור], חד לומר לן שלפעמים מנחת נסכים של קרבנות היא נפרדת מקרבנה ושונה ממנו **בדין**, שהקרבן אינו קרב בלילה והיא קרבה בלילה. וחד לומר לן כי נפרדת היא מקרבנה **בזמן** ואדם מקריב את קרבנו היום ונסכיו לאחר עשרה ימים, והיינו דקאמר "מנחתם ונסכיהם בלילה מנחתם ונסכיהם למחר, - [וכאן הוקשה ל"חזון יחזקאל", דהא תינח בתמורה שם וכן בשאר זוכתי שהלשון בגמרא הוא **"מנחתם ונסכיהם" - בלילה**, אבל איך נפרש כאן בריש תענית, דלשון הגמרא כאן הוא: **"ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה"**? ומשום כך מסיים החזו"ן: - [ולפי זה יש להגיה גם בתענית דף ב' ע"ב ולגרוס גם שם כמו בתמורה **"מנחתם ונסכיהם"** ולא ומנחתם] עכ"ל ה"חזון יחזקאל", וזכה לכיוון בזה לד' **הגאון המלכ"ם זיע"א** [א"ה: לע"ע לא מצאתי אי' מקום כבודו], וע"ע ב"משך חכמה" בפרשת פנחס שם.

ניסוך המים, אם הוא מנסכי התמיד, או שהוא חובת היום

שם "מה ניסוך המים מאורתא דאמר מר ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה".

צריך ביאור טובא, היכן שמענו שאפשר להקריב את הנסכים בלילה **שקודם** ההקרבה?

בעיקר דין ניסוך המים, ישנה שאלה גדולה האם הך ניסוך הוא דין מנסכי **התמיד** [שבחג חייבה תורה להוסיף על נסכים של התמיד גם נסכים של מים], או דלמא שזוהי מצוה בפני עצמה? - עי' ריטב"א סוכה מ"ט שהביא בשם הרמב"ן, דניסוך המים אינם נסכים הבאים עם הזבח [היינו התמיד], שחובת היום הוא ולא חובת הזבח כלל, וכתב שם שזה כפתור ופרח. ועי' ב"גבורות ארי"י" כאן [וביומא כ"ד], ועי' חזו"א או"ח [סי' קכו סימן כ'], ועי' קה"י [תענית סימן א', מנחות סימן ח']. ובגליון הגמרא של **הרב זצ"ל** צויין עוד ל"דובב מישרים" ... ו"חזון יחזקאל" סוכה ... ו"משך חכמה" פרשת פנחס, ו"אבני נזר" או"ח סימן ... ולחדושי הגרי"ז מנחות ט"ו, - "ועיין מציאה רבתא בזה בתוס' הרא"ש ליומא ל"ד ב", [א"ה: עי' לשון קדשו של רש"י כאן בסוף העמוד: "שני ניסוכין על קרבן אחד" וכו'].

תוס' [ד"ה דאמר] "פירוש וסבירא ליה דניסוך לא הוי עד בשני".

זה כתבו התוס' לשיטת פירושם הראשון בתוס' הקודם ד"ה איבעיא, עיי"ש ותבין [כ"כ ה"ק"ר אורה"א כאן] - [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "וכשם שארבע מינים הללו אי אפשר בהם בלא מים".

וברש"י: "ארבעה מינים הללו - שבלולב ואתרוג".

רש"י [ד"ה האחרון] "המתפלל תפלת מוסף" [הראשון] המתפלל תפלת יוצר".

ולעיל במשנה לא פירש רש"י מידי, ונטר עד הכא?

רש"י [ד"ה אינו מזכיר] ושוב אינו מזכיר".

זה קאי אסיפא דר' יהודה, דביו"ט ראשון של פסח האחרון אינו

גמרא "שפיר קאמר לי ר"א לרבי יהושע, - אמר לך רבי יהושע בשלמא" וכו'.

ולא נתפרש מה משיב על כך רבי אליעזר? ועי' "קרבן אורה".

דף ג' ע"א

גמרא "תניא ר' נתן אומר בקדש הסך נסך שכר לה' בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין".

כל המפרשים וכל הלומדים מתחבטים כאן בפשט ד' ר' נתן, הלא הך קרא נאמר בפרשת תמיד, ולא בפרשת הקרבנות דחג, וא"כ מאי איריא בחג - בכל ימות השנה נמי, עי' ב"טורי אבן" כאן כל אריכות דבריו הקדושים בזה, ועי' "קרבן אורה" שציין בזה להתוס' בזבחים [ק"י ב', ד"ה אין], ולילקוט שמואל [פרשה כ' ד"ה ויאספו].

גמרא "אי ר' יהושע נימא חד יומא".

וכתב המהרש"א וז"ל קדשו: "והוא חד יומא ע"כ שמיני עצרת, דלר"י דברייטא נמי דאמר משעת הנחתו הוא ערבית דשמיני עצרת כמ"ש התוס' לעיל וכפרש"י לקמן, וק"ל עכ"ל המהרש"א.

ובחזו"א [או"ח סימן יח, אות ג'] כתב וז"ל קדשו: -

"אי ר"י חד יומא, פ"י שמיני, וכ"כ מהרש"א. ולכאורה השתא לא ס"ל דבשביעי מנסכין, ועוד תימה איה מצאנו לר"י חד יומא - הלא בהדיא אמר הטעם משום דגשמים בחג כו' משמע הא בלא"ה היה מתחיל בראשון, וצ"ע". עכ"ל החזו"א. [והרה"ג ר' יצחק שיפמן זלה"ה הראה, דבד' הר"ח מבואר לכאור' דלא גרס לה כלל בגמרא, ועי'].

ושוב הראה הרה"ג ר' עקיבא וולקן זלה"ה את מש"כ כאן ב"מרומי שדה" וזה לשון קדשו: -

"אי ר' יהושע היא נימא חד יומא, דסלקא דעתיה דעיקר ניסוך המים לר' יהושע מברייטא דר' נתן גמר לה, וע"כ דאינו בכל יום, וא"כ סגי לן יום אחד בשנה, והוא בזמן שמחה כמוש"כ לעיל. ומשני דעיקר ניסוך המים מהלכתא גמרי לה, וההלכתא הוי לשבעה יומי דומיא דערבה, וכמו דאי' במס' מו"ק דף ג' ב', דומיא דניסוך המים" עכ"ל.

ובגליון הגמרא של הרב זצ"ל כתוב עוד: "ועי' קרבן אורה" ועי' "שפת אמת" ועי' כמובן בהגהת מהר"ב רנשבורג בעמוד הקודם בסופו [יום ב' שמות י"ח טבת תשס"ז]. וי"א לעיין גם בגהש"ס לק' ד' סוף ע"א, ע"כ.

רש"י [ד"ה עשר נטיות], עי' תוס' [ד"ה עשר נטיות] שמה שהביאו מד' רש"י לא נמצא ברש"י דילן, רק ברש"י סוכה ל"ד א', ומכאן הוא אחת מן הראיות שכ' בהג' מהרצ"ח בריש מכלתין, למה שכבר כתבו, דרש"י דמסכת תענית אינו מרש"י, רק מתלמידו של רש"י, והתלמיד שמע הרבה פעמים פירושים מרבו, וזה הוא שכ' ברוב פעמים "אמר לי רבי", ואפשר שהיו בו איזהו קונטרסים מרש"י, ע"ש כ"ד הקדו'.

תוס' [ד"ה ואילן] "ע"כ בנוסח שלפני".

שם. וטעמו "אשר אומר כי הוא זה..." [י].

שם. "וכדומה לזה ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה וגבי חושך לא הזכיר השם יתברך".

וכן איתא במדרש רבה בפרשת בראשית.

וב"בית הלוי" עה"ת [בריש פרשת בראשית] עמד בד' המדרש הללו, הלא כבר כתוב ברישא דקרא: "ויקרא אלקים", ולמה הי' צריך לכפול? ותירץ ה"בית הלוי", דעיקר הקושיא היא על סדר הפסוק, דהרי בהתחלת הבריאה נברא החושך תחילה ורק אח"כ אמר "יהי אור", וכן בסדרן של הזמנים היום הולך אחרי הלילה, וא"כ למה כתיב "ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה" ולא להיפך? אלא משום דלא רצה להזכיר שמו על החושך, ע"ש בביה"ל כל דבריו הקדו', ועי' עוד בשפ"א כאן.

דף ג' ע"ב

גמרא "וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה לי".

עי' ח"א מהרש"א שהביא בשם חדושי ע"י שהקשה, דאדרבה, טפי הו"ל לאקשוויי: היכי אשתבע לבטלה, דהא לא אפשר דמיעצר? וע"ש מש"כ בזה, ועי' עוד ב"שפת אמת" בסוגיין.

גמרא "כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל".

ופרש"י: "שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל וכו' שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת".

לכאור' היכן מבואר בהך קרא דהעולם נברא בשביל "ישראל", הרי ב"תורה" מיירי הך קרא? ובהכרח צריך לפרש, דמש"א "שאין העולם מתקיים אלא בשביל ישראל" הכוונה: בשביל ישראל שיעסקו בתורה.

רש"י [ד"ה בימות החמה] **מניסן ועד החג".**

אחד שליט"א שאל: ממה נפשך. או שיאמר רש"י: מניסן ועד תשרי, או שיכתוב: **מפסח** ועד סוכות, ומדוע כתב רש"י: **מניסן** ועד החג? ואינני יודע מה להשיבו.

ושוב הראו הלומדים, מה שמובא בספרים, שבנימוק"י גורס בד' רש"י: "**מפסח** ועד החג", וצינו שבספר "אמרי הצבי" מגיה כך גם ברש"י.

מי שלא אמר "זכרנו" ו"מי כמוך" - האם מחזירין אותו?

תוס' [ד"ה בימות החמה] "וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים שאומרים מן הכסה עד יום הכפורים - מספק מחזירין".

הרש"ש ציין בזה להתוס' בברכות [י"ב ב', ד"ה והלכתא]. ושם בסוף פרק תפילת השחר [ד"ה ומסתברא]. וע"ש ברא"ש בפ"ק ובטור או"ח סימן תקפ"ב.

ובהג' היעב"ץ כתב על ד' התוס' הללו בהאי לישנא: "**הא דלא כהלכתא, - לא קי"ל הכי**", עכלה"ק. ומצויין שם לד' הגר"א

ילד! כשבוחנים ילד, שואלים אותו שאלות בגמרא... במשניות... בחומש...]

גמרא "ו' אמר רב יהודה זיקא דבתר מיטרא כמיטרא" וכו'.

הא דאמרו ו'אמר, לכאור' היינו משום דהמימרות דלעיל היו ג"כ ע"ש עולא ואיתימא רבי יהודה".

מה זה "שימשא" ומה זה "שימשא"?

גמרא "שימשא דבתר מיטרא" וכו' ולהלן אמרו "ושמשא דבני קרח".

וכתב הרש"ש וזה לשון קדשו: "נ"ל, **דשמשא הראשון דביו"ד** פירושו **שמש**, והב' דחסר יו"ד הוא מלשון **שמשותיך** [ישעי' נד] דפי' **חלונות**, ועמש"כ ביומא [כ"ח ב'] עכ"ל הרש"ש.

גמרא "למעוטי מאי".

ופירש רש"י: **"מאחר דכולהו כמיטרא, מאי קמעטינן דהוי בתריה ולא הוי כמיטרא".**

ומשמע לכאור', דכוונת רש"י לפרש קו' הגמרא, דהו"ל למימר בקצרה: כל דבתר מיטרא - כמיטרא".

ואולם ב"גבורת ארי" הקשה, מנלן דאתי למעוטי מידי? וע"ש כ"ד הקדו', ולא ניחא לי' במש"כ לעיל, ולכאור' היינו משום דא"א לומר בקצרה: כל דבתר מיטרא **כמיטרא**, דהא שימשא דבתר מיטרא הוי **כתרי** מטרי. [ועי' שפ"א].

ובגליון הגמרא של **הרב זצ"ל** כתוב בהאי לישנא: לימא הכי: כל דבתר מיטרא כמיטרא, ולמה מפרט ומונה והולך זיקא, עיבא, שימשא, על כרחך למעוטי. אבל הגבול"א לא ניחא לי' בזה, עיי"ש שנשאר בקושיא למה פשיטא להגמרא שיש כאן למעוטי, והלא רש"י פירש היטב? אולי שהפירוט הוא לחלק בין זיקא ועיבא שהם רק כמיטרא לבי שמשא שהוא כתרי מטרי, ואם כן אין מהפירוט הכרח שיש כאן למעוטי, וזה שואל הגבול"א.

גמרא מעלי תלגא לטורי כחמשה מטרי לארעא".

הרה"ג ר' **עקיבא וולקן שליט"א** הראה, שהמחברים ציינו להגמרא בחגיגה י"ב ב', דאיתא שם דברקיע ששמו "מכון" יש ב' אוצרות שלג וכו'. ועל כך כתבו התוס' שם: "יש ממנו שמוכן לפורענות [והב"ח שם גורס: היינו שלג מרובה היוצא בשטף, מוכן לפורענות, אבל שלג היורד בנחת - לטובה], **כדאמרינן בתענית טבא תלגא לטורי כחמשה מטרי לארעא**, וכן כתיב כי כאשר ירד הגשם והשלג וכו' **כי אם הרוה את הארץ וגו'** עכ"ד התוס'.

שם. ה"גבורת ארי" זיע"א, בבקיאותו הנשגבה, הקשה כאן וזה לשון קדשו: -

"וק"ל, דהכא משמע דגשם **מטרות חשיב בתלתא**, משום דמטרות לשון רבים משמע וחשיב ליה בשנים, ואילו במסכת יומא פ"ה [דף נ"ד] קאמר ר' יהושע עולם מן הצדדין נברא שנאמר כי לשלג יאמר הוי ארץ וגשם מטר וגו', ופירש רש"י: כי לשלג יאמר תעשה ארץ, ומהיכן, גשם מטר וגשם **מטרות**, מד' צדדים הורידו והגשימו להעשות ארץ, **אלמא גשם מטר וגשם**

באור"ח [סימן תקפ"ב ס"ק י"ג]. וע"ש בד' הגר"א, שעל מה שפסק שם בשו"ע להלכה [בסעיף ה'] דאם לא אמר זכרנו ומי כמוך אין מחזירין אותו, על כך מביא הגר"א שבמדכי בפ"ק דברכות [רמז לג] הביא לזה שלש ראיות, [מי שיעיין שם בכל ג' הראיות, ימצא נחת ועונג רב], והראי' השלישית **"מדאמרינן בשבת כ"ד א', ימים שאין בהן קרבן מוסף, אם לא אמרו אין מחזירין אותו, וכל שכן הנך דלא אתמרי בגמרא כלל"**, ומסיים שם הגר"א: **"וזו הראיה האחרונה אין עליה תשובה"**, ע"ש כ"ד הקדו'. [א"ה: עי' עוד כעין זה, בביאור הגר"א אור"ח סימן תקנ"ז, ע"ש].

שם. "דהכי קאמר בירושלמי ומה שאלה שהיא מדוחק אומר בש"ת הזכרה שהיא מרווח לא כ"ש" וכו'.

עי' רש"ש שציין להתוס' בברכות כ"ט ב', שכתבו דש"ס דילן פליג ע"ז.

בהגהת הב"ח אות ה', כ"ה ברש"ש.

גמרא "לא קשיא הא בחרפי הא באפלי".

ופרש"י: "וכיון דאין כולם נעצרות לא חייבו להזכיר" ובגבול"א הקשה דא"כ מאי פריך להלן: "רוח שאינה מצוי חזיא לבי דרי", ה"נ נימא דכיון דאין כולם נעצרים לא חייבו להזכיר. וע"ש כל דבריו הקדושים.

"משנה למלך"...

תוס' [ד"ה שניות] "כדאמרי אינשי משנה למלך".

מדוע לא הביאו התוס' מהקרא בסוף מגילת אסתר: "כי מרדכי היהודי **משנה למלך** אחשוורוש..." [א"ה: לכאור' כמו כן יכלו התוס' להביא מהקרא בפרשת מקץ: "וירכב אותו במרכבת **המשנה**", ומפרש רש"י: **השני** למרכבתו, המהלכת אצל שלו"?].

הרה"ג ר' **מנחם עזרא אברמסקי זלה"ה**, כשהוא הי' ילד בן תשע בלונדון, שאל אותו רב אחד מפורסם: מדוע נקרא החיבור הנורא על הרמב"ם **"משנה למלך"** בשם זה? והילד השיב: שהמלך הוא הרמב"ם, ובעל ה"משנה למלך" הוא **"משנה" להרמב"ם**... אמר לו אותו רב: לא זה הוא הטעם [וכי כך הוא קורא על עצמו, שהוא ה"משנה" להרמב"ם?] רק הסיבה לכך כתובה בהקדמה הארוכה של המ"ל, והוא מסביר שם כך: **מ"ם - זה הוא "מגיד משנה", למ"ד - זה הוא לחם משנה, והאות כ"ף - זהו כסף משנה, והחיבור שלו הוא "משנה", לשלשת החיבורים הנ"ל.**

אחר כך שאל אותו אביו ה"חזון יחזקאל זיע"א מה הוא שאל אותך? והילד השיב, שהוא שאל את השאלה הנ"ל ואמרתי לו שאינני יודע' ואז אמר לי את התשובה הנ"ל כפי שהיא כתובה בהקדמה. ועל כך הגיב לו אביו הגדול: **בשבילי זה גם כן חדש! גם אני לא ידעתי בלתי היום! אבל עליך לדעת - לא זה שידועים את הידיעה הזו, זה נקרא שידועים ללמוד! ולא מזה שלא יודעים זאת - זה נקרא שלא יודעים ללמוד!... ללמוד זה נקרא, ללמוד גמרא... רש"י... תוספות... רמב"ם...**

זהו סיפור חינוכי!

[א"ה: כמדומה, שבהזדמנות אחרת אמר הרב זצ"ל, שלא כך בוחנים]

מטרות לא חשבינן להו אלא לארבע? וע"ש מש"כ ליישב בזה.

דף ד' ע"א

"הת"ח מוכרח לסבול... עד שיצמח ויצא לאור כבודו".

גמרא "האי צורבא מרבנן דמי לפרצידיא דתותי קלא, דכיון דנבט נבט".

יש כאן פשט נורא של ה"ק"ר אורה", ויש כאן פשט נורא של ה"מרומי שדה", - לבאר הדמיון בין צורבא מרבנן לפרצידיא דתותי קלא, ושניהם אמת!

וזה לשון קדשו של הק"ר א': "כי כמו שהפרצידיא המונחת תחת חתיכת עפר או אבן לא תקשה עליו כי אם ראשית התחלתה לצמוח, אבל אם כבר מצאה לה פתח לעלות ולצמוח אין האבן עומד בפניו עוד ועולה למעלה וכו', כן לב נבון לא יקשה כי אם התחלת סתימת שערי לבו וגלילת האבן הגדולה אשר הושמה על פתחי ואינה מנחת לכוחות הנפש לעלות ולצמוח, ואם הי' ה' בעזרו ומצאה לו פתח לצאת ממסגר האבן, אז יקל לו לעלות מעלה מעלה, וע"ז נאמר על דברי תורה [ירמי' כג כט] וכפטיש יפוצץ סלע" עכ"ל ה"ק"ר אורה".

וזה לשון קדשו של ה"מרומי שדה": "המשל הוא, כמו הגרעין שתחת העפר אינו יכול לצמוח, אם לא יעלימו בעלים את עיניהם ממנו ויניחוהו לרקבון, ורק שצריכים להשקות את העפר שלמעלה, אבל לא לראות את הגרעין איך שהוא מרקב, ובזה הרקבון עולה לצמוח. - כך הת"ח מוכרח לסבול ולהיות נענה וניגש, עד שיצמח ויצא לאור כבודו" עכ"ל ה"מרומי שדה".

רש"י [ד"ה עורו פילי] "שסותם סדקי הארץ".

וכתב בהג' היעב"ץ: "נח יותר לומר שפותח" עכלה"ק.

גמרא "כל תלמיד חכם שאינו קשה ככרזל אינו תלמיד חכם".

כתב הגבול"א: "לענין כעס מיירי, דהא רבינא אמר אפילו הכי מיבעי לי' לאיניש למילף נפשי בניחותא שנאמר והסר כעס מלבך".

והקשה הגבול"א: "וק"ל, הא אמרינן בריש פ"ו דפסחים [דף ס"ו] כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, ונפקא לי' ממש דכתיב ויקצוף משה על פקודי החיל וכתוב ויאמר אלעזר הכהן זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה, מכלל דמשה איעלם מיניה. עוד אמרינן התם אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, ונפקא לי' מאלישע דכתיב לולי פני יהושפט וגו' אם אביט אליך וגו', והא אלישע חכם ונביא הוא. ואע"ג דכעס לשם שמים, - משה כעס על שהי' הנקבות של מדין שעל ידן היתה תקלה לישראל כדכתיב בקרא, ואלישע כעס על יהורם בן אחאב שהי' רשע ועובד עבודת כוכבים, ואפ"ה נסתלק חכמתו ממש ונביאותו מאלישע, ואמאי הא לר"א שפיר עשו, ואדרבה חיובא נמי איכא, דהא אמר כל תלמיד חכם שאינו קשה ככרזל אינו ת"ח? וכו' וכו'.

וע"ש בגבול"א שכתב לתרץ, דהא דרב אשי מיירי באופן שאי אפשר בענין אחר להטיל אימה על התלמידים ועל שאר העם לזרוק בהן מרה אלא על ידי כעס, אבל אם יודע שיצייתו לו גם

בלי כעס וזריקת מרה, וכגון באותן פקודי החיל שקצף עליהן משה דצדיקים היו וגם בלא כעס היו מצייתים לדברי משה להרוג את הנקבות ולתקן את אשר עוותו, לאו שפיר דמי לכעוס. וכמו כן לאידך גיסא, אם ידוע לו שאפילו ע"י כעס וזריקת מרה לא יועיל להשיבו מרעתו, וכגון באלישע שהי' יודע ביהורם שהי' מושרש בחטאו וע"י כעסו לא ישוב מרעתו, בכה"ג אין לו לכעוס, דמה בצע בכעסו? ורב אשי מיירי באפשר למחות בידם ע"י כעס וזריקת מרה, דבכה"ג אפילו לכבודו וכל שכן לכבוד המקום מצוה לכעוס כדי לזרוק בם מרה, את"ד הגבול"א.

גמרא "ואלו הן, אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי".

מה הי' חסר אם היו אומרים בקצרה "אליעזר, שאל, ויפתח" [וכמו שבאמת כתוב כך בתוס' ד"ה שלשה]?

רש"י [ד"ה אפי' חגרת אפי' סומא] "ואפשר שתהי' בעלת מום ולא יבין בה אליעזר ויקחנה".

נתכוון רש"י בזה ליישב קו' התוס' [ד"ה יכול], [ועי' ח"א מהרש"א על התוס' הנ"ל בסוף דבריו שם, דמבואר מתו"ד דתירוצו של רש"י הוא הוא תירוצם של התוס', ע"ש].

גמרא "יכול אפילו דבר טמא וכו' נזדמנה לו בתו".

רש"י מפרש, ד"דבר טמא" היינו כלב או חזיר, ועי' ח"א מהרש"א דגם אדם הו"ל בכלל דבר טמא לענין קרבן, וע"ש כ"ד הקדו.

גמרא "והיינו דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם".

פי' בח"א מהרש"א, דהכוונה נמי לסיפי' דקרא שם: "כי מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי" דקאי אבת יפתח.

רש"י [ד"ה ה"ג] "ואין לחוש שתשרה רוח הקדש על עבד ועל ממזר" וכו'.

צריך פשט, הא עתניאל בן קנז החזירן בפלפולו, ומה צריך בזה לרוח הקדש?

תוס' [ד"ה שלשה] "כל מי שיכול לחזור אותן הלכות ששכחו בימי אבלו של משה" וכו'. לכאור' ראי' להגרי"ז דגם ההלכות החזיר עתניאל בן קנז [מגליון הרב זצ"ל]. [ועי' משמה"ל תמורה סימן עז].

שם. "והי' סומך דזכותה וזכות ידי' מסתייע דלא מזדווגין לה אלא כפי מעשיה כדאיתא בסוטה דאין מזווגין וכו'.

כבר העירו המפרשים, דשם מבואר דכ"ז רק בזווג שני, ע"ש, ועי' שפ"א מש"כ בזה.

תוס' [ד"ה יכול] "ואמר רש"י וכו'.

וברש"י לפנינו ליתא, וזוהי ג"כ אחת מן הראיות שכי' המהרצ"ח בריש מכלתין, דפירוש רש"י למסכת תענית אינו מרש"י, רק מתלמידו של רש"י, ולא הי' עדיין לפני רבותינו בעלי התוס', ע"ש בכ"ד הקדו.

רש"י מפרש: "במקום שאינו שואל, ביו"ט האחרון של חג שאינו מתפלל תפלתו תפלת חול, דאין שאלה אלא בברכת השנים" ע"כ.

והרגמ"ה מפרש: "במקום שאינו שואל מזכיר, שהרי מתחיל להזכיר בחג ואינו שואל עד ששים בתקופה", ע"כ.

גמרא "שאלה ביו"ט מי איכא".

ע"י רש"י מה שהביא בזה מהגב"א, ובמה שציין בזה להמג"א [סי' קי"ז סק"ב].

רש"י [ד"ה במקום שאינו שואל] "ביו"ט האחרון של חג שאינו מתפלל תפלתו תפלת חול דאין שאלה אלא בברכת השנים".

האם זה הוא הטעם? [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "שואל מתורגמן".

ופרש"י: "בדרשה שהוא דורש, אומר ברכת שאלה לבדה" ע"כ, וצריך פשוט. [וע"י ר"ח].

רש"י [ד"ה בתחלתו], ע"י בהגהת הב"ח [באות ה'], וכוונתו לפרש הרש"י בדיבור זה אליבא דהל"א שהובא בדבריו לעיל [באות ד'] על הרש"י בדיבור הקודם, דס"ל דלדעת רבה פוסק השאלה כבר מתפלת ערבית של ערב יו"ט, [א"ה: לכאן לפ"ז צריך לגרוס בד' הב"ח: "כך בסופו אינו שואל בלילי ערב יו"ט, וצ"ע]. וצ"ב, מי הכריחו לזה, ואמאי לא ניחא לי להשאיר את הרש"י דילן כמות שהוא ואליבא דל"ק ברש"י דלעיל, דמפרש דגם לרבה אינו פוסק השאלה אלא במנחה של ערב פסח?

גמרא "אמר רב וכו' אמר להו שמואל פוקו ואמרו לי לאבא" וכו'.

כע"ז מצינו בביצה כ"ט ב': "דרש רבה בר רב הונא זוטרי" וכו', אמר להו רב נחמן - פוקו ואמרו ליה לאבא" וכו'.

דף ה' א'

ע"ז מה שמכנין לעשות במקומות הרחוקים רק יוה"כ אחד?

גמרא "מונה עשרים ואחד יום וכו' ומתחיל" וכו'.

כלומר, דמתחיל ביום הכ"ב, דהיינו בשמיני עצרת.

וע"י ברש"י ב' הפירושים שכתב בזה, ויש בזה עוד דרך לה"גבורת ארי", וז"ל קדשו: "ולי נראה לפרש, דטעמא יהיב למילתיה בהאי סימנא, - מ"ט כיון שהתחיל שוב אינו פוסק אע"ג דספיקא הוא, משום דמר"ה ועד יוה"כ מונין בגולה מיום א' דר"ה ועשירי לו עושין יוה"כ יום אחד, ובע"כ ה"ט משום **שסמכין ארובא להקל באיסור כרת** ועושהו **כודאי** שאלול חסר, כל שכן שנסמך אהאי רובא לענין הזכרה ולעשות שמיני של חג כאילו הוא ודאי שמיני של חג וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק, ונפק"מ בהאי טעמא, דלא הדר בי' רב אלא **בהתחלה** שהוא דחג ומטעמא דרובא, אבל **בהפסקה** דפסח דליכא למימר זיל בתר רובא, אכתי בשיתתי קאי דפוסק במוספין ואומר עד מוסף דיום ב' וחוזר ופוסק" עכ"ל הגב"א.

שם. "ואמר רש"י, משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת, דהא לא נתנה תורה".

בח"א מהרש"א העיר, דלמאי דאמרין ביומא דאבותינו קיימו כל התורה, א"כ הדרא קו' התוס' לדוכתה. [א"ה: יל"ע, האם שייך בכלל מציאות של "ממזר" קודם שניתנה תורה?]

תו הקשה המהרש"א, אמאי לא קאמר ששאל שלא כהוגן, דשמא לא תהי' ממשפחת אברהם - והוא הרי אמר ליה: "אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני משם"?

ותירץ המהרש"א וזה לשון קדשו: "וי"ל, **דעל זה התחנן בתפלה**, שנאמר ובה אדע - לשון תחנה - הודע לי בה כי עשית חסד **אם תהי' ממשפחתו** כו', כפרש"י בחומש". [וכתב המהרש"א עוד: "ולפ"ז יש לתרץ ג"כ קושיית התוס', כיון שהתחנן שתהי' ממשפחת אברהם, לא תהי' ג"כ ממזרת או שפחה, דמשפחת אברהם בחזקת מיוחסים הוו", עכ"ל ק.].

ויש שם במהרש"א עוד דרך נוסף בישוב הקושיות הנ"ל, ע"ש כ"ד הקדו. [וע"י גב"א].

שם. "אי נמי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי".

ב"גבורת ארי" דחה תירוץ זה בשתי ידים, והוא כותב שם בחריפות, ע"ש כל דבריו הקדושים.

מצח קמן, האם חשיב "מום" באשה?

שם. "יכול אפי' חירת שיהי' לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה" וכו'.

בשו"ת מהרש"ם [ח"ב סימן רכ"ה] יש "תשובה" שדנה, בדבר אדם שאחר נישואיו טען שאשתו בעלת מום מחמת ב' דברים. חדא, שיש לה רגל תותבת, וטען שלא ראה זאת מתחילה. ושנית, שמצחה הוא קטן מדי. ובנוגע לטענה הראשונה כתב המהרש"ם להוכיח מד' התוס' דילן, דחזינן דיתכן שיהי' לה אפי' רגל של עץ והוא לא יהא רואה. ובנוגע לטענה השני, פלפל שם המהרש"ם מד' התוס' בסוכה [ה' א' בסוף העמוד] שכתבו לגבי הציץ, דסתם מצח רוחב שתי אצבעות, ע"ש כ"ד הקדו.

תוס' [ד"ה יפתח] "אלא מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד וכו'?! [א"ה: כך סומן כאן בגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

שם. "יפתח נענש שנפלו אבריו קודם מיתה, כדכתיב "ויקבר בערי גלעד".

פי', דמשמע שגופו נקבר בכמה ערים.

גמרא "והקב"ה השיבה כהוגן שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה'" וכו'.

ע"י כאן בח"א מהרש"א - דברים נוראים!

דף ד' ע"ב

גמרא "ומה במקום שאינו שואל מזכיר" וכו'.

גמרא "נעשה להם נס" וכו'.

פי', אחר שזרעו.

באיזו תקופה הי' הנביא יואל?

גמרא "הקריבו עומר בששה עשר בניסן".

הנה, לפי דעה אחת בחז"ל [שמובא בילקוט וברש"י בריש "יואל"], יואל בן **פתואל** הוא בנו של **שמואל הנביא**, וא"כ לכאור' ה' הקרבת עומר היתה בנוב.

וזה לשון קדשו של רש"י בריש "יואל": -

[דבר ד' אשר הי'] אל יואל בן **פתואל**, בן **שמואל הנביא** שפיתה **לקל בתפילתו**. [זו שיטה אחת, ושיטה שני']: יש אומרים שנבואה זו נאמרה באותן שבע שנים שאמר אלישע [מלכים ח'] כי קרא ה' לרעב, וגו', ובימי **יהורם בן אחאב היו**. [ושיטה שלישית]: ובהלכות גדולות נמצא, **יואל** ונחום וחבקוק היו בימי **מנשה** עכ"ל רש"י, והיינו דיש כאן מדרשים חלוקים, ועי' שם ברד"ק שהביא את שתי השיטות האחרונות, ועי' ש"ב"אבן עזרא שכתב: "אין לנו דרך לדעת דורו, ולפי הפשט איננו בן שמואל" וכו'.

והרה"ח ר' יצחק בונדו שליט"א הראה את לשון קדשו של רש"י במגילה י"ד א': "**יואל** נחום חבקוק - בימי **יאשי**".

ועי' שבת [נ"ו א']: "כל האומר **בני שמואל** חטאו אינו אלא טועה וכו', וע"ש בגמ' כמה דרכים בהא דכתיב "ויטו אחרי הבצע", ולא מוכרח כלל דזה מעכב בנבואה. וגם את"ל דמעכב, יתכן דעשו תשובה.

גמרא "נמצא עומר הקרב מתבואה של ששה חדשים" וכו'.

זה לשון קדשו של הרש"ש: -

"שאלני חכם אחד: דהא תנינן במנחות (פ"ה) זורעה קודם לפסח **שבעים יום**, ואעומר קאי ע"ש בתוד"ה אין וד"ה הזרעה. **והשבתי** דברי התוס' בב"מ (ק"ו ב') שכתבו, דהתם דוקא בקרקע חשובה ע"ש" עכ"ל הרש"ש.

זהו רש"ש מרגש!

גמרא "א"ל רב נחמן לרב יצחק וכו' א"ל הכי אמר רבי יוחנן וכו', כ"ה בכל הסוגיא, והיינו ר' יצחק בר **יוסף** תלמידו דרבי יוחנן, וכנזכר להלן בדף י"ע"א.

גמרא "רביעית בשר בהמה טמאה".

ומשום פיקוח נפש.

רש"י [ד"ה אכלו בשר בניהם] **"מקצתם"**.

מה כוונת רש"י? - עי' ח"א מהרש"א.

דף ה' ע"ב

רש"י [ד"ה ששקולה], עי' הגהת הב"ח [אות א'], וצ"ב.

רש"י [ד"ה והאמר מר], גם כאן צריך פשט במש"כ בהג' הב"ח [באות ב'].

רש"י [ד"ה ימיו] "וכתיב וישב שם עד עולם - עולמו של לוי חמשים שנה" וכו'.

כ"ה בירושלמי פ"ב דבכורים שצויין ברש"י להלן. אכן בתמורה ט"ו א' כתבו רש"י ותוס' שם, דדרשינן: "וישב שם עד עולם - עולמו של **יובל** חמשים שנה, וצריך בירור היכן המקור לדרשא זו בחז"ל הקדו? [ועי' משמה"ל שם].

שם. "ירושלמי". - בירושלמי תענית פ"ד [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו".

ושמואל ידע מכך!

גמרא "מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם" וכו'.

רש"י מפרש: "מעשה ידיהן, **יהושע**" וכו'. והרגמ"ה מפרש: "**משכן**". ועי' "מרומי שדה" שהיטיב להסביר הדברים, ע"ש כ"ד הקדו.

גמרא "לא לימות שאול ולא לימות שמואל - כבר הגיעה מלכות דוד" וכו'.

צ"ב, דא"כ מה ענין זה למלחמת שאול בעמלק?

רש"י [ד"ה כי זוטר] "**בחור**". פי', צעיר.

תוס' [ד"ה ומי] **ועלי הי' נביא** וכו'.

א"ה: בגליון הגמרא של **הרב זצ"ל** סומן כאן [וכן להלן בתוס' שכפלו שנית שעלי הי' נביא] סימן קריאה. ועי' רש"י מגילה י"ד א' שעלי הי' ממ"ח נביאים.

גמרא "א"ל הכי א"ר יוחנן אין מסיחין בסעודה" וכו'.

הוא ביקש להרויח - לשמוע ממנו דבר הלכה, ובכן כבר עכשיו הוא הרויח ששמע את ההלכה הזו... ואח"כ, בתר דסעוד, אמר לי עוד את מה דמבואר להלן.

שם. "אין מסיחין בסעודה".

גירסת הר"ח: "אין אומרים **דבר הלכה** בסעודה", כי סתם לדבר דברים בטלים - זה תמיד אסור! [א"ה: עי' להלן י' ע"ב תוס' ד"ה ואין].

רש"י [ד"ה שמא] ורש"י [ד"ה ה"ג] - הדיבורים הפוכים.

גמרא "א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא - וחנטו חנטייא - וברבו קברייא".

עי' בח"א מהרש"א כל דבריו הנוראים ותמצא דשן ועונג וכל טוב.

רש"י [ד"ה אף הוא בחיים] **"ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל חי היה"**.

חזר רש"י ושנה מש"כ לעיל בסמוך [בד"ה בכדי].

גמרא "א"ל כי קאמינא בידעה ובמכירה".

עי' רש"י, ועי' תוס'.

וצ"ב, אם כך, למאי נפק"מ לן בזה?

והראה הרה"ג ר' אליעזר גינסברגר שליט"א בהג' היעב"ץ שכתב: **"נ"מ לאזדהורי בדכוותה" עכלה"ק**.

גמרא "כי הוו מיפטרי מהדדי א"ל ליברכך מר".

מי ביקש ברכה ממני, האם ר"נ מר' יצחק, או ר' יצחק מרב נחמן? - עי' בהג' היעב"ץ.

גמרא "והי' רעב ועיף וצמא" וכו'.

ולהלן הסדר הוא: **"אכל מפירותיו, ושתה ממימיו וישב** בצילו". [הערת הרה"ג ר' יעקב קאפל ויס זלה"ה].

גמרא "ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו".

וברש"י הסדר הוא: והי' **צילו נאה, ופירותיו מתוקין, ואמת המים" וכו'.**

גמרא "וכשביקש לילך אמר אילן אילן כמה אברכך".

כי כך הוא מדת דרך ארץ ושורת הדין, שכאשר נהנה מן האילן, צריך להיות לו הכרת הטוב אליו ולברכו.

גמרא "אם בתורה - הרי תורה!"

צריך פשט: **וכי יש גבול לתורה?** [ובשלמא לגבי עושר ובנים נחא, אבל לגבי תורה, הרי אין לזה גבול?].

ובחדשים האחרונים לחיי מרן הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצוק"ל, שלחתי לו את השאלה הזו, [היתה לי הרגשה שליהודי כמוהו יש לו מה לומר בזה], והוא אמר למשמשו: שלשואל הזה הוא מחוייב לענות, וכתב [הוא בעצמו... לא הכתיב לאחרים] בכתב יד רועד, ביאור שלם... אכן בשבילי זה נשאר סתרי תורה!

דף ו' ע"א

רש"י [ד"ה יהיו כמותך] בתורה ולעושר **וכבוד"**.

כבר העיר בח"א מהרש"א, דבגמ' נזכרו: תורה, עושר, **ובנים**. ואילו ברש"י כתוב: תורה, עושר **וכבוד?** וכתב, דאפשר דטעות נפל בפירוש רש"י, וצ"ל "בנים", ע"ש.

רש"י [ד"ה ה"ג] "והכי משמע קרא והי' אם שמוע תשמעו אל מצותי וגו', **ואם לאו** ונתתי מטר ארצכם יורה **לרעה" וכו'.**

עי' ח"א מהרש"א כ"ד הקדו. ועי' עוד ב"מרומי שדה" מש"כ בזה,

[רק הגאון הנצי"ב זיע"א שידע את כל התורה כולה עם כזו קדושה וטהרה, יכול לכתוב את הדברים שכתובים שם!].

דף ח' ע"ב

תוס' [ד"ה אלא] "ומה שמתרבה בשביל הברכה אית להו רשות למישקל בסמוי דהיינו כמו הפקר שאין לשום אדם זכות בו".

עי' שו"ת "בית יצחק" חיו"ד סי' פ"ד ועי' שו"ת "דובב מישרים"... [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "ואמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים שאפילו גייסות פוסקות בו שנאמר תלמיה רוח נחת **גדודיה"**.

פירש בח"א מהרש"א וזה לשון קדשו: -

"מה **שעוברי דרך** פוסקין בו הוא ודאי קשה לעולם, כדאמרי לעיל. אבל **גייסות** דקאמר הכא היינו **חיילות בעלי מלחמות** שנוח לעולם כשפוסקין, והיינו **גדודיה** דמשמע **גדודים היוצאים למלחמה**, כמו **גד גדוד** וגו' עכלה"ק.

גמרא "אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין" וכו'.

האם סגי באיש אחד שנוהג כך בשביל שיגרום עצירת גשמים?

רש"י [ד"ה פוסקי] **"ואורחא דמילתא נקט שאין אדם עשוי לפסוק צדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן"**.

משמע, דה"ה אם יפסוק צדקה ביחיד ולא יתן, ג"כ גורם לעצירת גשמים.

רש"י [ד"ה נשיאים ורוח] **"אי נמי, קאי אשלשתם, דמכל אלו נעצרין"**.

האם יש נפק"מ בין שני הפירושים של רש"י?

דף ט' ע"א

גמרא "עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר"

בח"א מהרש"א כתב לפרש בב' דרכים. א' "תעשר" מלשון **"עושר", ב' מלשון "מעשר"**, וה"ק: תן מעשר משלך, ותזכה בזה **לעשר עוד את שלך**, ע"ש. ובד' הר"ח מבואר כפי' הב'. [א"ה: כעין הפי' הב', מצינו דוגמתו ב"חדושי מרן רי"ז הלוי" על התורה על הפסוק "קוה אל ד' וגו', ע"ש].

גמרא "א"ל זיל נסי".

הנה, אם נפרש דמייירי דוקא במעשר דגן ולא במעשר כספים, א"כ נצטרך לפרש, דאף שהינוקא אינו בר הפרשת תרו"מ, מ"מ א"ל: זיל נסי **כשתגדל**. ועי' "בן יהוידע", וצ"ע.

תוס' [ד"ה עשר תעשר] "ושמעו קרוביו וכו' באו כולם אצלו מלובשים לבנים ושמחים" וכו'.

כך זה הי' בזמן חז"ל הקדושים! [א"ה: אולי יש בנותן ענין לציין לד' הרמב"ם פ"א מהל' אבל ה"י: "כל הפורשין מדרכי צבור וכו' וכן המינים והמושומדים והמוסרין - כל אלו אין מתאבלין עליהם, אלא **אחיהם**

ושאר קרוביהם לובשין לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמים שאבדו שונאיו של הקב"ה].

גמרא "א"ל אי הות מטי להאי פסוקא לא הוי צריכנא לך ולהושעיא רבך."

מה רצה הינוקא לומר בזה? ולאזה צורך מסופר זאת בגמרא הקדושה? ואיזה דבר חכמה יש כאן? [והרה"ג ר' אליעזר גינסברגר שליט"א רצה לפרש, דהריבואה היא, שאף שהוא דבר כזה שהינוקא ידע לומר זאת מעצמו, אעפ"כ אמרה רבי יוחנן בשם רבו רבי אושעיא. והגיב על כך הרב זצ"ל: אם זה טוב - אז זה טוב!].

שם. "אי הות מטי להאי פסוקא לא הוית צריכנא לך ולהושעיא רבך."

כעין זה מצינו בגיטין כ"ח א': "אמר לי אי מטאי לגביה לא איצטרכי לך". ע"ש.

גמרא "ותו אשכחיה ר' יוחנן לינוקיה דריש לקיש דיתיב ואמר אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, יתיב ר' יוחנן וקא מתמה" וכו'.

ועד השתא - וכי לא ידע רבי יוחנן את הפסוק במשלי?

גמרא "מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא."

עי' ת"י יומא ל"ח ב' [ד"ה מדאורייתא מנלן].

גמרא "א"ל אטו הא מי לא רמיזי והכתיב ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלקים לנו."

הנה בפשטות ה' הקרא מתפרש, שאמרו זאת בתורת "תשובה", ועי' ח"א מהרש"א כ"ד הקדו'.

בענין "עין הרע"

גמרא "דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך."

לא שחם ושלוש נתכוון להזיקו בעין הרע, רק כבר ביאר בהרחבה בחזו"א [חו"מ לקוטים סי' כ"א לב"ב י"ד] אהא דאמרו שם: "יהבו ביה רבנן עייניהו ונח נפשיה" וזה לשון קדשו: -

"מסודות הבריאה, כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה, ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של דברים מוצקים, וכדאמר וכו' וכו', ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה, מעמידים את מציאות זו בסכנה, ומ"מ הכל בידי שמים וכל שלא נגזר בדין שמים לאבדן הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד, מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין תמהון על הדבר וע"י זה הוא כלה, וכדאמר ב"מ ק"ז ב' דרב סליק לבי קברי כו' תשעין ותשעה בעין רעה, והיינו כשנגזר מיתתו, וכו' וכו', ויתכן דכל שהאדם במעלה יתרה כל סגולותיו ובחינותיו יתירות, ועינו יותר פועלת, והיינו דאמר יהבו ב' רבנן עייניהו. והא דאמר רשב"ג פרידה אחת כו', אע"ג דבלא דינא לא מיית איניש, משום דשטן מקטרג בשעת הסכנה, ואדם נידון בכל יום, וגם בדין יוה"כ קובעין לפעמים להניחו אחר טבע העולם ולא לעשות לו נס" עכלה"ק.

ברגמ"ה: "כדעבד לאבוך, שנעשה גל של עצמות."

לפנינו בגמ' בב"מ פ"ד א' לא נזכר שנעשה גל של עצמות, רק: **"נח נפשיה דר' שמעון בן לקיש."**

גמרא "פרנסה בשביל רבים."

כמה זה "רבים"?

גמרא "באר וענן ומן."

נקט להו לפי סדר ההסתלקות של מרים אהרן ומשה.

גמרא "מתה מרים נסתלק הבאר."

לכמה זמן?

גמרא "וחזרה בזכות שניהן."

בח"א מהרש"א נתקשה, שכיון שחזרה בזכות שניהן, כל שכן שלא היתה לה להסתלק כלל בזכותן? [ועל דרך קושיית הגמרא בקדושין... "השתא מכורה יוצאה, שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר"?] ותירץ המהרש"א, דהטעם שנסתלק, בכדי להורות ולהגיד לישראל שבזכותה ה' עד היום, וע"ש כ"ד הקדו'.

גמרא "חזרו שניהם בזכות משה."

משמע, דמתחילה נסתלקו שיניהם, גם העננים וגם הבאר, מאחר שמעיקרא חזרה הבאר גם בזכותו של אהרן.

גמרא "שאני משה כיון דלרבים הוא כרבים דמי."

ודקארי לה קאי קארי לה? [ועי' גירסת הר"ח].

רש"י [ד"ה כי], כאן הלשון ברש"י קצת צ"ב, וברש"י ר"ה [ג' א'] מוסבר שם יותר. [ובגליון הגמרא של הרב זצ"ל על מש"כ רש"י: "דמה טעם נתראו, דהא מית" וכו', כתוב כך: רש"י ר"ה ג' א' "ויראו - נתגלו", ע"כ].

רש"י [ד"ה מווסתניא] **"מאותו מקום."**

איך ה' אפשר לפרש אחרת?

דף ט' ע"ב

גמרא "למחר כי הוו מיפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן בשלמא."

מה כאן הפשט? ולכאור' ה' מקום לפרש דאמר להם שיחזרו למקומם משום שלא רצה שימשיכו להכסיפו וייענשו, ועי' היטב בח"א מהרש"א מש"כ בזה, והשורה האחרונה שם בד' המהרש"א צריכה פשט, [ויתכן שחסרים שם כמה תיבות].

אמר התלמיד הכותב: הרב זצ"ל הוסיף ואמר: על ד' המהרש"א הללו יש "שפת אמת" מה שמפרש שם בכוונת המהרש"א, אבל אי אפשר להקריא את דבריו הקדושים! רק צריכים לראות זאת לבד! וצריך לדעת בדיוק את כוונתו הקדושה.

גמרא "רבי שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא."

כמה זמן זה נמשך?

גמרא "שמעי דאמר רחמנא לצלן מכיסופא דשימי".

על הגמרא הקדושה הזו יש רמב"ן, בחידושו לב"מ ק"ט וכן במלחמות שם, ע"ש כ"ד הקדו.

אמר התלמיד הכותב: להשלמת הענין הנני להזכיר כאן את מה שנדפס בס"ד ב"גיצים מתוך האש הגדולה" שבסוף "שיעורי משמר הלוי" כריתות, וכך נדפס שם: -

"אינני מבין מה שייך כאן בושה"...

הרבה הרבה יראת שמים, וטהרת הלב, ומדות טובות, נעימות, ונאצלות. יכולים היו לשאוב רק מתוך ההערות והשאלות שהיו נשמעים מפיו של רבנו זצוק"ל תוך כדי שהיה מלמד את דף הגמרא היומי. הלב הטהור והוד של רבנו מבצבץ היה מכל דבור ודבור שהיה יוצא מפיו.

מלמד היה רבנו, את הגמרא הקדושה בברכות, בדף ד' עמוד א', כתוב שם בגמרא: "למה נקרא שמו מפיבשת? שהיה מבייש פני דוד בהלכה", רבנו קרא את הרש"י, וזה לשונו הקדוש: "בדברי הלכה היוצאין מפיו, היה בושת לדוד, שפעמים שהי' טועה, והוא אומר לו טעית" ע"כ לשון רש"י.

וכאן נעצר רבנו, פנה אל הלומדים ושאל: -

אינני מבין! וכי יעלה על הדעת שדוד המלך ע"ה מרגיש איזו בושה כאשר בא האב בהוראות מפיבשת ומברר לו את טעותו?

הלא זו היא משאת הנפש העליונה של כל לומד תורתנו הקדושה, לזכות להגיע להאמת האמתית, ואם בא מפיבשת ומעמידו על האמת, זה אצלו "יום טוב" ממש! באותו היום הוא שש ושמח שמחה עצומה שזכה שהעמידוהו בקרן אורה, - "אין שמחה כשמחת התורה", זוהי השמחה היותר גדולה שיש, ומה בכלל שייך כאן בושה??

הוסיף רבנו ואמר בהתרגשות: -

אנכי עוד הכרתי אנשים בדור הזה, שהיו יוצאים בריקוד ממש אם משהו הי' בא ומברר להם שהיתה להם טעות... מה שייך כאן בושה??...

וקרא אחד מן הלומדים שליט"א ושאל: אם כך, כיצד מבארים את כל הגמרות של "אכסיה" שמוצאים אנו בש"ס?

ויאמר לו רבנו: הנני מודה על האמת, שאת כל הגמרות הללו אני אינני מבין, וגם לא זכיתי להבין את דברי הרמב"ן הקדושים בב"מ ק"ט... ובלי שום ספק שזה סודות גדולים! זה לגמרי לא כפשוטו!!! עכדה"ק.

גמרא "כי היכי דמשקרי בבלאי משקרי מטריהו".

במה משקרים הבבליים? - עיי' ח"א מהרש"א, שכתב וזה לשון קדשו: "יש לפרש ע"פ מ"ש לעיל אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ואין נותנין, שנאמר נשיאים ורוח וגשם גו', ה"נ ה"ק דמשקרי בבלאי ואין נותנין הצדקה שפסקו, ולכך החזיזים נמי משקרי מלהביא מטר" עכ"ל המהרש"א. ויל"ע, האם הפי' שהוא ידע מעיקרא שהבבליים פוסקים צדקה ואין נותנין, או שזה עצמו הראי' ממה דמשקרי מטריהו?

והלומדים שליט"א ציינו עוד בזה לביצה ל"ב ב': "עתידי בבל יורדי גיהנם הם" וכו', ופרש"י: "שאינן מרחמין לעשות צדקה".

גמרא "עולא איקלע לבבל, חזי מלא צנא דתמרי בזוזא" וכו'.

יתכן שהי' זה בפעם אחרת.

שם. "חזי מלא צנא דתמרי בזוזא".

דבבבל התמרים הם בזול, ולא כמו **במדי** שהם ביוקר - עיי' קדושין י"ב א': קידשה **בתמרה** וכו' חיישין שמא שוה פרוטה **במדי**.

גמרא "אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלי לא עסקי באורייתא".

והא דלא קאמר: "מלא צנא דתמרי בזוזי"? - יעוי' בהג' ראמ"ה שכתב, דעיקר טענתו של עולא מחמת הא דאיתא בירושלמי [ספ"ד] דמיני מתיקה מרגילין הלשון לתורה, ושלכך סיבב הקב"ה שינטעו הרבה דקלים בבבל טרם החרבן, ע"ש.

גמרא "כלילא צערוהו אמר מלא צנא דסכינא בזוזי ובבלאי עסקי באורייתא".

ואף שאמרו בירושלמי הנ"ל שהתמרים מועילין לתורה, מכל מקום צריך לאוכלן במדה, ולא בכמות גדולה.

דף י' ע"א

גמרא "ת"ר א"י נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף" וכו'.

בסוגיא דלהלן, הנסתר רב על הנגלה! [עכ"פ בשבילי].

גמרא "וכל העולם כולו מתמצית".

עיי' רש"י, ועיי' "מרומי שדה".

גמרא "משל לאדם שמגבל את הגבינה" וכו'.

בעלמא זה נקרא בקצרה "מגבן".

גמרא "נהור ענני זעירין מוהי - חשוך ענני סגיין מוהי".

ברש"י הסדר הוא להיפך.

גמרא "מתמצית בית כור" וכו'.

בית כור = 27 דונם.

גמרא "ור' אליעזר, ההוא במעשה ידיו של הקב"ה.

מה הפשט? - עיי' ח"א מהרש"א.

גמרא "וי"א גיהנם אין לה שיעור".

פי' בח"א מהרש"א וז"ל קדשו: "הוא גופי' ודאי דיש לו שיעור - כיון שעדן ס' ממנו הרי הוא ס' בעדן, אלא דה"ק שאין לו שיעור לשער בדבר אחר שיהי' גדול ס' כמו גיהנם" וכו', עכלה"ק.

ע"י תו"ט, וע"י רש"י.

רש"י [ד"ה על הצרה] "ואם לא נראה כמתנה עם קונו" וכו'.

מדוע לא ניחא ל"י לרש"י הכא בהטעם שכתב [בדיבור הקודם]
ד"בעי לקיומי נדרו"?

רש"י [אכל ושתה] "דעבד".

כפי הנראה דלא גריס רש"י בגמרא: "שכח ואכל ושתה".

רש"י [ד"ה אל] "ולא הלכו אלא בשביל דבר זה שלא להתראות
בפני בני עשוי שהיו צעורים ורעבים".

חידוש עצום כאן ברש"י!

תוס' [ד"ה למה] "ויש במדרש למה תתראו פירוש למה תהיו
כחושין".

ע"י ח"א מהרש"א בסוגיין.

גמרא "שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי
תורה, ראויין לשרף", ע"י ח"א מהרש"א.

תוס' [ד"ה ואין] "ויש מדרש, שהם היו מדברים דברים בטלים,
ומש"ה ראויין לשרף".

מה רוצים התוס' בזה? ומה זה מוסיף כאן בפשט הגמרא?

"כל התחלות קשות"

תוס' [ד"ה פסיעה] "אי נמי פסיעה ראשונה נוטלת טפי משום
דכל התחלות קשות".

וצוין על כך על הגליון למכילתא שהובא ברש"י בפרשת יתרו.
ומעתה נזכור, שהמאמר "כל התחלות קשות" נמצא ברש"י
בפרשת יתרו בשם המכילתא ובתוס' תענית י' ע"ב !

גמרא "משום מעינא".

רש"י ותוס' מפרשים, דקשה לבני מעיים. אכן הר"ח [וכן הרגמ"ה]
מפרשים, דאם יחוש במעיו יבא להתאחר מן השירא, [ורש"י
ותוס' לא ניחא להו בזה, יתכן משום דימתינו לו].

דף י"א א'

**מצינו שהפסוק מדבר באדם פלוני שלגביו לא שייך הדין ולא
נכתב אלא ללמד על אחרים**

גמרא "שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב".

בגבוי"א הקשה, דמאחר דקיי"ל כב"ה דס"ל ביבמות [דף ס"א]
דאינו מקיים פרי' ורבי' אלא אם יש לו זכר ונקבה, א"כ בדין
דהוה שרי ליוסף אפילו בשני הרעב, כיון שעדיין לא הי' לו בת
ולא קיים עדיין פרי' ורביה? ומסיק הגבוי"א, דבדואי יוסף הי'
מותר לו לשמש בשני רעבון כיון דלא היתה לו עדין בת ולא
קיים פ"י, והאי דאמר קרא: "בטרם תבוא שנת הרעב" לאו
ללמוד על עצמו של יוסף אתא לומר דבשנת הרעב הי' אסור לו

האם יש ענין של עלי' לרגל לאחר החורבן?

גמרא "א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל".

והיינו אפילו לאחר החורבן דליכא לכאור' עולי רגלים, וכן פסקו
לדינא הרי"ף והרמב"ם [פ"ב מהל' תפלה ה"ז], ועמד בזה הר"ן
דלכאור' מה שייך דינו דר"ג לאחר החורבן דליכא עולי רגלים?

ומסקנת הר"ן שם, דטעמא דר"ג שייך אפילו לאחר חורבן: "לפי
שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שעושין גם
היום, ומפני עולים הללו ראוי שנאחר את השאלה שהיא היתה
עיקר התקנה, אבל לא סגי כל כך שנאחר את ההזכרה", ע"ש
בר"ן כ"ד הקדו'.

גמרא "ובגולה עד ששים בתקופה".

כדאי מאד לעיין ב"משנה ברורה" [ריש סימן קיז] ו"בביאור
הלכה" שם.

רש"י [ד"ה תתאי] "וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל".

הרא"ש [בסי' ד'] כתב וז"ל קדשו: -

"ותמה אני למה אנו נוהגין כבני גולה בהא, נהי דהש"ס שלנו
בבלי מ"מ דבר התלוי בארץ - אם בבל היתה מצולת מים ולא
היו צריכות למים - כל הארצות צריכין למים במרחשון - למה
נאחר השאלה עד ששים לתקופה, והדבר ידוע אם לא הי' מטר
יורד עד ששים לתקופה הי' הזרע אבד, ולמה לא נעשה
כמשנתינו? ובפרובינצא ראיתי שהיו שואלים את הגשמים
במרחשון, וישר מאד בעיניי" עכ"ל הרא"ש, אולם הקרב"ג שם
[באות ד'] כתב: "מ"מ בכל מדינות הללו לא נהיגין כוותיה, ולא
עוד אלא אם שאל אדם עד ס' בתקופה מחזירין אותו" ע"כ,
וצ"ת בשו"ת הרא"ש [כלל ד', סימן י'].

רש"י [ד"ה תנינא] "וכסבור המוכר שרעב בא לעולם" וכו'.

אותו מוכר שסובר כך, הוא גוי, או אפילו יהודי? - ע"י תו"ט
מש"כ בזה, [וע"י ברע"ב עוד פי' בזה, והוא מפיה"מ להרמב"ם, ע"ש
בתו"ט].

ולשון קדשו של הרגמ"ה: "דבני כפרים הבאים ליום הכניסה
מספקים מים ומזון לאחיהן שבכרכין, וכשהן באין בחמישי לא
ידעו שקבלו עליהם תענית ואין מביאין מזון אלא לצורך השבת,
ולוקחין הכל לצורך ליל חמשי לפי שהתענו בו, ומתייקר המזון
לצורך השבת" וכו', עכ"ל הרגמ"ה, [והוא לכאור' פי' אחר מפירושו
של רש"י]. ושוב הראו במאירי, שהביא מתחילה את פירושו של
הרגמ"ה בשם "גדולי המפרשים" [הראב"ד], ואח"כ הביא את
פירושו של רש"י.

דף י' ע"ב

גמרא "ובימים טובים הכתובים במגילת תענית".

ומבואר מד' הרי"ף, דגם האידנא דבטלה מגילת תענית, מ"מ

לשמש, דלעולם לדידי גופי הי' מותר כיון שאכתי לא קיים פ"ו, אלא קרא יתירא בעלמא הוא ללמד על אחרים שכבר קיימו פריה ורבי' דאסורים לשמש בשני רעבון.

וכתב הגב"א: "ואל תתמה על זה דקרא דמשתעי ביוסף וגבי דידיה גופיה לא שייך הא ולא כתבה רחמנא אלא ללמוד על אחרים, דכה"ג מצינו בפרק ו' דיבמות [דף ס"ד] דנפקא ליה דנשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה יוציא מאברהם דכתיב "מקץ עשר שנים", ופריך לילף מיצחק ששהה עשרים שנה עם רבקה קודם שילדה דכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם, ומשני יצחק עקר הי'. ופריך אי הכי אברהם נמי עקר הי', ומשני ההיא דיצחק מיבעי ליה לייחס שנותיו של יעקב, אבל הא קרא דאברהם - אי לאו ללמד על מי שאינו עקר שאינו רשאי לשהות יותר מעשר שנים, למה לי דכתב רחמנא להאי מקץ עשר שנים, אלמא אע"ג דהאי מקץ עשר שנים דמשתעי באברהם לא שייך גביה - כיון דעקר הי', אמרינן דללמד על אחרים קאתי, והכא נמי דכוותיה" עכ"ל הגב"א.

וע"ש מש"כ עוד לפ"ד הנ"ל ליישב קו' התוס' מיוכבד שנוולדה בין החומות בשני הרעב, ע"ש כ"ד הקדו'.

גמרא "חסוכי בנים".

כך היא גירסת רש"י, וכ"ה גירסת הערוך שהובא כאן על הגליון. אולם הריטב"א גורס: "חשוכי בנים", וע"ש בריטב"א דמביא, שיש שפירשו מלשון "בל יתייצב לפני חשוכים" [משלי כב, יט], וה"ק, כי מי הם חשוכי בנים שאין בנים יוצאים כשורה, מי שמשמשים מטותיהם בשני רעבון" ע"ש.

גמרא "באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם" וכו'.

הם מלאכי השרת הידועים לנו מברכות דף ס' ע"ב ומשבת דף קי"ט ב'. [א"ה: וע"ע להלן כ"א א' ובח"א מהרש"א שם].

וזה לשון קדשו של המהרש"א [בח"א]: -

"שני מלאכי השרת שמלוין לו, והם א' מימין שהוא מלאך טוב ואחד משמאל שהוא מלאך רע, ומניחים לו ידיהן כו' דהיינו שמלאך טוב עונה בע"כ כמלאך רע, וכמבואר בפרק כל כתבי בההיא דשני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת כו', ע"ש" עכ"ל המהרש"א.

תוס' [ד"ה אסור], עי' ריטב"א, ועי' ח"א מהרש"א, וציינו עוד בזה להחת"ס על התורה בפרשת ויגש, ע"ש כל דבריהם הקדושים.

רש"י [ד"ה אתיו] "גדול יותר מאד".

צריך לומר: "גדול יְתֵר מאד", והוא ההמשך של הפסוק בישעי נ"ו שם.

רש"י [ד"ה הצדיק] "מפני שלא יצטער הוא ברעב - ואחר שהיא גזרה מלפניו" וכו'.

שייך זאת להסוגיא דלעיל [בדף ה' ע"ב, גבי שמואל ושאלו].

גמרא "שכן מצינו במשה רבנו שציער עצמו עם הצבור" וכו'.

בצד על הגליון מובאת גירסת השאלות: "ואף צדיק גמור

צריך לצער עצמו עם הצבור, שכן מצינו במשה רבנו" וכו'. והיינו דאף שהעונש והצרה לא אירעו מחמתו, אעפ"כ ציער עצמו עם הציבור. וכגון התם במלחמת עמלק שבא להם על שרפו ידיהם מן התורה, וזה כמובן לא הי' שייך במשה, ואעפ"כ ציער עצמו עמהם.

ועי' בח"א מהרש"א כאן מש"כ לפי דרכו לפרש החידוש גבי מרע"ה, ע"ש כ"ד הקדו'.

גמרא "ושמא יאמר אדם מי מעיד בי, אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו וכו', דבי רבי שילא אמרי שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם הן מעידין עליו וכו', רבי חידקא אומר נשמתו של אדם היא מעידה עליו וכו', ויש אומרים אבריו של אדם מעידים בו וכו'.

ה"ק"ר אורה" מפרש, דארבעת סוגי העדים שזכרו כאן, המה כנגד ארבעה זמנים של עבודה שיש לאדם, וזה לשון קדשו: -

"נראה לכיון אלו הד' עדים נאמנים נגד ארבע זמני העבודה שנאמר בפרשת שמע, - בשבתך בביתך, ובלכתך כו', ובשכבך, ובקומך. - על שבתו בביתו יעידו אבני ביתו וקורות ביתו. על לכתו בדרך יעידו מלאכים הקדושים כמו שנאמר כי מלאכיו כו' לשמרך בכל דרכיך. על סדר משכבו תעיד נשמתו הטהורה בעלותה אל בית אביה בעת שנתו. ועל קומו - אם הוא מתעצל מלקום לעבודת הבורא - אבריו מעידים עליו" עכ"ל ה"ק"ר אורה".

גמרא "והוא אומר הן, ואומרים לו חתום, וחותם".

שאלו הלומדים שליט"א: מדוע צריך שיחתום?

גמרא "ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש".

מאיזה דבר? - עי' רש"ש דמפרש דהיינו מגידול השיער, ע"ש.

תוס' [ד"ה אמר] "ומכל מקום יש קצת חטא מידי דהוה אמתענה תענית חלום בשבת וכו' ומאי תקנתיה ליתב תעניתא לתעניתיה".

ומה תהי' תקנתו הכא בנד"ד, - האם יישב תענית לתעניתו ויעשה עוד הפעם את העבירה?

דף י"א ב'

רש"י [ד"ה כאילו] "בשביל שקדוש שרוי בצער לא אבוא בעיר של מעלה עד שאבנה ירושלים של מטה" וכו'.

לעיל ה' א'.

גמרא "אמר רבי ירמי' בר אבא אין תענית צבור בבבל".

ולהלן י"ב ב' איתיי' להך מימרא משמיי' דשמואל, [א"ה: ולכך כתב הגרי"פ ע"ש"].

"אין תענית צבור בבבל"

שם "אין תענית צבור בבבל".

וזה לשון קדשו של הרא"ש [בסימן ט']:

רש"י [ד"ה והכי גרסינן] "דאין מקבלין תענית לשעות כגון זה שלא קיבל תענית של לילה זה מאתמול" וכו'.

כתב עלה הרש"ש וזה לשון קדשו: -

"נ"ל דר"ל, דאילו בשעה שקבל עליו התענית של יום הי' מתנה גם על הלילה שאחריו, אין זה נקרא תענית שעות, כיון שצרפה ליום הקודם בקבלה אחת ה"ל כיומא אריכתא" עכ"ל הרש"ש.

שם. "כדקתני לן בתעניתו דמשמע מאליו כשהחשיך ובא לסעוד עמד ולא אכל, כלומר שהי' בדעתו לאכול עד שעבר מקצת הלילה שעה אחת או שתי שעות ואחר כך נמלך ולן בתעניתו" וכו'.

מדוע הוצרך רש"י לפרש כן, שמתחילה הי' בדעתו לאכול ושוב אח"כ נמלך ולן בתעניתו? [א"ה: לכאור' רש"י לשיטתו להלן י"ב א' בגדר תענית שעות, דמיירי דוקא באופן שמתחלה לא התענה כלל לשם תענית, רק מחמת טרדא, ודלא כהרא"ש (בסי' יב), וצ"ע].

גמרא "ושאני הכא דאיכא שעות דליליא דלא קביל עלי מעיקרא".

לכאור', משמעות לשון הגמרא, דהיינו משום דבתחילת הלילה הי' בדעתו לאכול, וכמוש"כ רש"י [בד"ה וה"ג]. ואולם רש"י גופי' מפרש [בד"ה לעולם] וזה לשון קדשו: "דשאני הכא וכו' וכו' [וביאר בהג' הב"ח אות ח': "ר"ל, דלא קיבלו כלל מאתמול, דאף בלילה לא קיבלו"] והיינו, דעיקר הנקודה משום שלא הי' כאן "קבלה", ולכאור' המילים הללו של רש"י אינם מקבילים ממש להמילים של הגמרא, וצ"ע.

תוס' [ד"ה לן] "אע"ג שהלינה ההי' מכח תענית שקיבל עליו" וכו'.

לכאור' צריך לפרש בפשט דבריהם, דנהי דלא קיבל להדיא על התענית של הלילה, מ"מ מה שנתענה הי' זה בתורת המשך לעיקר התענית שנתענה ביום מכח קבלתו [הבנת הכותב].

גמרא "אמרו ליה הלכתא מתענין לשעות ומתפללין תפלת תענית".

ובע"ז [ל"ד א'] נוספו שתי מילים: "ואם השלים - מתפללין תפלת תענית"!

והנה התוס' בע"ז שם [ל"ד א', ד"ה מתענין] טרחו ליישב הגמרא דילן עם הא דאמר שמואל להלן "כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמי' תענית". ויש שם בתוס' ב' דרכים, לדרך א', מיירי הכא באופן שקבל עליו מאתמול שאם לא יאכל למחר עד חצי היום יהי' בתענית עד שתחשך. ולדרך הב', באמת מיירי אפי' בדלא קבלה מאתמול, וכדמשמע לשון "אימלך אמלוכי", והא דבעי שמואל קבלה, היינו לכתחילה, דבלא"ה אינו מקבל עליו שכר תענית, אלא נקרא חוטא על שציער עצמו, אבל מ"מ נדרו נדר, ע"ש בתוס'.

והרא"ש [כאן בסי' י"ב] הביא עוד שיטה בזה, והיא שיטת הרמב"ן, דס"ל דכיון שקיבל מיהא את התענית קודם התענית, שפיר דמי. ותמה עליו הרא"ש: מאי שנא מתענית יום שצריך לקבל דוקא בזמן המנחה, ואם קיבל בלילה לא הוי תענית?

"פירש ר' אבי"ה, לפי שאין שם נשיא, דגרסינן בירושלמי בפ' שני דמכלתין וכו' וכו'. וכתב רבינו אבי"ה, דיחיד שקיבל עליו תענית סתם לא חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו, כיון שאין תענית צבור בבבל. והביא ראיה, שכן הצבור כשמקבלין עליהן תענית שני וחמישי ושני ומברכין למי שמתענה, אומרי' תענית סתם ואינם אומרים תענית יחיד" ע"כ. [וע"ש בקרב"נ אות א'].

וזה לשון השו"ע [בסימן תקסח, ס"ו]: "אין ת"צ בבבל ליאסר במלאכה ולהפסיק מבע"י אלא ת"ב בלבד, הילכך יחיד שקיבל עליו תענית לא חיישינן שמא ת"צ קבל עליו ומותר בכולן, ומ"מ לכתחילה טוב לומר בשעת קבלת תענית הריני בתענית יחיד לפניך מחר" עכ"ל השו"ע.

ובמשנ"ב שם [ס"ק לט] כתב בהאי לישנא: "אין ת"צ בבבל, וה"ה בכל חוץ לארץ, כדמוכח לקמן סימן תקע"ה ס"י. [ס"ק מ']: הלכך יחיד שקבל עליו תענית לא חיישינן. מלשון זה משמע דבא"י אם קבל עליו תענית סתם חיישינן שמא ת"צ קבל עליו, וצריך להפסיק מבע"י ואסור במלאכה. ואולי דכהיום שאין מצוי להתענות הת"צ המבוארים לקמן בסימן תקע"ה ס"ג, מסתמא כונתו אסתם תענית, וצ"ע. ועיין לקמן שם ס"י מש"כ בענין זה" ע"כ.

ושם [בסי' תקע"ה ס"י] איתא בשו"ע: "כל תענית שגוזרים הצבור בחו"ל, אוכלים בהם בלילה ודינם כדין שאר תענית, שאין גוזרים על הצבור תענית כגון צום כפור אלא בא"י בלבד ובגלל המטר ובאותם עשר תעניות שהם ג' אמצעים ושבע אחרונות" עכ"ל השו"ע. ועל כך כתב שם במשנ"ב [ס"ק כה] וזה לשון קדשו: "בחול, שאין להם נשיא שיגזור עליהם. ודע, דאחרונים מסתפקין אפילו בא"י אם נוהג היום הסדר תענית - מחמת זה הטעם, ואפשר משום דשליחותיהו דקמאי קעבדינן שם, ועיין בברכי יוסף שהאריך בזה וקצת מדבריו מובא בשע"ת ריש הסימן עיי"ש" עכ"ל המשנ"ב.

וזה לשון קדשו של השע"ת שם: -

"ועיין בהלכות קטנות סימן צ', שיש לנהוג סדר תענית בזה"ז - [היינו בא"י], - ועיין ברכי יוסף שהביא שכן שמע מזקני ירושלים וזקני חברון דעשו פעם אחת מעשה בזה, וע"ש שכתב לחלק דבא"י דשכיח [וע"ש דגם בא"י לא שכיח עצירת גשמים כי האי שיצטרכו לכל הסדר - והזקנים עדים ליתנהו בזכירה כי אם פעם אחת רבות בשנים אחת לששים או לשבעים שנה, וא"כ גם בא"י לא שכיח ע"ש] שליחותיהו דקמאי קא עבדינן, משא"כ בח"ל דלאו סדנא דארעא חד ויש מדינות וגלילות שאין שם עצירת גשמים לא רצו לחלק בח"ל עצמו בין מקום למקום והשוו מדותיהם דאין תענית צבור בח"ל ע"ש. וכ"כ בשו"ת נודע ביהודה ח"א סי' ל"א, שאין נוהגים במדינות אלו לעשות בעצירת גשמים י"ג תענית כסדר המשנה, רק גוזרים תענית א' או ב', ומרצים בתפלות ותחנונים ע"ש" עכ"ל השע"ת.

גמרא "לן בתעניתו".

וברש"י: "שלא אכל במוצאי תעניתו ולן כל אותו הלילה לשם תענית עד הבקר". [כלומר, דאף שמה שלא אכל כל הלילה הי' לשם

וע"ש ברא"ש כל דבריו.

שעדיין לא קיבל עליו התענית. והרמ"א שם פסק, דבשתי א"צ תנאי, דמסתמא דעתו של אדם לשתי אחר השינה, והוי כאילו התנה, ע"ש.

דף י"ב ב'

גמרא "יחיד שקבל עליו תענית אסור בענילת הסנדל, חיישין שמא תענית צבור קיבל עליו".

ב"גבורת ארי" הקשה וז"ל קדשו: -

"קשה לי, מכדי חיישין קאמר, משמע ספיקא, ואמאי אסור בנעילת הסנדל מספיקא, הא ספיקא דרבן לקולא, וקבלת תענית אינו נדר של תורה ואינו אלא מדרבנן?" - [עי' היטב בד' הר"ן והריטב"א בסוגיא דלוח אדם תעניתו ופורע].

ותירץ בגבו"א: "וצריך לומר, דסתם תענית של ציבור משמע אם לא פירש להדיא של יחיד, ורוב תענית ציבור אסורים בנעילת הסנדל - [יפה ביאר הרה"ג ר' אליעזר גינסברגר שליט"א, דכוונת הגבו"א, דלכאור' גם אחרי דקאמר דסתם תענית של ציבור משמע, אבל עדיין תיקשי הא איכא ת"צ שמותרין בנעילת הסנדל? ואהא כתב הגבו"א דמ"מ רוב תענית ציבור אסורים בנעילת הסנדל], - ג' אמצעים וז' אחרונים, ואינו מותר אלא בג' ראשונים בלבד כדתנן במתני". ע"כ.

ושוב כתב הגבו"א: "ולפי זה, למאי דאמר שמואל בסמוך אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד, אית ליה יחיד שקיבל עליו בכבל תענית סתם לא חיישין דלמא תענית ציבור קיבל עליו, כיון דאין שם שום תענית ציבור אלא תשעה באב לחוד וכל השאר דינן שוה לשל יחיד, והא אפילו בנדר גמור של תורה אזלינן בתר מקום שהוא שם בשעת הנדר כדתנן בפרק ב' דמסכת נדרים. ואע"ג דרב בבבל הוה? אפשר לומר דפליג אדשמואל וס"ל כשאר אמוראים דבסמוך דלית להו הא דשמואל. ונ"ל דלרב הוא הדין דצריך להפסיק מבעוד יום כדין תענית ציבור ואסור לאכול בלילא כדתנן במתני", אלא חדא דתענית ציבור נקט והוא הדין לכולן" עכ"ל הגבו"א.

רש"י [ד"ה יחיד שקבל עליו תענית] "סתם, ואינו יודע איזה תענית קבל עליו אם של יחיד אם של צבור".

מה כאן עומק הפשט ברש"י, האם הוא יודע מיהא שבשעת הקבלה הוא ידע, או שגם בשעת הקבלה הוא לא ידע כלל שיש הבדל בין תענית יחיד לתענית צבור?

גמרא "אמרו ליה רבנן לרב ששת הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא, איקפד" וכו'.

מסתברא מילתא, דהנך רבנן לא ידעו שרב ששת פליג אדשמואל, וביקשו לשמוע את חוות דעתו, דאם היו יודעים שרב ששת פליג, א"כ לאיזה צורך ילכו ויספרו לרב ששת בגנותם של אידך רבנן [שבאמת אין עליהם טענה, וכמו שכתב רש"י דהם ס"ל כשמואל], ומה להם לעורר את קפידתו של רב ששת? [אמר התלמיד הכותב: ראה דוגמא לדבר, במו"ק ט"ז א': "אל לאבוה, איקפד". וברש"י שם: "אל לאבוה: לפי תומך".]

"הפורשים מודרכי ציבור"!!!

רש"י [ד"ה איקפד רב ששת דלמא מיכל נמי אכלי] ופורשים מודרכי

והרא"ש גופי' מפרש שם, דתענית לשעות פירושו שקיבל עליו בזמן המנחה להתענות עד חצי היום, ושוב נמלך להמשיך את התענית עד הערב, ע"ש.

וזה לשון השו"ע [סי' תקס"ב ס"י]: -

מתענה אדם תענית שעות, והוא שלא יאכל כל היום, כיצד הרי שהי' טרוד בחפציו ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות או עד תשע שעות, ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום, הרי זה מתענה אותם שעות ומתפלל בהם עננו, שהרי קיבל עליו התענית קודם שעות התענית. וי"א שגם זה תענית שעות וצריך שיקבלנו עליו מאתמול, והיכי משכח"ל, כגון שקיבל עליו מאתמול להתענות עד חצי היום וכשהגיע לחצי היום נמלך וגמרו, או שקיבל עליו להתענות למחר מחצי היום ואילך ולמחר נמלך ולא אכל גם בחצי היום ראשון, ה"ז תענית שעות" ע"כ.

רש"י [ד"ה מר עוקבא], הגרי"פ ציין על הגליון להתוס' בע"ז ל"ד א', ושם כתבו התוס' בהאי לישנא: "פרש"י בפרק קמא דתענית, דגרס מר עוקבא, דחס ושלום שר"ע לא הי' מסתפק" וכו'. והאי לישנא ד"חס ושלום", נמצא בתוס' בע"ז בעוד דוכתי [עי' שיעורי משמה"ל שם].

רש"י [ד"ה במה שימש משה] "שבשעה שהי' משה עובד - אהרן הי' לבוש בגדי כהונה" וכו'.

לפרש את הרש"י הזה שהוא לא כרש"י ע"ז ל"ד א' [הגבו"א והרש"ש והשפ"א פלא] ושייך לכל הקונטרס בזה בס"ד, [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל, וראה בשיעורי משמה"ל בע"ז שם].

דף י"ב א'

רש"י [ד"ה לא] "וכי מטא חצי יום ממליך אמר הואיל והתענית עד חצי היום אתענה כל היום".

האם הפי' הוא שאמירה זו שאומר באמצע היום חשיבה "קבלה"? [א"ה: לכא' תליא בחילוקי הדרכים של הראשונים שהובאו לעיל].

רש"י [ד"ה בתפלת המנחה] "ודיקא נמי מדפסיק שמואל" וכו'.

מה כוונת רש"י?

גמרא "כיצד יחיד שקבל עליו שני וחמשי של כל השנה כולה ואירעו בם ימים טובים" וכו'.

הרוצה לראות נפלאות, יעיין בשעה"צ סימן תיח [ס"ק ח].

גמרא "אם נדרו קודם לגזרתנו" וכו'.

עי' רש"י, ועי' פי' מחודש בזה בד' הרגמ"ה, ע"ש. ועי' "אור שמח" ... [א"ה: לע"ע לא מצאתי אי' מקום כבודן].

גמרא "אבל ישן אינו אוכל".

וכן נפסק לדינא ברמב"ם [פ"א ה"ח] ובשו"ע [סימן תקסד], ומבואר שם בשו"ע דאם התנה לאכול או לשתות מהני התנאי,

צבור, ולית ליה דשמואל וכו'.

הנה, ה"גבורת ארי" כאן לא כתב: **פירש רש"י**... **וקשה לי**... **ונראה לפרש**... רק שהוא כותב את המהלך שלו, והלומד כבר רואה היטב את אשר לפניו, שפירושו של הגבול"א חלוק לגמרי מפירושו של רש"י, וזה לשון קדשו: -

"נ"ל, דה"ק דילמא מיכל נמי אכול **בלילה** ולא הפסיקו מבעוד יום כדין תענית ציבור, אבל הא לא מסתבר דלמא אכול **ביום** קאמר, **דחס ושלוש שהי חושד לרבנן שפירשו עצמן מהציבור**, ועוד למה להו למיתי לבי תעניתא כלל, אלא ודאי כדפרישית" עכ"ל הגבול"א. [והרה"ג ר' חנוך ולר זלה"ה הראה, דכך פירש "בעל הצורות"].

והנה לפי פירושו של הגבול"א נראה להוסיף, דלעולם שפיר ידע רב ששת דהנך רבנן דמסיימי מסנייהו נהגו כך רק משום דסברי לה כשמואל, [ומה דקאמר "דלמא", כבר כתב הרשב"א בנדרים מ"ז ב', דפעמים שמזכיר התלמוד ענין מוכרח בלשון "דלמא", ועי' משמה"ל זבחים קמא סימן קיב בשולי הגליון, תנינא, סימן א' אות סו], ומה דאמרו כאן בגמ' דרב ששת איקפד, עיקר הכוונה בזה דרב ששת גילה דעתו דאיהו לית לי' דשמואל, ואמנם כן שיועד הוא דהנך רבנן דמסיימי מסנייהו סברי לה כשמואל, ולכן נהגו כפי שנהגו, אבל איהו פליג אדשמואל.

ויש בנותן ענין לציון בזה את לשון קדשו של הרמב"ם [בפ"ג מה' תשובה ה"ן]: "ואלו שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתין ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים, המינים, והאפיקורסים וכו' וכו' **והפורשים מדרכי ציבור**" וכו', ולהלן [בהלכה י"א]: "הפורש **מדרכי ציבור**, אף על פי שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל, ואינו עושה מצוות בכללן, ולא נכנס בצרתן, **ולא מתענה בתעניתן**, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהן, אין לו חלק לעולם הבא" ע"כ.

וחזינו כמה חמור ונורא הענין של פורש מדרכי ציבור "ולא מתענה בתעניתן", וזהו שכתב הגבול"א: **"דחס ושלוש שהי חושד לרבנן שפירשו עצמן מהציבור"**!

ומצינו עוד רמב"ם, בפרק א' מהל' אבל הלכה י', וזה לשון קדשו: **כל הפורשין מדרכי צבור** והם האנשים שפרקו עול המצוות מעל צוארן ואינן נכללין בכלל ישראל **בעשיית המצוות - וכבוד המועדות - ושיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות** - אלא הרי הן כך כבני חורין לעצמן כשאר האומות, וכן המינים והמשומדים והמוסרין, כל אלו אין מתאבלין עליהן, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים [א"ה: עי' בתוס' במסכתין בדף ט' ע"א]. ואוכלים ושותים ושמים שאבדו שונאיו של הקב"ה, ועליהם הכתוב אומר הלא משנאיך ד' אשנא" עכ"ל הרמב"ם, ושם לא נזכר בדבריו ד"לא מתענה בתעניתם".

גמרא "אביי ורבא מעיילי כי מסיימי אפנתא".

ופי' התוס': "במנעל שאין לו שוליים". ואיך הדין ביה"כ וט"ב בכה"ג? [א"ה: עי' שעה"צ סי' תרי"ד ס"ק י"ח].

גמרא "מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא".

הנה, לגבי יוה"כ, מצינו במשנ"ב [סימן תרי"ד ס"ק יג], דאפילו במקום שהתירו לנעול, [וכגון מחמת עקרב, או אם ירדו גשמים והוא איסטניס], מ"מ יראה עכ"פ לחלוף של ימין בשמאל ושל שמאל בימין, ומשמע לכאן דבעלמא אסור אפי' בכה"ג, וא"כ צריך לפרש דדוקא הכא התירו אביי ורבא בכה"ג, ומשום דס"ל ביסודו כשמואל דאין תענית ציבור בבבל.

ושבו הראו הלומדים שכ"ה להדיא בד' הר"ן, שכתב וזה לשון קדשו: "מחלפי דימינא לשמאלא - ביומא דתעניתא. **משום שינוי בעלמא**", עכ"ל הר"ן.

גמרא "לוה אדם תעניתו ופורע".

האם צריך ג' להתיר נדרו? ואיך הדין אם קיבל עליו מעיקרא להתענות **ביום זה**? והאם מצי' לפרוע התענית ע"י צדקה לעניים? - עי' בכל זה בד' הרא"ש [סימן טז] ועי' ר"ן. [ועי' בשו"ע ובמשנ"ב סימן תקסח ס"ב], ועי' בר"ן שהקשה, דכיון שכבר התפלל תפלת תענית, היאך ילונן, ונמצא שקרן בתפלתו? ותירץ, שכיון שבשעת תפלתו הי' בדעתו להתענות, לא חיישינן להכי. והביא סמך לזה מלקמן י"ט א': "ירדו להם גשמים קודם חצות לא שלימו", ואע"פ שכבר התפללו תפלת תענית.

גמרא "כי אמרינא קמי' דשמואל" וכו'.

כך מצינו בכמה דוכתי בש"ס, ובמקום אחד מבואר שאחרי פטירתו של רב הוא הלך ללמוד אצל שמואל.

גמרא "ואמר רב חסדא וכו' ביום".

כל זה קאמר להו רב יהושע ברי' דרב אידי.

גמרא "מאי תקנתיה, ליתיב תעניתא לתעניתא".

ביאר הריטב"א "שאע"פ שעשה ברשות, **כיון שעוונותיו גרמו לו לבטל עונג שבת**, צריך הוא כפרה" עכ"ל הריטב"א. [א"ה: עי' תוס' לעיל י"א א', ד"ה אמר].

שם. בגליון הגמרא של הרב זצ"ל כתוב כאן כך: -

ריטב"א! וכל מש"כ ע"ז מודפס ב"פניני רבנו הגרי"ז" שייך לכאן לתענית י"ב ב'. יעזרנו השי"ת לנצח ללמוד וללמד ולהדפיס וכו' וכו' בבריות גופא ונהורא מעליא [יום ה' כי תצא ז' אלול תשנ"ט]. [א"ה: הכוונה למה שנדפס ב"פניני רבנו הגרי"ז" מעמוד שמט ואילך].

עי' בהגהות אשר"י [סימן טז, בסופו] כמה פרטי דינים בענין תענית חלום בשבת. א. האם צריך להתענות תענית לתעניתו דוקא ביום ראשון שלאחריו, או באיזה יום שירצה. [ועי' ריטב"א, ועי' שו"ע סי' רפח ס"ד]. ב' האם בזה"ז מתענין תענית חלום בשבת. ג. איך הדין לגבי אמירת "עננו", ע"ש.

בדין י"ג תעניות

במשנה "עברו אלו ולא נענו, ב"ד גוזרין עליהן עוד שבע שהן י"ג תעניות על הצבור".

בס"ד יום ג' שמות י"ט טבת תשמ"ז
הר"ב ידי'ג היקר הנעלה שליט"א נעמות בימינך נצח!

א) ביזאל הנביא יש שתי פעמים "קדשו צום":

א' י"ד: "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים..."

ב' ט"ו - ט"ז: "... קדשו צום קראו עצרה... קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים..."

ומשני פסוקים אלו ביחד יסד הפייט בסליחות לחמישי: "הקדשנו צום עוללים וזקני אספות" - אספנו גם עוללים וגם זקנים, כמשה"כ: "אספו עוללים", "אספו זקנים".

וברד"ק שם [ב' ט"ז]: "אספו עוללים ויונקי שדים - שיתענו גם הקטנים, וכן יונקי שדים יתענו, שלא יינקו, ויהיו כולם באסיפה אחת, ויבכו הקטנים ויונקי שדים לרעבונם, והגדולים עכנעו לבכיתם, וישבו, והאל יתברך ברחמיו ירחם לצעקת הקטנים".

ובזה לכא' א"ש ההערה שבאות כ"ו ב"מלואים" לסדר הסליחות המפורש" [שמביא בשם כבוד מרן הקה"י זיע"א]. [אב"ה, זה לשונו: בעצם הנוסח "הקדשנו צום עוללים וזקני אספות" צ"ע הרי העוללים והזקנים פטורים מן הצום?]

ב) ובעיקר ההערה על "הקדשנו צום" שמביא שם שמעירים שכאשר אין מתענים הכל יכול להיות שזה דובר שקרים ר"ל - הנה כמה גדולים דברי רבנו הגדול הקה"י וצוק"ל שמביא בשמו שלא לשנות הנוסח, ובעניי יש לי יישוב מרווח לזה בעזהשי"ת.

דהנה זה לשון התוס' תענית י"ב ב' [ד"ה מה]: "... וי"ל דלא יליף צום מאסיפה אלא לענין עשיית מלאכה, דדוקא מלאכה גמרינן מאסיפה, דהא לא כתיב בקרא אלא אספו זקנים וקדשו צום, אבל אכילה לא כתיב בקרא, ולפ"ד הדברים מרפסן איגרי, דהלא כתיב "צום", ומה זה ש"אכילה לא כתיב בקרא?"

והיטיב אשר דבר בזה הרש"ש שם על התוס': "דעתם בפתרון מלת צום כדעת הרד"ק בשם אביו במלכים א' (כ"א ט') ע"ש".

וזה לשון הרד"ק שם: "קראו צום - ... ואדוני אבי ז"ל פירש צום - קבוצ, וכן ביום צום שבידמיהו, מלשון חז"ל צומת הגידין, שהוא מקום קבוצ הגידין". [ביום צום שבידמיהו] - הוא שם ל"ו ו', וכתב שם הרד"ק: "ביום צום - ביום תענית, ואדוני אבי ז"ל פירש ביום קבוצ, מן צומת הגידין בדברי רבותינו ז"ל, ר"ל יום שיתקבצו לדבר ולהתיעץ על צרתם". יום ה' דברים ד' מנ"א תשמ"ז].

הרי ש"הקדשנו צום" יכול להתפרש על קבוצ ואסיפה, בלי תענית, וכמש"כ התוס' הג"ל ש"אכילה לא כתיב בקרא". והדברים נפלאים בעזהשי"ת.

אמנם כן ב"קרבן אורה" שם בתענית י"ב ב' כתב על התוס' הנ"ל: "ואין זה

המפרשים נתקשו: "מנינא למה לי"? [וכדפרכינן ביומא ל"ה, קדושין י"ז, א"ה: ב"ק ד' ב']. ותירץ הריטב"א, דלאו מנינא אתא לאשמעינן, רק עיקר החידוש הוא דלא גוזרים על הציבור יותר מהנך י"ג תעניות. ובתו"ט כתב ליישב: "ונ"ל לומר, שהם כנגד י"ג מדות של רחמים", [וע"ש בהמוקף בסוגריים שכתב נמי לתירוץ של הריטב"א הנ"ל].

ואולם ב"גבורת ארי" כאן כתב ליישב בדרך מחודש, דבהך מנינא נתחדשה כאן הלכה חדשה, שכל הי"ג תענית המה מקשה אחת, וזה לשון קדשו: -

"ויש לומר, דקמ"ל דגזירות ב"ד בתחילה כשרואין שלא ירדו גשמים בר"ח כסליו הוא על י"ג תעניות ביחד, ולא פיסקי פיסקי, ואע"ג דאם ירדו גשמים אפילו ביום התענית אינו צריך להשלים כדתנן לקמן בפ"ב וכל שכן שאין צריך להתענות עד תשלום הי"ג תעניות כולן, מ"מ תחילת גזירות ב"ד הוא לדעת לקבל י"ג תעניות, ועל דרך דאמרינן בפ"ג דמועד קטן אין נידוי פחות משלשים יום - אע"ג דאם פייס לבעל דינו מתירין לו מיד ואם לא פייס אפילו לאחר שלשים יום נמי, מכל מקום בתחילה אין מנדין אותן לפחות - וכך אומרים בשעת נידוי יהא מנודה שלשים יום, ואין אומרים יהא בנידוי חמשה עשר יום, מיהו אם חזר בו באמצע מתירין לו - כן פירש הרא"ש בשם הראב"ד, והכא נמי תחילת גזירת ב"ד התעניות אינן פחות מ"ג, ואע"פ שאם ירדו גשמים מפסיקין עכ"ל ה"גבורת ארי". [וע"ע בדבריו להלן בד"ה וכי תימא].

רק ה"שאגת ארי" זיע"א יכול לומר דברים כאלו! ה"שאגת ארי" הוא "מלך פורץ גדר ואין מוחץ בידו!!"

גמרא "אבל מלאכה צער הוא".

עי' "גבורת ארי".

רש"י [ד"ה מה עצרת] "שבועות ושמיני עצרת".

העיר הרה"ג ר' אליעזר גינסברגר שליט"א, דשבועות לא נזכר כלל בתורה"ק בשם "עצרת?"

מה זה "צום"?

תוס' [ד"ה מה] "דהא לא כתיב בקרא אלא אספו זקנים וקדשו צום, אבל אכילה לא כתיב בקרא".

והלומד מתפלא: דהא מאחר דכתיב "קדשו צום", א"כ כתוב כאן להדיא איסור אכילה? ועי' בקר"א מש"כ בזה.

והרש"ש כתב עלה וזה לשון קדשו: "דעתם בפתרון מלת צום, כדעת הרד"ק בשם אביו במלכים א' [כא, ט'], ע"ש". עכ"ל הרש"ש.

וכוונת הרש"ש, דהרד"ק [שם במלכים, וכך בירמי' ל"ו ו'] מפרש "צום" מלשון "קבוצ", וכמו "צומת הגידין", והכוונה שיתקבצו לדבר ולהתייעץ על צרתם.

מדוקדק, דהא צום היינו אכילה, וכוונתם ד"עצרה" נאמר סמוך ל"אספו זקנים", ולהכי מקשינן להרדי, אבל "צום" לא נאמר סמוך לאסיפת זקנים, ולא ילפינן מהרדי וק"ל.

אבל עכ"פ הלא ברש"ש נתגלה לנו שיש פירוש קדמון לאבי הרד"ק לפרש ש"צום" דהיינו קבוצה, ואפילו אם הפירוש בתוס' יהי' כפירוש ה"קדון אורה", ולא כמו שפירש הרש"ש [ואמנם פירוש הק"א קצת קשה בלשון התוס'], מ"מ סגי לן בכך שיש מקום לפרש כמובא ברד"ק שהכוונה על קבוצה ואסיפה, ושוב אין כאן שום ענין של דובר שקרים רח"ל.

וב"ה שזכינו לכך. כה יעזרנו השי"ת תמיד להביט נפלאות מתורתו הקדושה.

ביקרא דאורייתא
משה מרדכי הלוי שולזינגר
זכרון מאיר ת"ו.

גמרא "ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרותא".

צריך ביאור, וכי כמה זמן לוקח לקרוא את הקריאה ד"ויחל" ואת הפטרת "דרשו", ומה לוקח בזה רבע יום?

ויתכן, שהיו קוראים כל פסוק ופסוק עם התרגום, וגם היו מוסיפים הסברים בכל פסוק ופסוק.

דף י"ג א'

גמרא "כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב" וכו'.

הגרי"ז הלכות תענית ומנ"ח [מצות] יוהכ"פ [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "הכביד שערו מיקל בתער".

כה"ג במשנה נזיר ד' א', ונשמט לע"ע מס' "גליון התלמוד" שלא ציין זאת [יום ד' קרח אדר"ח תמוז תשנ"ח] - [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

דף י"ג ב'

גמרא "הא לכל דבריהן זה וזה שוין".

רש"ש, ודבריו נכונים - עיין שורה אחרונה ברש"י ובר"ח וברבנו גרשום ותוס' לק' ט"ו ב' ד"ה ואפילו [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

תוס' [ד"ה ורב יהודה] "אלא ענינו שאומרים בסליחות" וכו'.

במאירי כתב סליחות של עשי"ת, ועיין משכ"ש על גליון המאירי [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "שופרות בשבת מי שרי".

או משום שמא יתקן כלי שיר, או משום שבות עצמותי דחכמה ואין מלאכה, - עי' ביאור הדברים היטב בקונטרס שלי על ר"ה כ"ט ב' שבו שני מכתבים ללונדון [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל, וראה משמה"ל ראש השנה סימן מה].

ושוב הוסיף הרב זצ"ל: עיין "דעת תורה" למהרש"ם או"ח סי' תקפ"ח.

דף י"ד ב'

גמרא "רשב"ג אומר לא מן השם הוא זה".

כה"ג מכות ד' א' ט"ו א' פסחים פ"ד א' [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

רש"י [ד"ה ובשומע תפלה] "ולא בברכת השנים כדאמרינן במסכת ע"ז" וכו'.

עיי"ש בגהש"ס לרעק"א. [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "אלא אם כן נענה כיהושע בן נון".

עיין ח"א מהרש"א כאן שיהושע הי' מלך [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל, וראה משמה"ל ברכות סימן כז, זבחים סימן קמנ].

פרק סדר תעניות כיצד

דף ט"ו א'

במשנה "מוציאין את התיבה לרחובה של עיר".

מה זה "תיבה"? - פי' המאירי וזה לשון קדשו: "...התיבה שספר תורה בתוכו". וציינו עוד בזה ל"אגרות משה" [או"ח ח"ב סימן כ"ח].

במשנה "ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה" וכו'.

כמה השיעור? האם העיקר שיהי' שיעור הניכר? [א"ה: עי' ח"א מהרש"א להלן ט"ז א', ד"ה מתכסין].

גם יש להעיר, דהא עומדין כעת קודם תפלת שחרית, וצריכים להניח תפילין, והרי מבואר בגמ' [ט"ז א'] שנותנין האפר במקום הנחת תפילין, ומה עם "חציצה"? [א"ה: ראה ב"ספר המפתח" במהדורא החדשה מה שצינו בזה].

שם. "ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה".

לשון קדשו של הרמב"ם [בריש פרק ד' מהל' תעניות]: "ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה כדי להגדיל את הבכיה ולהכניע לבם", ע"כ.

וכתב עלה בכס"מ: "איני יודע מנין לו לרבנו שנותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת? וכבר ציינו, שבר"ף איתא להלן: "למה נותנין אפר מקלה על גבי ספר תורה", הרי שכך היתה הגירסא של הר"ף בגמרא, וזהו המקור של הרמב"ם.

במשנה "ונותנין וכו' ובראש הנשיא ובראש אב בית דין".

ומבואר בגמ' בע"ב: "דשקיל איניש אחרינא ומנח להו".

ולשון קדשו של הרמב"ם שם: **"ואחד מן העם נוטל מן האפר ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין במקום הנחת תפילין, כדי שיכלמו וישבונו"** [וביאר הגר"א בריש סימן תקפ"ט: "ר"ל, לכך

מניח אחר, וכמ"ש בגמ' שם], וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו". ע"כ. ולא נתפרש: מי זוכה בכבוד זה? והאם אותו אחד נותן גם בראש הנשיא וגם בראש אב ב"ד, או שזה מתחלק לשני אנשים? [א"ה: ב"ספר המפתח" במהדורה החדשה צויין שם לרש"י על הרי"ף שכתב, שהש"ץ הר' נותן בראש הנשיא ובראש אב ב"ד, וזה לכאור' דלא כהרמב"ם, וע"ש מה שצויין עוד בזה].

במשנה "הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין".

לשון קדשו של הרמב"ם [שם, הלכה ב']: "ואחר כך מעמידין ביניהן זקן חכם - והן יושבין" וכו'.

וצריך ביאור, מה הפשט הפשוט כאן בד' הרמב"ם? ואיזו הלכה נאמרה כאן במש"כ דמעמידין את הזקן והן יושבין? ואיך יהי אם ירצו לעשות להיפך, שהזקן יהי יושב וכל העם יעמדו מסביבו?

שם. "הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין, אחינו, לא נאמר באנשי נינוה וירא אלקים וכו' וכו'".

לשון קדשו של הרמב"ם שם: "והוא אומר לפניו דברי כבושין, אחינו, לא שק ולא תענית גורמין, אלא תשובה ומעשים טובים, שכן מצינו בנינוה שלא נאמר באנשי נינוה וירא האלקים את שקם ואת תעניתם אלא וירא האלקים את מעשיהם, ובקבלה הוא אומר וכו', [ומסיים הרמב"ם]: "ומוסיף בענינות אלו כפי כחו, עד שיכניע לבם וישובו תשובה גמורה" עכ"ל הרמב"ם. והלומד שואל: מניין המקור של הרמב"ם למש"כ דמוסיף בענינות אלו כפי כחו? ואתא הגר"א ואנהירנהו לעייניו, וזה לשון קדשו: "ומוסיף בענינות אלו כפי כחו, כמ"ש שם אומר לפניו דברי כבושין" ע"כ, וכוונת הגר"א, דבאמת יש לדקדק בלשון המשנה, מה היתה המשנה חסירה אם הי' כתוב בקצרה: "הזקן שבהן אומר לפניו אחינו לא נאמר" וכו', ולא יזה צורך נכתבו במשנה המילים "דברי כבושין", אלא דכאן נאמר, דמלבד כל האמור להלן, מלבד זאת מוסיף בענינות אלו כפי כחו, ונפלא מאד בס"ד.

במשנה "עמדו בתפלה, מורידין לפני התיבה" וכו'.

פי', אחר שהתפללו כל הקהל תפלת שמונ"ע בלחש.

במשנה "מורידין לפני התיבה זקן ורגיל" וכו'.

לשון קדשו של הרמב"ם [שם, הלכה ג']: "ואחר שגומר זה דברי כיבושין עומדין בתפלה ומעמידין שליח צבור הראוי להתפלל בתעניות אלו, ואם הי' אותו שאומר דברי הכיבושין ראוי להתפלל, מתפלל. ואם לאו, מורידין אחר" עכ"ל הרמב"ם, וכ"ה בשו"ע [סימן תקע"ט], ולא נתפרש מהיכן המקור לדין זה?

והנה להלן [ס"ז א] איתא בברייתא שם בהאי לישנא: **אע"פ שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל** וכו'.

ומשמע לכאור', דבאמת יש מעליותא להוריד לפני התיבה זקן וחכם, אלא דאיכא מעליותא טפי להוריד לפני התיבה אדם הרגיל, אבל הא מיהא אם יש לנו את האפשרות להוריד לפני התיבה אדם כזה שהוא גם זקן וחכם וגם אדם הרגיל, יש לזה עדיפות טפי ממי שהוא רק אדם הרגיל, - כן י"ל לכאור' בביאור מקורו של הרמב"ם.

והנה בביאור הגר"א שם, על מש"כ השו"ע **"ואם לאו"** וכו', ציין הגר"א **"גמ' שם"**, ואולי כוונתו כמשנ"ת [א"ה: לכאור' א"כ הי' לו להגר"א לציין זאת לעיל על המילים **"ואם הי' אותו"** וכו', ומדוע נטר עד להלן וציין זאת רק על המילים **"ואם לאו"**, וצריך בירור]. [א"ה: עי' היטב ברש"י להלן ט"ז ב' ד"ה הוא אומר, וד"ה אבל, וד"ה חזן הכנסת, דמשמע נמי לכאור' דבסתמא אותו "זקן" הוא ניהו הש"ץ, ע"ש].

"וביתו ריקם"!!!

במשנה "וביתו ריקם".

וכתב רש"י: "...ובגמרא מפרש וכו' וגופו נקי מעבירות, שלא חטא, ולא יצא עליו שום שם רע בשום עבירה כו'" עכ"ל רש"י.

והלשון **"וגופו נקי מעבירות"** הוא לשון מחודש, [ובמשנה הלשון: **וביתו ריקם**].

והנה הרמב"ם הרחיב מאד את היריעה - עד כמה מגיע השיעור של **"ביתו"** שצריך שיהי' ריקם מן העבירה" וזה לשון קדשו [שם, הלכה ד']: **"ואיזה הוא הראוי להתפלל בתעניות אלו, איש שהוא רגיל בתפלה, ורגיל לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, ומטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה, ולא יהי' כבניו - ובכני ביתו - וכל קרוביו - והנלוים עליו - בעל עבירה, אלא יהי' ביתו ריקן מן העבירות, ולא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ואם הי' זקן עם כל המדות האלו הרי זה מפואר, ואם אינו זקן הואיל ויש בו כל המדות האלו יתפלל"** ע"כ לשון הרמב"ם. [ועי' טור סי' תקעט: "והוסיף הרמב"ם" וכו']. ועי' גבורת ארי" [להלן ט"ז ב'] מה שהקשה שם בד' הרמב"ם, ע"ש.

ובמש"כ הרמב"ם **"וכל קרוביו"**, לא נתפרש, עד כמה השיעור של קרוביו? שני בשני? או אפילו שני בשלישי? עד היכן?

ובמש"כ הרמב"ם **"והנלוים אליו"**, גם כאן צריך פשט, מה הכוונה **"נלוים אליו"**? [ואם הוא משמש כרבי למאות ואלפי חסידים ואחד מהם הוא רח"ל בעל עבירה, האם זה פוסל לכתחילה את הרבי מלשמש כבעל תפלה?]

ושוב הראו הלומדים שליט"א מה שצינו בספרי המלקטים, שבשו"ת **"אבני נזר"** [חלק אור"ח סימן ל' אות ג'], כתב בשם בנו **"השם משמואל"** זיע"א, דמייירי דוקא באופן שיש בידו להחזיר בתשובה והוא לא עושה כן, או שמחפה עליו, ע"ש.

[א"ה: יש לציין, למש"כ הרמב"ם [פ"ו מהל' יו"ט הי"ז] לענין שמחת יו"ט: "וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא - ובניו - ואשתו - ובני ביתו - וכל הנלוים עליו, שנאמר ושמחת בחגך וגו', וב"ספר המפתח" שם צויין, שבספרי האחרונים כתבו, דילפי' לה מקרא "ושמחת... אשר נתן לך ד' אלקיך ולביתך", דכתיב בפרשת בכורים].

ומתוך ד' הרמב"ם משמע, דצריך שיהי' ביתו ריקם מכל עבירה, ועי' רש"י להלן [ט"ז ב', ביתן] שכתב לפרש: **"ביתו ריקם מן העבירה, - שאין חמס וגזל בביתו"**. וכתב שם בח"א מהרש"א וזה לשון קדשו: **"פרט בו הגזל, כי היא העבירה השכיחה, כמ"ש בב"ב רובן בגזל, ובחזנים שבדור הזה נתקיימו בודאי דבריהם, לפי שאין החזנים רואים להם שום מחיה, רק סומכין עצמן לילך מסעודה לסעודה גם בסעודת הרשות לבקש בפה אוכלם משכר נגינתם בשמיעת קולם במשנה יין, ונותנים להם בע"כ בשכירות בדרך כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, וזו גזילה היא ולא מתנה"**

עכ"ל המהרש"א. [א"ה: מצינו עוד להלן ט"ז א'; אהא דאמרו שם "אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו" וכו', דרש"י שם מפרש: "שיש בידו עבירה, גזל". ואילו הרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה ה"ג כתב זאת בסתמא על כל עבירה שהיא, ע"ש].

ובדרך צחות - "ביתו ריקם", כלומר, יש לו בנים, אך לדאבון לב הבית ריק מן הבנים, הם יושבים על הברזלים... אדם כזה יש לו שברון לב כל כך גדול, שהוא יכול להיות חזן מהודר...

כתב הטור [בסימן תקמט]: "יתחיל אשר יצר וזמירות של שבת עד ואראהו בישועתי, ואומר אלו המזמורים וכו' וכו' וברוך שאמר, וכדי שלא יעבור זמן קריאת שמע טוב לומר אלו המזמורים בין תפלת יוצר למנחה ולא יאמרו בשחרית אלא זמירות של חול" וכו', עכ"ל הטור.

כדאי מאד ללמוד בטור את כל סימן תקעט, זהו סימן נדיר, מי שילמד שם יראה נפלאות ממש! [היום למדתי את כל הסימן שם, זה מרגש!].

במשנה "על הראשונה הוא אומר מי שענה וכו' ברוך אתה ה' גואל ישראל".

ומה עם תפלת "ענינו"? - עי' בר"ן שכתב וז"ל קדשו: "ויש שמתמיהים במה שאין אומרים כאן ברכת ענינו שהיא תפלת תענית? ולאו פירכא היא, שהרי שש ברכות האלו שמוסיפין עומדות במקומה ויתרות עליה. ועוד, שבאחת חותמין בה בחתימת ענינו - והיינו ברוך אתה ה' העונה בעת צרה, נמצא שבתעניות הראשונות מוסיף ש"ץ ברכה אחת בשביל התענית - וכאן מוסיף שש. -

אבל הרמב"ן ז"ל כתב בלקוטיו, שמאריכין בברכת גואל ישראל בנוסח זה של תפלת תענית ואומרים בה ענינו ה' ביום צום תעניתנו, והיינו דאמרין בגמרא בגואל ישראל מאריכין. ואין זו ראייה, שאפשר שמאריכין בבקשת רחמים שיגאלם השם מצרתם" עכ"ל הר"ן.

דף ט"ו ב'

רש"י [ד"ה אנשי בית אב] "המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום".

עי' שו"ת "חתם סופר" חאו"ח סימן ר'.

רש"י [ד"ה שלא להפקיע את השערים] "כשרואין בעלי חניות וכו' סבורים שבא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער" וכו'.

עי' משנ"ת בס"ד לעיל בדף י' ע"א.

רש"י [ד"ה שאין משלימין] "אלא אוכלין סמוך לערב".

מאימתי מיקרי "סמוך לערב"?

תוס' [ד"ה ונותנין] "ואותו אפר הוא מעצם אדם".

בהג' היעב"ץ עשה כאן רעש גדול, ע"ש כ"ד הקדו.

ויש שרוצים לומר, דט"ס הוא, וכך הי' כתוב בתוס': "מעצם א'", והכוונה: עצם איל.

דף ט"ז א'

גמרא "כלי צנוע הי' לנו ונתבזה בעונינו".

הדברים עמוקים ונשגבים!

רש"י [ד"ה נתבזה בעונינו] "וידוי".

מה רוצה רש"י בזה? [ולעיל, אהא דאמרו: "גלותינו מכפרת עלינו" לא קאמר רש"י דהיינו וידוי?].

גמרא "ולמה מתכסין בשקים... למה יוצאין לבית הקברות" וכו'.

והוקשה לרבנותינו הראשונים, אהייא קאי, והא לא נזכר במשנה או בברייתא שמתכסין בשקים ויוצאין ליבה"ק? ורש"י פירש, דקאי אהא דתנינן בירושלמי שהיו חוגרים שקין ויוצאין לבית הקברות, [והוא חידוש, שהבבלי יפרש להא דתנינן בירושלמי]. והריטב"א כתב לפרש, דקאי על המנהג שהיו נוהגים כן. וצ"ע, שכזאת פירש בר"ה ט"ז א' אהא דקאמר התם ר' אבהו: "למה תוקעין בשופר של איל" וכו', דאי"ז "חובה", אלא שכך נהגו, ואהא קפריך ר' אבהו: למה נהגו כן. וכן מבואר כ"ז בד' הר"ן.

רש"י [ד"ה ולמה מתכסין] "ובעי לי מיבעיא שקין למה, ובית הקברות למה, ותקיעת שופר למה".

הנה לפנינו בבבלי לא מצינו דפרכין: תקיעת שופר למה, רק כוונת רש"י דבירושלמי שם פרכין לה, [והכל הוא המשך ממש"כ רש"י בריש הדיבור "תנינא בירושלמי" וכו']. וכך איתא שם בירושלמי: "ולמה תוקעין בקרנות, לומר חשבינו כאילו גועים כבהמה לפניך", [ופי' הקה"ע: "כאילו צועקין כבהמה בעלת קרנים, ותרם עלינו"].

גמרא "ולמה נותנין אפר מקלה על גבי תיבה".

וגירסת הר"ף: "למה נותנין אפר מקלה על גבי ספר תורה", ועי' משנ"ת לעיל במשנה בריש פרקין. [ועי' היטב ברא"ש סי' כב].

גמרא "אמר ר' יהודה בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה, ריש לקיש אמר בכל צרתם לו צר".

הנה לכאור, אין ביניהם נפק"מ אלא בחילוקי הדרשות, ואולם עי' ב"בית הלוי" [ב"דרושים" שאחרי חלק שני, דרוש ז'], מש"כ שם לבאר דיש נפקותא ביניהם, ע"ש כ"ד הקדו.

גמרא "אמר ר' זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן אפר מקלה על גבי תיבה מזדעזע לי כוליה גופאי".

ומה הי' אחר כך?

גמרא "מאי הר המוריה".

וצוין על הגליון לד"ה ב' ג', ומשום דבפרשת העקידה נאמר "ארץ המוריה", [א"ה: ומדוע באמת העמידו את הסוגיא דילן על "הר המורי" דדה"י ולא על "ארץ המורי" דחומש בראשית? ושו"ר בס"ד מש"כ בח"א מהרש"א כאן, אבל לכאור ד' המהרש"א שם אינם

מתאימים עם ד' רש"י בסוגיין ד"ה מאי, ועי'.

גמרא "חד אמר וכו' וחד אמר" וכו', עי' שו"ת חת"ס [חיו"ד סי'לה].

רש"י [ד"ה חד אמר] "כי מציון תצא תורה".

צ"ב, דהך קרא מיירי לכאור' בכל ירושלים, ולא דוקא בהר המוריי?

הנבואה תלוי' בסנהדרין!

שם "ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל".

הרש"י הזה הוא חד פעמי בש"ס!

ומצינו בילקוט בריש ישעי': **"עובדי לא נתנבא אלא בפני זקנים גדולים"**, שנאמר חזון עובדיהו כה אמר ה', הרי מפי הקב"ה. מפי סנהדרין מנין, שנאמר שמעה שמענו. **אף ישעי' נתנבא מפי סנהדרין**, שנאמר ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח - מפי הקב"ה, ומי ילך לנו - מפי סנהדרין, **שאע"פ שהיו מתנבאים מפי הקב"ה, אילו היתה סנהדרין זזה הימנו לא הי' לו רשות להתנבאות**, לכן אתה מוצא את מי אשלח - מפי הקב"ה, ומי ילך לנו - מפי סנהדרין" וכו' וכו', ע"כ. [א"ה: מצינו בנביא זכרי' שהרגוהו בעזרה, בגלל הנבואה שנתנבא שם - עי' גיטין נ"ז ב'.]

רש"י [ד"ה מורא] **"שמעתי"**.

האם קאי אלישנא קמא דלעיל, או אלישנא בתרא דלהלן?

שם. "לישנא אחרינא, הר המורי' הר סיני" וכו'.

עי' ח"א מהרש"א מה שתמה בזה, ועי' בשו"ת חת"ס יור"ד הנ"ל.

איך כותבים - "ירושלם" או "ירושלים"? - דב, או "דובי"?

תוס' [ד"ה הר] "ונקרא ירושלם על שם יראה ועל שם שלם - לכן אין אנו נותנין יו"ד בירושלים בין למ"ד למ"ם - על שם שלם".

מה כאן הפשט הפשוט בתוספות? ומה הכוונה "לכך אין אנו נותנין יו"ד בירושלם" וכו', אם הכוונה לכתיבת גיטין, הרי בעלי התוספות היו בצרפת, ולא בירושלים? והאם כוונתם לאגרות הרשות הנשלחים מצרפת לירושלים?

והנה, כשמעיינים בקורקנצ'י רואים, שמתוך כל הפעמים שנזכר בתנ"ך "ירושלים", הרי ש 641 פעמים נכתב זאת בלי ו"ו בין הלמ"ד למ"ם, ורק חמש פעמים נכתב ירושלים עם ו"ו בין הלמ"ד למ"ם, וא"כ אולי הי' מקום לפרש, דכוונת התוס' שמשום כך נכתב זאת בתנ"ך ברוב המוחלט של הפעמים בלי ו"ו, ועל שם "שלם".

ויש על כך אריכות דברים בשו"ת "הר צבי" [אהע"ז, ר"ב סימן קכז], ע"ש כל דבריו הקדושים בזה.

ושם בהסימן הנ"ל, מובא שם עוד מה שדנו האחרונים לגבי השם "דב", דבכל מקום כתיב "דב" חסר וא"ו, ורק פעם אחת נכתב "דוב" מלא בוא"ו, והוא במגילת איכה בפסוק **"דוב אורב הוא לי"**. וכתוב שם ב"הר צבי" בהאי לישנא: **והגאון רבי יוסף**

זכרי' פסק לכתוב בגט **דב** חסר וא"ו, על פי הכלל דאזלינן בתר רובא. ונחלק עליו בספר עמודי אש להגאב"ד דרייאסין [ח"א עמוד נז], והסביר דבריו, **דאם הדוב בעצמו הי' בא לפניו לגרש** [י], בודאי הי' שייך לומר דאזלינן בתר רובא, וברוב מקראי קדש כתיב דב חסר. אבל עכשיו שהמגרש הוא **אדם** שנתנו לו שם דוב, ורק בשם דוב של החיה - יש מלא ויש חסר, וידוע שחסר יורה על גריעותא, והאדם אינו רוצה שחסר יבואנו, ואינו נגרר אחר החיה שנקראת גם בשם חסר - אף בכה"ג שברוב הפעמים נכתב שמה חסר אבל אדם בוחר לו שם המלא המורה על יתרון המעלה. אבל בשם אדם הנזכר במקראי קדש פעם מלא ופעם חסר, הכל מודים דאזלינן בתר רובא" ע"כ.

גמרא "ואם לאו אומר אדם של צורה".

ופרש"י: "אדם של צורה, **בעל קומה**, שישמעו ויקבלו דבריו להמריך את הלב". וכ"ה בתוס'. ועי' ח"א מהרש"א שכתב עלה שהוא דחוק: "וכי משום שהוא בעל קומה נשמעו דבריו ביותר", וע"ש במהרש"א מש"כ לפרש לפי דרכו, ועי' ברא"ש [סימן כב] עוד דרכים בזה.

שמעתי אומרים, שבירושלים עיה"ק, כאשר היו תעניות, ומרנא הרב **בעניס זיע"א** הי' נעמד לדבר, הי' אומר בתחילת דבריו, שהרי כתוב **שאם אין זקן וחכם, ידבר אדם שהוא בעל קומה**, ומכח זאת הוא יכול לדבר... [הוא זיע"א הי' גבוה מאד].

רש"י [ד"ה מי נדחה] וד"ה [אם אין אתה מרחם], - הדיבורים הפוכים.

האם תקנת השבים שייכא בבני נח?

גמרא "מאי ומן החמס אשר בכפיהם, אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו".

יש אחרונים שרצו ללמוד מכאן, דאפי' לאחר תקנת השבים שתיקנו דבכה"ג יכול להחזיר דמיו ואין זה **"גזל"**, אבל מכל מקום **"חמס"** מיקרי, וצ"ת היטב בחדושי חת"ס גיטין נ"ה, ע"ש.

וזה לשון קדשו של המאירי: "כלומר, שלא הי' פוטר עצמו בדמים, מחשש חמס, ועל הדרך שאמרו חמסן יהיב דמי, אע"פ **שתקנת חכמים נאמר בכגון זה להפטר בדמים**", עכ"ל וכותב שם **הגאון המהדיר זצ"ל**: "משמע שס"ל שלפי שורת הדין גם **בבן נח** שייך תקנת מריש, ואולי רק בין גוי לגוי כמעשה נינוה, עכ"פ חדוש שתקנת חכמים נעשה גם לגויים, ועיין עכ"ז באריכות בהתעוררות תשובה ח"ב סי' כ"ז ע"כ.

ובגליון הגמרא של הרב **זצ"ל** כתוב כדלהלן: -

צ"ע: הלא כך הוא הדין, ולא עבוד רבנן תקנת מריש לאנשי ננוה? - עיין חי' חת"ס גיטין דף כ"ה ע"א ד"ה ועל המריש הגזול, ועוד שם להלן "מה שחנני השי"ת בסוגיא דיאוש קונה" ד"ה ועל המריש הגזול.

גמרא "אדם שיש בידו **עבירה** ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה".

רש"י מפרש: "שיש בידו עבירה, גזל ואינו חוזר בו, לשלם את הגזל". וצ"ב, וכי צריך משלים להסביר מדוע אם עדיין הגזילה בידו אינו מתכפר לו? ואיזה ענין של "טבילה" יש כאן בהנמשל?

שם. בד' הר"ח יש כאן מציאה רבתא, דגרים "שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח".

"טובל ושרין בידו"

בחדושי הגר"ח [לכריתות י' א'] חקר: מה הוא הגדר בהא דטובל ושרץ בידו אינו נטהר מטומאתו, האם הוא משום שחוזר ונטמא על ידי השרץ, אבל טומאה הראשונה באמת פקעה ע"י טבילתו, או דלמא דהוי דין בעצם הטבילה דכיון דאינו נטהר מטומאתו ע"כ לא הויא טבילה כלל, דטבילה שאינה פועלת שום "טהרה" לא חשיבא טבילה, ונשאר עליו גם הטומאה הישנה.

והביא הגר"ח שם את ד' הירושלמי [בפ"ב דשבועות ה"א] דכך נאמר שם: "ירד לטבול מטומאה חמורה ונסמכה לו טומאה קלה, עלתה לו טומאה חמורה, ליידיא מילה? [לאיזה דבר?] שאם טבל ונכנס למקדש פטור. ירד לטבול מטומאה קלה ונסמכה לו טומאה חמורה, לא עלתה לו טומאה קלה".

והיינו, דבסיפא, שלא הועילה לו הטבילה מידי, שהרי עדיין נשאר עליו טומאה חמורה, לכך לא עלתה לו הטבילה לטהרו מן הטומאה הראשונה הקלה, ונשארה עליו גם הטומאה הראשונה, משא"כ ברישא דהועילה לו הטבילה מיהא שלא תהי' עליו אלא רק טומאה קלה, לכך שפיר מהניא הטבילה לטהרנו מן הטומאה הראשונה. ואם תשאל: מאי נפק"מ אם טמא רק מכח הטומאה החדשה או גם מחמת הטומאה הראשונה? על כך אומר הירושלמי: שאם טבל ונכנס למקדש פטור, ומבאר הגר"ח, דהנה הדין הוא דבחיוב קרבן דטומאת מקדש בעינן ידיעה בתחילה, והשתא איך יהי' באופן שהי' לו ידיעה רק מהטומאה הראשונה, אך לא מהטומאה החדשה, - כאן יהי' נפק"מ, דאם נטהר מטומאתו הראשונה, פטור מקרבן, אבל אם לא נטהר מן הראשונה, שפיר חייב בקרבן.

וביסוד זה מבאר הגר"ח את מש"כ הרמב"ם [בפ"א מהל' מחוס"כ ה"ה], דיולדת שהביאה קרבנה תוך ימי מלאת, אפילו הביאה על ולדות הראשונים בתוך ימי מלאת של ולד זה, לא יצאת, וע"ש ברבב"ד שתמה על דין זה. וביאר הגר"ח, דכל היכא דבשעת הבאת הקרבן היתה טמאה, נמצא דהקרבן אינו מועיל להתירה בקדשים, וקרבן כזה שאינו מועיל להתירה בקדשים לא הוי קרבן, ודומיא דטבילה שאינה מועלת לטהר דלא הויא טבילה, ע"ש בחדושי הגר"ח [ונדפסו הדברים בשעתו במאסף "שערי תורה" תשכ"א, מתוך עצם כ"ק ממכתב פרטי שכתב ביום א' ט' אדר תרמ"ו בוואלזין לידידו הרב הגאון וכו' צבי הירש יפה"], [וציינו עוד בזה ל"שערי יושר" פכ"א שהביא שם את ד' הגר"ח הנ"ל, עש"ה, וכן לאו"ש [פ"א משגגות ה"ד], ול"גנזי הגר"ח" כד, ולחדושי הגרי"ז נזיר ס"ד ב', שהובא שם מה שהוסיף הגר"ח עוד לבאר בזה. [ועי' משמה"ל חגיגה סי' כו, ומשמה"ל כריתות עמ' קט, ושיעורי משמה"ל שם ז' ב', ט' ב']

וביסוד זה ביאר הגר"ח הא דמבואר כאן בגמ' וברמב"ם [הל' תשובה פ"ב ה"ג], דהמתווה על החטא ואינו עוזב החטא אין לו כפרה, דהרי הוא כטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו. והיינו שבתרווייהו אין הטבילה והוידוי מועילים לו כל עיקר,

מאחר שגם אחרי הטבילה או הוידוי ישאר עליו עדיין הטומאה והחטא. [א"ה: ואיך יהי' באופן שהתודה וחזר בתשובה רק מהחלק החמור שבאותו החטא, אך לא מהחלק הקל? לכאן כן שפיר מהניא התשובה, דעכ"פ הועילה לו לכפר על החלק החמור של החטא, וכמו לגבי טבילה מטומאה חמורה באופן שעדיין נשאר עליו טומאה קלה. וידועים דברי אור ישראל מסלאנט זיע"א ב"אור ישראל" אגרת ט"ו ע"ש].

גמרא "ואומר נשא לבנינו אל כפים אל קל בשמים".

עי' רש"י, ועי' ח"א מהרש"א.

"חפצא" - ו"מעלות"!!!

גמרא "ר' יהודה אומר, מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה, וביתו ריקם, ופרקו נאה, ושפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות, ובקי בכל הברכות כולן".

אמר התלמיד הכותב: כאן סיפר הרב זצ"ל את מה שנדפס ב"פניני רבנו הגרי"ז" [עמ' 184] וכך נדפס שם: -

מספרים שפעם בא אחד לפני מרן הגר"ח הלוי זיע"א והתאונן לפניו שהוא כיהן בתורת ש"ץ בעיירה שלו במשך שנים רבות והנה לאחרונה פיטר אותו הציבור ממשרתו זו בטענה שיותר אין קולו ערב כמו שהי' בתחילה.

וטען הנ"ל לפני רבנו חיים הלוי זצוק"ל: הנה מבואר בשו"ע או"ח סימן נ"ג סעיף ד': "ש"ץ צריך שיהי' הגון, ואיזהו הגון? - שיהא ריקן מעבירות, ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושיהי' עניו, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה, וקולו ערב, ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים", ובסימן תקפ"א סעיף א' מבואר דלר"ה ויה"כ בעינן "שיהא בן שלשים שנים, גם שיהא נשוי", והנה גם המפטרים אותו הלא מסכימים שבנוגע לכל הענינים הנ"ל לא נשתנה לגריעותא ממה שהי' תמיד ויש בו כל הענינים הנ"ל הנדרשים מהש"ץ, וגם בענין קולו ערב אין המצב כל כך גרוע, ואם כן יש בו רוב מוכרע של הענינים הנדרשים לש"ץ, ולמה זה פיטרוהו? כך טען הש"ץ הנ"ל.

והשיב לו רבנו חיים הלוי זצוק"ל במתיקות הסברתו הנפלאה הנשגבה: יש כאן טעות! הענין של "קולו ערב" - זה הוא החפצא של ש"ץ. שאר הענינים - הם מעלות של ש"ץ. מי שיש לו כל הענינים, אבל אין קולו ערב - הרי יש לו מעלות של ש"ץ בלי חפצא של ש"ץ, ו"מעלות" בלי "חפצא" - אין זה "רוב", אלא שאין כאן בכלל "חפצא" של ש"ץ... [עי' מג"א סי' נ"ג ס"ק ל"ב, ו"ל]. [א"ה: עי' משנ"ב סי' תקעט ס"ק יב: "והצריכו נעימה - שימשוך הלב". והנה ע"ש במשנ"ב שכ', דגם הא דבעינן שיהי' מרוצה לעם, היינו בכדי "שיסכימו לתפלתו", ע"ש. ויל"ע].

גמרא "ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות".

ברמב"ם [פ"ד מהל' תעניות ה"ד] ובטוש"ע [ריש סימן תקע"ט] לא נזכר זאת.

דף ט"ז ב'

גמרא "מאי נתנה עלי בקולה וכו' זה שליח ציבור שאינו הגון היורד לפני התיבה".

רש"י מפרש: "לא היו נוהגין כן שיהיו עונין אחריו בשכמל", אלא עונין אמן בגבולין".

ועי' בר"ן בהרחבה כל דבריו הקדו' בזה.

דף י"ז א'

רש"י [ד"ה ובשעת מלחמה] "ולא ידעין מנא איתפריש דאומר ברכות ופסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בשעת מלחמה".

הרש"ש כתב על ד' רש"י הללו וזה לשון קדשו: -

עי' בר"ן, ומה שהוסיף רש"י מלכיות צ"ע מנ"ל הא, דלא הוזכרו לא במשנה ולא כאן בדברי הגמרא, ועד כאן לא אמרין להו אלא בר"ה וביובל" עכ"ל הרש"ש.

גמר "מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מאי טעמא מקדים לי ברישא".

בח"א מהרש"א הקשה, מדוע לא הקשו כן נמי לעיל לגבי אליהו אמאי מקדימין לי לדוד ושלמה, ובשלמא למ"ד דאליהו הוא פנחס ניחא, אבל הא כבר כתבו התוס' בפרק המקבל דמכמה מדרשים מוכח דאליהו לאו כהן הוה? -

וכתב המהרש"א: "ויש ליישב, דגבי אלי' ניחא לי, דרמז רמז דאלי' יבא קודם משיח בן דוד" עכ"ל ק.

גמרא "תנא משום סומכוס אמרו ברוך משפיל הרמים".

ואף דלכאור' הא בעינן לסיים בדבר טוב? - ביארו בזה, דשפיר מיקרי סיום בדבר טוב, מה שנכנעו להקב"ה ושבנו בתשובה.

גמרא "מפני מה אמרו אנשי בית אב לא ביום ולא בלילה, מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה".

עי' רמב"ם וראב"ד [פ"א מהל' ביאת מקדש ה"ו] וב"אבן האזל" שם.

רש"י [ד"ה אסור], עי' מהרש"א, ועי' הג' מהר"ב רנשבורג.

גמרא "אסור לשתות יין כל אותו היום".

הקשה בגבול"א, אמאי אסור כל היום, הא תנן במנחות (מ"ט) דאין מחנכין את מזבח העולה אלא בתמיד של שחר, והאי תמיד של שחר אינו קרב אלא או עד ארבע שעות לר"י או עד חצות לרבנן וא"כ מכאן ואילך יהיו מותרין כהנים לשתות יין בזה"ז, דהא אפילו יבנה ביהמ"ק בו ביום לאחר זמן הקרבת תמיד של שחר בטלה עבודה ביום זה לגמרי, דאי אפשר להקריב בו ביום שום קרבן ע"ג המזבח כיון דעדיין לא נתחנך בתמיד של שחר?

ותירץ הגבול"א, דס"ל כמ"ד התם דמחנכין את מזבח הזהב בקטורת של בין הערביים, ואכתי איכא למיחש שמא יבנה ויקטירו קטורת. [א"ה: עי' רש"י ד"ה אסור, וצ"ע]. ועוד תירץ, דהטעם משום מנורה, דאמר התם מחנכין אותה בז' נרותיה בין הערבים, ודברי הכל היא.

רש"י [ד"ה רבין] "דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה".

פי' בח"א מהרש"א וז"ל קדשו: "כלומר, כל מדות טובות שהוזכרו לעיל דהיינו פרקו נאה ושפל ברוך כו', לא נתנה לי, רק נתנה עלי בקולה ממדה זו במה שיהא קולו ערב והיינו שאינו הגון כיון שאין בו שאר מדות הטובות" עכ"ל המהרש"א.

אחי הגאב"ד דקריית אתא ת"ו זצוק"ל סיפר לי, שפעם בימי הספירה, ניגש אצלו בבית הכנסת לפני העמוד אדם שהי' מגולח בימי הספירה [רח"ל]. אחי זצ"ל, הוא לא דיבר הרבה, רק תפס אותו ואמר: וכי אינך מתבייש? אתה מגולח בימי העומר וניגש לשמש כשליח ציבור? [והלה, שהי' ידיד ואוהב שלו, המשיך גם מכאן ולהבא להיות ידידו ואוהבו].

גמרא "שביעית לארוכה".

וגירסת הר"ח: שביעית לארוכות, [שהרי כל השש ברכות הנוספות הם ארוכות].

גמרא "חזן הכנסת אומר להן" וכו'.

כלומר, השמש, [ואין הכוונה להש"ץ], ועי' רש"י [ד"ה חזן הכנסת].

גמרא "וכן בכל ברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו".

זה לשון קדשו של התו"ט [במשנה ה']: -

"ומ"ש הב"י סימן תקע"ט וז"ל: "...צ"ל שהוא מפרש דאע"ג דפעם א' הי' אומר תקעו ופעם אחרת הי' אומר הריעו, לא הי' אלא לחלוק כבוד לתרועה כמו לתקיעה, אבל לעולם הי' תר"ת, ושלא כדברי הרמב"ם שכתב כ"ו ע"כ. - לא ידעתי אמאן מהדר, שכל המפרשים שהביא, אין גם אחד שיובן מדבריו דלא כהרמב"ם" עכ"ל התו"ט.

רש"י [בד"ה חזן הכנסת] מפרש: "וחוזר חזן הכנסת ואומר להן מי שענה כו' אע"פ שאמרו אותו זקן".

וכתב עלה הרש"ש: "נראה דלשון חוזר דחקו, דמשמעו דחוזר וכופלו. ולע"ד יל"פ דהש"ץ אומרו ורק פעם אחת אמר הברכה [עי' בר"ן], ולישנא ד"וחוזר" הוא לפי שהפסיקוהם בעניית בשכמל"ו והחזן באמירת תקעו כו', לכן אמר שאח"כ חוזר הש"ץ לתפילתו ואומר מי שענה בו" עכ"ל הרש"ש.

גמרא "תנו רבנן על הראשונות".

הקר"א וה"מראה כהן" מוחקים את התיבות "תנו רבנן", ומשום שאין זו ברייתא חדשה, רק המשך הברייתא דלעיל.

שם. "על הראשונות".

הרש"ש מגיה: "על הראשונה".

ההגה"ה חזו של הרש"ש היא מציאה רבתא! זה שוה מליארידים!

מה שנדפס בסוגריים "והן תוקעין ומריעין ותוקעין", כתוב בצד על הגליון שהמהרש"א מוחק זה, וצריך לדעת מה טעמו?

גמרא "וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא יהיו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית".

הוא לשון הגמרא ביומא ט' ב', "בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים".

תוס' [ד"ה ויודע] "אבל בסעודתו מותר, דיין שבתוך הסעודה אינו משכר".

כ"ה בירושלמי פסחים [פ"י ה"ו] - ע"י רש"ש.

גמרא "אמר אביי, כמאן שתו האידנא כהני חמרא, כרבי".

כאן יש מציאה רבתא בר"ח, וזה לשון קדשו: "ואביי, שהוא כהן מבני עלי, לא הוה שתי חמרא, דהא אמר רבא לדביתו דאביי - ידענה ביה בנחמני דלא הוה שתי חמרא [כתובות ס"ב ע"א] ע"כ. והיינו דנהי דקאמר אביי: "כמאן שתי האידנא כהני חמרא", היינו שאר הכהנים, אך הוא עצמו לא שתה.

ובשו"ת "דובב מישרים" [ח"א סימן צב] נשאל בזה מהגמרא בברכות מ"ב: "רב יצחק בר יוסף איקלע לבי אביי ביו"ט וחזי דהוי בריך אכל כסא וכסא", ומוכח להדיא דאביי לא הוי חושש להא דרבנן שאסרו בזה"ז לכהנים לשותות חמרא, אלא סבר כרבי וע"כ שתה חמרא? ורצה ליישב עפ"י ד' התוס' כאן [ד"ה ויודע] דיין שבתוך הסעודה מותר לו לשתות, משום דאינו משכר, ע"ש.

גם הקשו לו שם, דהא מבואר בר"ה י"ח דרבה ואביי מבני עלי היו, וא"כ לדעת הר"ח גם רבה לא ה' שותה יין, דקשה לומר דאביי יפלוג על רבה רבו. וקשה, מהא דמגילה ז' ב' דרבה ור' זירא עבדי סעודת פורים בהדי הדדי, איבסיס, קם רבה שחטי לר' זירא, הרי להדיא דרבא שהי' כהן שתה יין הרבה עד שנשתכר ושחטי לר"ז, וע"ש כל אריכות דבריו הקדו בזה.

רש"י [ד"ה מסתפר בכל יום] "מצוה".

מה רוצה רש"י בזה?

דף י"ז ב'

תוס' [ד"ה בעינן] "וי"ל דמ"מ מותרין בעבודת צבור, דטומאה הותרה בצבור".

בערול"נ [סנהדרין כ"ב ב'] הקשה, דהתינח לגבי טומאת מת, אבל עדין תקשי לגבי טומאת שרץ ונבלה ונדה שהם לא הותרו אף בצבור, וא"כ ניגזור שלא יטמאו הכהנים במגע שרץ ונבלה ונדה, וזה קשה לב' הדרכים בגמ', דהא יצטרכו טבילה והערב שמש, וגם מחלו עבודה? וע"ש בערול"נ, ועי' בגבורת ארי"י בסוגיא מש"כ בזה.

תוס' [ד"ה דבר] "ערל שאסור באכילת קדשים דדרשין כו' בג"ש תושב" וכו'.

רש"ש, גרי"ז בהל'... שמעיר על המנ"ח, וילה"ע מתוס' דילן, דוק היטב בזה [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "מריש ירחא דניסן ועי' תמניא ביה".

ועד בכלל [א"ה: וכדמשמע בגמ' להלן י"ח א'].

גמרא "מתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא" וכו'.

לאו דוקא באותה שנה דאיתוקם תמידא.

רש"י [ד"ה מריש ירחא] "דכל שמונה ימים נשאו ונתנו בדבר עד שנצחו את הצדוקין" וכו'.

ומבואר ברש"י להלן [ד"ה מריש ירחא [הב']], שהצדוקים היו דורשין מקרא ד"תעשה" דיחיד מתנדב ומביא תמיד, וחכמים אהדרו להו דמקרא ד"תשמרו" שהוא לשון רבים ילפינן דאתי דוקא מתרומת הלשכה. וצריך פשט, מה ארך כאן הויכוח במשך שמונה ימים? ומה הם דיברו ונשאו ונתנו במשך כל אותם שמונה ימים [מלבד מה שהצדוקים טענו "תעשה" וחכמים אהדרו להו "תשמרו"]? וכמה שעות ביום הם היו נושאים ונותנים בזה?

שם. הנה יש כאן חידוש, דאף שהנצחון על הצדוקים הי' רק ביום השמיני, ואילו בכל שאר הימים הם אכלו מהם מרורות, אעפ"כ קבעו ליום טוב את כל שמונת הימים. וטעמא מאי?

רש"י [ד"ה מריש ירחא, [הב']] שהיו הצדוקים אומרים וכו'.

ולהלן [בד"ה מתמניא, לגבי הא דאיתותב חגא דשבועיא], שם נקט רש"י **"בייתוסין"**, [וע"ע לעיל בד"ה מריש ירחא ובד"ה איתוקם], וכ"ה לשון הברייתא במנחות [ס"ה א'], דלגבי תמיד נקטו צדוקין, ואילו לגבי חגא דשבועיא נקטו בייתוסין, ע"ש.

ועמד בזה בתוי"ט [פ"י דמנחות משנה ג'], וכתב לבאר, שאע"פ ששתי הכתות יצאו למינות, מכל מקום כת הזו פקרו בדבר זה וזו בדבר אחר, ואח"כ קבלו שתיהן לרעה זו מזו, [ושבו כתב שם "וכן ראיתי לחכם בספר המתואר מאור עיניים" וכו']. ואולם התוס' כאן [בד"ה מריש] נקטו גם לגבי התמיד "צדוקין".

רש"י [ד"ה דשבועיא] "במגילת תענית מפרש מאי איתוקם".

צ"ע, דהא סוגיא ערוכה היא במנחות [ס"ה, ס"ו] לפרש בכמה דרכים במאי איתוקם, ולמה ציין רש"י למגילת תענית ולא להגמרא במנחות שם?

"מוקצה" ביו"ט שחל בשבת

גמרא "לא נצרכה אלא לאסור יום שלפניו".

בגבוי"א נתקשה, הא הכא בנד"ד שחל יו"ט דרבנן ביחד עם ר"ח דאורייתא ודאי א"צ חיזוק, ומקל וחומר, דהשתא של תורה לחוד לא בעי חיזוק, כל שכן אי איתוסף של דבריהם על של תורה דאיכא תרתי לא כל שכן דלא בעי חיזוק?

ותירץ הגבוי"א, דכיון דבכל יו"ט דרבנן בעלמא כשחל בחול שייך למיגזר לפניו משום חיזוק, הכא נמי כשחל בר"ח לא נפיק מכללא, [והיינו משום לא פלוג], וע"ש כ"ד הקדו'.

ומכאן רצו האחרונים ללמוד, לענין מה שדנו האחרונים בכיוצ"ב, לגבי הא דמבואר בריש ביצה דביו"ט דקיל ואתי לזלזולי"י בי החמירו בו במוקצה טפי משבת דחמירא ולא אתי לזלזולי בה, ע"ש. והשתא חקרו האחרונים, איך הדין ביו"ט שחל בשבת? האם מהני החומרא דשבת להתיר בו מוקצה, או דמ"מ יו"ט הוא ואסור בו מוקצה, - עי' בהג' המהרש"ם בביצה שם שציין בזה לשו"ת חת"ס חאו"ח סימן ט"ו [הראשון], ולשו"ת חת"ס חאו"ח סימן קכ"ב ועי' בשו"ת "רב פעלים" [ח"א חאו"ה סי' ל'], וציין שם

לשׁוֹת "שׁוֹאֵל וּמְשִׁיב" תִּנְיָא ח"ג ס' י"ד וּרְבִיעָא ח"ב ס' פ' ולמָה שְׁכַתְּבוּ הַגְּאוֹנִים "מִפְרָשֵׁי הַיָּם" [בְּתֻשׁוֹת שְׁבִסוּף סֵפֶר יָם הַתְּלִמּוּד] **לִמְרָא הַחֵת"ס זִיע"א**, ולשׁוֹת "כְּתַב סוֹפֵר" ח"א ח ס' מ"א ועי' "בֵּית יִצְחָק" ח"א ח ס' נ"ג אוֹת ה' ו' ז' וכו', [ועי' מִשְׁמָה"ל רִישׁ בִּיצָה]. וְכַתְּבוּ הָאֲחֵרוֹנִים לְדַמּוֹת זֹאת לְנִדּוֹן דִּילָן, דִּאֲף דְּבוּדָאֵי דְּהִכָּא א"צ חִיזוּק, אַעפ"כ אִמְרִי דְּלֹא פְּלוּג. וְאוֹלָם בְּאַמְתָּ, יְעוּי הֵיטֵב ב"בִּגְבוּרַת אֲרִי" שֶׁם לְהֵלֶן, שְׁרוּצָה לֹמֵר בְּזֵה עוֹד סְבָרָא, וְאַח"כ דּוּחָה, וְלִדְבָרֵיו שֶׁם יֵשׁ הֶרְבֵּה מֶה לְפַלְּל בְּנִידוֹן הָאֲחֵרוֹנִים הַנ"ל לִגְבֵי מוֹקְצָה בִּיּוֹט שַׁחל בְּשַׁבַּת, וְעֵי.

גמרא "אמרה להם עמדו והפגינו בלילה".

בר"ה י"ט א' הגירסא היא: "אמרה להם, **בואו** והפגינו בלילה". ופירשו בזה, ידיעה שבליילה יהיו אצלה כל גדולי רומי, ויעצה להם שיבואו אז להפגין.

רש"י [ד"ה לא נצרכה] **"בשנה מעוברת"** וכו'.

עי' גבול"א מה שתמה בזה על רש"י. [ועי' חש"ל].

שם. "כגון שלא נראה החדש יום ל'".

עי' רש"י ש.

גמרא "רב אשי אמר" וכו'.

וברש"י איתא: **"רבא אמר"** וכו'.

יום המיוחס

גמרא "וזה הואיל ומוטל בין שני ימים טובים עשאוהו כיו"ט עצמו" וכו'.

בשׁוֹת "הָאֵלֶף לָךְ שְׁלֵמָה" [סִימָן שְׁלֹא] כְּתַב לְבָאֵר, דְּזֵהוּ הַטַּעַם לְמָה דְּב' בְּסִיּוֹן מִיקְרֵי "יוֹם הַמִּיּוּחָס", וְאִין אוֹמְרִים בּוֹ תַּחֲנוּן, הוּאִיל וּמוֹטֵל הוּא בֵּין ר"ח סִיּוֹן לְשִׁלְשֶׁת יְמֵי הַגְּבֻלָּה, ע"ש כ"ד הַקְּדוּ.

רש"י [ד"ה דכל] **"דהאי דנקט כל שלאחריו כו' לאו משום דלפניו נמי אסור בהספד, אלא אידי דפריך"** וכו'.

מְבֹאֵר מִד' רִש"י, דְּלִדְעַת רַב אֲשִׁי, ה"ה דְּלִפְנֵי נְמִי שְׂרִי בְּהַסְפֵּד, שְׁאִינוּ אֲסוּר אֲלֵא בְּתַעֲנִית. וְהָא דְּלַעִיל בְּמִשְׁנָה [ד"ה כל] כְּתַב רִש"י דְּלִפְנֵי אֲסוּר נְמִי בְּהַסְפֵּד, פִּי הַר"ן שְׁנֵקֵט שֶׁם רִש"י דְּלֹא כִּרַב אֲשִׁי, וְע"ע בְּרִש"י לְהֵלֶן [ד"ה אֲכַתִּי] וּבְרִש"י שֶׁם.

רש"י [ד"ה ה"ג] **"שאינ לבטלה לחצאין"**. - חִידוּשׁ!

איך קבעו "תענית אסתר" ביום שלפני הפורים, הא הימים שבמגילת תענית אסורים בתענית לפניהם ולאחריהם?

תוס' [ד"ה רב] "וא"ת כיון דאמר הלכה כר' יוסי, **היאך אנו מתענים לפני הפורים**, דאי משום דבטלה מגילת תענית, מ"מ אֲחִנוּכָה וְאַפּוּרִים לֹא בְּטִלוּ".

הַר"ן כֵּאֵן הָאֲרִיךְ הֶרְבֵּה בִּישׁוּב קוּשִׁיא זֹו, יֵשׁ שֶׁם עֲמוּד שְׁלֵם בְּר"ן, וּמִתְחִילָה הוּא דּוּחָה אֶת הַתִּירוֹץ הָרָאשׁוֹן שֶׁל הַתּוֹס' וּמוֹכִיחַ

דֹּאפִי לְפָנֵיהֶם לֹא בְּטִלָּה, וְאַח"כ מְבִיא אֶת הַתִּי הַשְּׁנִי שֶׁל הַתּוֹס', וְהוּא מְבִיא זֹאת בְּשֵׁם הַרְמִב"ן, דְּכָל שְׁבִטְלָה קְדוּשַׁת יוֹט עֲצֻמוֹ, אִין לֹאֲסֵרוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹט שְׁלִפְנֵי יוֹט אַחֵר, וְעַל כֵּךְ מִשִּׁיג הַר"ן זֶה לְשׁוֹן קְדָשׁוֹ: "וְאִין הַנִּדּוֹן דּוּמָה לְרֵאִיָּה, דְּיוֹם טוֹרִינוֹס כִּיּוֹן שְׁבִטְלוּהוּ מִהֵנִי שְׁנֵהֲרָגוּ בּוֹ שְׁמַעִי וְאַחִי שְׁמַפְנִי כֵךְ רֵאִוִי שְׁלֹא לְנֵהוֹג בּוֹ מִנְּהַג יוֹט כָּלָל, מִהֵהוּא טַעֲמָא אִין לְנֵהוֹג בּוֹ תוֹרַת יוֹט מְשׁוּם יוֹם שְׁלִפְנֵי נִקְנוֹר" וְכו', [ע"ש כֹּל הַמִּשְׁךְ דְּבָרֵיו הַקְּדוּ, וְצ"ע מֶה יַעֲנֶה הַרְמִב"ן עַל הַטַּעֲנָה הַזֹּו שֶׁל הַר"ן?] וְאַח"כ הִבִּיא הַר"ן אֶת תִּירוֹצוֹ שֶׁל הַבַּעֲה"מ, דִּימֵי הַפּוּרִים דְּבָרֵי קְבֻלָּה הֵם מִפְּנֵי שְׁנִכְתַּב בְּסִפְרֵי הַקְּדָשׁ וְאִין צְרִיכִין חִיזוּק. וְדַחָה זֹאת הַר"ן, דְּלֹא מִיקְרֵי דְּבָרֵי קְבֻלָּה אֲלֵא מֶה שְׁנֵאֲמַר ע"פ נְבִיא, וּמִגִּילַת אֲסֵתֵר לֹאוּ עַל פִּי נְבִיא אֲמֵרוּהָ, וְהוֹכִיחַ זֹאת מִהִירוּשָׁלַיִם, ע"ש. וְשׁוּב הִבִּיא הַר"ן תִּירוֹץ רְבִיעִי בְּשֵׁם הַרְבֵּה אֲלִבְרָגְלוֹנִי ז"ל, דְּהִכָּא קִי"ל כְּשִׁמוּאֵל דְּלִפְנֵיהֶם וְאַחֲרֵיהֶם מוֹתֵר. וְאַח"כ יֵשׁ שֶׁם עוֹד אֲרִיכוֹת בְּעִנִּין זֶה שֶׁל תַּעֲנִית אֲסֵתֵר, ע"ש בְּר"ן כֹּל דְּבָרֵיו הַקְּדוּ.

מִי שִׁילְמַד שֶׁם אֶת כָּל ד' הַר"ן, יְהִי לוֹ עוֹנֵג רוּחָנִי נִשְׁגַּב! וְאַם יַחֲזוֹר וַיִּשְׁנָן, יְהִי לוֹ עוֹד הַפַּעַם עוֹנֵג רוּחָנִי נִשְׁגַּב! הוּא יֵצֵא בְּרִכּוּשׁ גָּדוֹל!

דף י"ח ב'

גמרא "אילימא בני חמיסר וקא קרו ליה בארביסר".

וּפְרָשׁוֹ: "כְּגוֹן שֶׁהֵלֶךְ לְכַפֵּר וְקָרָא עִמָּהֶן, דְּפְרוּז בֵּן יוֹמוֹ נִקְרָא פְּרוּז".

וּמִדּוּעַ לֹא פִירֵשׁ רִש"י דְּמִיִּירֵי בְּפּוּרִים הַמְשׁוּלָּשׁ? [א"ה: אוֹלִי י"ל, דְּאִי מִצַּד פּוּרִים הַמְשׁוּלָּשׁ, א"כ מֶה דְּאֲסוּר בְּהַסְפֵּד וְתַעֲנִית הוּא כְּמוֹ שְׁאֵר בְּנֵי י"ד, וְלֹא הִיתָה צְרִיכָה הַגְּמָרָא לְחִידוּשׁוֹ שֶׁל רַבָּא ד"לֹאֲסוּר אֶת שֶׁל זֶה בְּזֵה", דְּבְּפּוּרִים הַמְשׁוּלָּשׁ חֲשִׁיבִי גַם בְּנֵי הַכִּרְכִּים כְּבִנֵּי י"ד, וְלֹא כְּבִנֵּי ט"ו, וְצָרִיךְ בִּירוּר].

גמרא "קצצו בהונות ידיו ורגליו".

בְּח"א מִהֲרֵש"א מִיִּיתִי מִהִירוּשָׁלַיִם, שְׁקֻצְצוּ גַם אֶת רֵאשׁוֹ, וְכַתַּב דְּלַפ"ז נִיחָא טְפִי הָא דְּלֵהֶלֶן: פֶּה שֶׁהִי מְדַבֵּר בְּגֹאוּה" וְכו'.

גמרא "כשביקש טוריינוס להרוג" וכו'.

הָאֵם הוּא הִי הַקִּיסָר בַּעֲצֻמוֹ, אוֹ אֶחָד מִן הַמְּלוּכָה?

גמרא "ונכוכדנצר מלך הגון הי".

הַלּוּמֵד כְּמוֹכֵן מִתְּפִלָּא? וְעֵי ח"א מִהֲרֵש"א מִש"כ בְּזֵה.

גמרא "הרבה הורגים יש לו למקום - והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו" וכו'.

מֶה כֵּאֵן עוֹמֵק הַכוּוֹנָה ב"הֶרְבֵּה דּוּבִין וְאַרְיוֹת"?

רש"י [ד"ה לוֹלִיִּינוֹס וּפְפוֹס אַחִין] **"צדיקים גמורים היו"**.

וְלַעִיל [בְּד"ה שְׁמַעִי וְאַחִין] כְּתַב רִש"י **"חסידים היו"**, - מֶה זֶה **צְדִיקִים גְּמוּרִים** וְמֶה זֶה **"חסידים"**?

וּבְעִיקָר ד' רִש"י, בִּיאֵר הַרְה"ג ר' אֲלִיעֶזֶר גִּינְסְבֵּרְגֵר שְׁלִיט"א, דְּכוּוֹנַת רִש"י, דֹּאֲף שֶׁהֵם בְּעֻנוּתוֹתָם אֲמָרוּ שֶׁרָק חֲנָנִי מִישָׁאֵל וְעֶזְרִי הִיוּ צְדִיקִים גְּמוּרִים, וְאִילוּ הֵם לֹא, אֲבָל הָאֲמַת הִיא שְׁגָם

הם היו צדיקים גמורים.

תוס' [ד"ה הלכה] "דאי אחנוכה ואפורים אינו יכול להתענות **דיום** משתה ושמחה כתיב".

בתוי"ט הקשה, דהא הך קרא ד"יום משתה ושמחה" לא נאמר אלא בפורים, אך לא בחנוכה? ועי' חש"ל.

פרק סדר תעניות א"ו

במשנה "אבל צמחים ששנו מתריעין עליהם מיד".

לשון הר"ן שכאן **"אין הדבר סובל מתון"** ע"ש, וכ"ה בריטב"א.

רש"י [ד"ה אבל] **"תחת חטה יצא חוח - תחת שעורה באשה"**.

הרש"ש ציין דהוא לשון הפסוק באיוב [לא, מ'].

דף י"ט א'

במשנה "אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות, רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות".

זה לשון קדשו של הר"ן: "אע"פ שבכל מקום ששנינו סתם מתריעין - מתריעין ומתענין קאמר, בסביבותי סבירא לי לרבי עקיבא דמתריעין ולא מתענין, כיון שאין הצרה שלהן, והיינו דאמרין בירושלמי: וכל סביבותי מתענות ולא מתריעות - **שכן מצינו ביום הכפורים מתענין ולא מתריעין**, רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות - **שכן מצינו בראש השנה שמתריעין ולא מתענין**. פירוש, אם ה' הצרה עליהן, הכל מודין שמתענין ומתריעין, אבל מפני שאין הצרה עליהם - **הם דומים לראש השנה ויום הכפורים שהם ימי בקשת רחמים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה**" עכ"ל הר"ן.

ב"לשון המשנה הקדושה: חמש מאות רגלי" - וב"לשון "מ"ף"

במשנה "איזהו דבר, עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה ה"ז דבר, פחות מכאן אין זה דבר".

זה לשון קדשו של הרמב"ם [בפ"ה מהל' תעניות ה"ה]: "איזהו דבר, עיר שיש בה חמש מאות רגלי, יצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר וכו' וכו', **ואין הנשים - והקטנים - והזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה**" עכ"ל הרמב"ם.

וכתב עלה המ"מ: "ודבר ברור הוא, שכוונת **"רגלי"** היא **"הגברים, לבד מטף"**, [ומשמע, שגם הזקנים שאינם בכלל המנין ילפ"י לה מהלשון "רגלי", ובכס"מ שם הביא בשם הר"ן כאן, דלשון "עיר המוציאה" דייק הכי, וע"ש בכס"מ מש"כ בזה].

ובביאור הגר"א סימן תקע"ו אות ח', יש שם נפלאות ממש מתורתנו הקדושה, וזה לשון קדשו: -

"מדקאמר **רגלי** משמע לבד **מנשים וטף**, כמו שנאמר: **רגלי, הגברים - לבד מטף**. ובירושלמי פרק ג' הלכה ה': בחורים, אבל לא לזקנים, וכן נאמר שש מאות אלף רגלי העם וכו' ואין נשים וטף במנינם, כמ"ש שם שאו וגו' כל זכר לגולגלותם מבן וגו' וכן זקנים, כמו שאמרין בב"ב קכ"א, ב', לא נגזרה וכו' גמר ומעלה

וכו' **ומשמע שלא היו במנין** שנאמר וכל פקודיכם לכל מספרכם וגו', וכמו שכתוב במדרש רבה, שלכך נאמר אך את מטה לוי לא תפקוד, לפי שכל שהיו במנין" וכו', עכ"ל הגר"א.

וב"העמק דבר" בפרשת בא שם [י"ב, לז] על הפסוק הנ"ל: "ויסעו בני ישראל וגו' כשש מאות אלף רגלי, הגברים לבד **מטף**" כתב עלה וזה לשון קדשו: "**לבד מטף**, בכלל **טף** המה **הזקנים** והנשים והילדים, **וטף מלשון טפל**, ועי' מש"כ בס' בראשית מ"ז י"ב, והכי מפורש בירושלמי תענית פ"ג לענין הא דתנן חמש מאות רגלי, בחורים ולא זקנים, וכך נאמר שש מאות אלף רגלי ואין נשים וטף במנינם, ועי' ביאורי הגר"א סימן תקע"ו ס"ב" - [בט"ס נדפס שם: סימן תק"ע], - עכ"ל **הגאון הנצי"ב זיע"א**.

רש"י [ד"ה מתריעים] "אם יראו באספמיא" וכו'.

אספמיא היא "ספרד".

במשנה "ועל הירקון".

רש"י מפרש "**חולי**" [והוסיף הרע"ב: "חולי שהופך פני אדם כמראה ירק השדה"]. והרע"ב הביא עוד פירוש: **תבואה שהכסיפו פניה**". [וע"ש ב"מלאכת שלמה" דכן משמע מד' הרמב"ם [פ"ב הי"א], ע"ש. [וכ"ה בב"י סי' תקע"ו].

במשנה "**אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו**" -

פירש הר"ן: "**בטוח הי' בתפלתו שירדו גשמים הרבה**".

וממשיכה המשנה: "**התפלל, ולא ירדו גשמים**".

וכתוב על כך בירושלמי: "שלא בא בענוה", ע"כ. [ופי' הקה"ע: "שלא בא בענוה - להתפלל על הגשמים, אלא בדרך חוב, לפיכך לא נענה מיד"].

"הר הבית" הי' מקורה

במשנה "ירדו כתיקנן - עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית".

ב"פסקי תוספות" [אות נ']: איתא בהאי לישנא: "**הר הבית הי' מקורה**, ולא היו הגשמים יכולין ליכנס" ע"כ. והוא מהירושלמי. והיינו, דאף **דהעזרה** היתה מגולה, אכן **הר הבית** הי' מקורה [וכ"ה בירושלמי].

דף י"ט ב'

גמרא "**סאה בסלע ושכיח - בצורתא, ארבעה בד' ולא שכיח - כפנא**".

עי' ריטב"א.

רש"י [ד"ה בשפיכתא] "מטר דק ועבה יותר מדאי".

מה כאן הפשט הפשוט? ואיך יתכן שאותו מטר יהי' גם דק יותר מדאי וגם עבה יותר מדאי? [ידוע, שבתענית י"ט ב', יש הרבה שאלות בפשט הפשוט].

וכי צריך משלים על כך? [וכן בכל המשלים דלהלן, בשביל מה צריכים את המשל?].

גמרא ”הלך נקדימון בן גוריון” וכו’.

וברש”י: **”עשיר גדול הי”**, וכמבואר בכתובות ס”ו ב’ ובגיטין נ”ו א’.

גמרא ”אמר לו הלויני שנים עשרה מעיינות מים, ואם איני נותן לך הריני נותן לך שנים עשרה ככר כסף”.

כתב בח”א מהרש”א: ”נקט מספר הזה, שהי’ סומך על זכות כלל ישראל **”ב שבטים**, כמ”ש בהם ושם י”ב עינות מים וגו’, ואם לא - שלא יהי’ זכותם יועיל בזה, יתן לו י”ב ככרי כסף **פדיון נפש י”ב שבטים**” עכ”ל ק”.

שם. לכאן מדוע לא מכר לו הגוי את המים מעיקרא תמורת ממון? [ועי’ משמ”ל תענית ע” רכט]. ויתכן, דא”נ, האדון רצה למכור, אלא שביקש על כך מחיר מופרז, ולכן לא אבה נקדימון לקנות ממנו. [א”ה: ראה ”מדרגת האדם”, - ”בקשת השלמות” פרק יא - שציין לזה הרב זצ”ל להלן].

ספק בזמן הפירעון

גמרא **”בשחרית** שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך”.

פ”י בח”א מהרש”א, דההגמון הי’ סבור דעד אותו יום ולא עד בכלל, ומה דלא שגר לו בלילה שלפניו, היינו משום שלפי דעת האומות הלילה הולכת אחר יום העבר. ועל כך השיב לו נקדימון, דגם כל היום שלי הוא, משום דעד ועד בכלל, **והמוציא מחבירו עליו הראי**, עכ”ל ק”.

דף כ’ ע”א

האם זמן פירעון תלוי בשקיעה או בצאתה”כ

גמרא ”אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי - שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי ירדו”.

הפוסקים דנו ללמוד מכאן, דזמן פירעון תלוי בשקיעת החמה, ולא בצאת הכוכבים.

גמרא **”מיד נתפזרו העבים וזרחה החמה באותה שעה”**.

צריך פשוט, מה באמת הי’ לפני כן, האם היתה שקיעה או לא? ואם נימא דלפני כן כבר הי’ שקיעה, א”כ מה הועיל במה שאח”כ זרחה החמה? [וגם דלהלן מדמינן לה להא דנקדה חמה למשה ויהושע, והתם השמש עמדה ולא שקעה בזמנה]. וצ”ת היטב בח”א מהרש”א וב”גבורת ארי”.

”במחזין”...

הסבא קדישא מנאורדהוק זיע”א, שהי’ אבי אבי תורת הבטחון, אומר בספרו הק’ ”מדרגת האדם”, שמהגמרא הזאת מוכח, ששייך ”בטחון” אף כנגד המציאות! כי ”בטחון” אין לו גבולות!

ומלבד זאת הוא אומר שם, דחזינן דבשחרית הוא אמר ”עדיין יש לי זמן

”ועל כולן אין מתריעין עליהן אלא באפרכיאל שלהן”.

זה לשון קדשו של הר”ן: ”... ובא לומר, שאפילו במכה מהלכת. אע”פ ששנינו בה שמתריעין עליו בכל מקום וכו’, אעפ”כ אין מתריעין אלא בהפרכיאל שלהן, לפי שאפילו במהלכת אין לחוש על יותר מיכן, וכך שנויה בתוספתא וכו’ וכו’, היו בסוריא - אין מתריעין עלי’ בארץ ישראל, בארץ ישראל - אין מתריעין עלי’ בסוריא. ולפי זה צריך לומר, אע”פ ששנינו ג’ ארצות לחזקה יהודה ועבר הירדן וגליל, אפילו הכי לענין תענית כל ארץ ישראל כהפרכיאל אחת חשובה, שהרי זקנים **שבארץ ישראל** גזרו תענית על שאכלו זאבים **בעבר הירדן** וכו’, ואשקלון נמי אע”ג דחוצה לארץ הוא כדתנא מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום - [המרשים ציין שם לגיטין דף ו’, אבל הוא בגיטין דף ב’]. - אפ”ה כיון שכבשוהו עולי מצרים כדכתיב וילכוד את עזה ואת גבולה ואת אשקלון אע”פ שלא החזיקו בו עולי בבל נידון כארץ ישראל לענין תענית, ולפיכך גזרו תענית זקנים **שבירושלים** על שנראה כמלא פי תנור שדפון **באשקלון**” וכו’, עכ”ל הר”ן.

ומצינו עוד בד’ הר”ן להלן [ד”ה ואיכא למידק] דהוקשה לי’ בהאי דינא שאם הי’ בא”י אין מתריעין עלי’ בסוריא, והרי מבואר בגמ’ להלן [כ”א ב’] דאם גבירה לוקה שפחה מתענה? ותייך בשם הרמב”ן, דאפשר דקסבר דכבוש יחיד שמ”י כבוש, ואע”פ ששוה סוריא לחוצה לארץ לטומאה, מ”מ גבירה וגבירה נינהו, [וע”ש עוד דרכים בישוב הקושיא].

וצריך לדעת, האם שייך כל זאת להיסוד הגדול [המבואר בהרחבה בשו”ת ”חתם סופר”...] של **”לקל גומר עלי”** - שהמציאות נקבעת על פי ההלכה, ולכן אם ההלכה קובעת שזה שייך לארץ ישראל שוב חשיבא עת צרה לענין תענית?

והרה”ג ר’ יעקב קאפל ויס זלה”ה העיר: איך יהי’ אם המכה נמצאת מעבר לגבול שבין שתי המדינות, אך במרחק קרוב מאד?

שם. ועל כולם אין מתענין אלא באפרכיאל שלהם”.

יל”ע, מה קובע את המלכות? [ואיך למשל במקום כמו ”ארצות הברית”, האם הכל נחשב למלכות אחת, או שכל מדינה ומדינה לעצמה?].

האם מותר להתפלל בשביעית שירדו גשמים בשדות?

רש”י [ד”ה אפילו בשביעית] ”כל שעה צריכין לשתייה, ואע”פ שהגשמים מועילין לקרקע בשביעית”.

כמה מלייארדים שוה כזה רש”י?

ואיך באמת? האם שייך איסור ”השקאה” בשביעית על ידי תפלה? ואיך יהי’ אם יש מים בבורות, האם יהי’ איסור להתפלל על הגשם בשביל הקרקע? [ולעיל בד”ה בשאר כ’ רש”י, דכל עיקר הטעם דבשמיטה אין מתריעין היינו משום דהפקר נינהו, והיינו לכאן דמשום כך אין צורך בהגשמים, אך לא מטעם איסור, וצ”ע].

גמרא **”שנה שגשמי יורדין בזמן למה הוא דומה”** וכו’.

וכו', וגם בצהרים הוא אמר "עדיין יש לי שהות", ורק כשנהי' ממש הדקות האחרונות שלפני השקיעה, רק אז הוא נכנס לבית המקדש להתפלל, [ע"ש בהרחבה רבה ב"בקשת השלמות" פרק יא, יב, יג].

מה נאמר ומה נדבר?

רש"י [ד"ה אתיא] "שכן דרך הכתובין וכו' וגזרה שוה אחת מן י"ג מדות שניתנו לו למשה מסיני, ובתחילת ספרא מפורש".

מה רוצה כאן רש"י יותר מבשאר "גזירה שוה" שבכולי הש"ס?

דף כ"ג א'

הדפים האלו נקראים בלשון רבותינו הראשונים "פרקי דחסידיא"!

גמרא "יהבו ליה שלמא ולא אסבר להו אפיה".

יש שרוצים לפרש, דנתן להם שלום, רק שלא החזיר להם פניו, [א"ה: ע"י היטב ב"מסילת ישרים" פרק יא, ד"ה וכבר פטרון].

דף כ"ג ב'

גמרא "בפניא כי הוה מנקט ציבי" וכו'.

כמה שעות זה נמשך מאז שבאו אליו אל השדה עד הערב?

גמרא "כי מלא לביתיה עלית דביתוהו ברישא והדר עייל איהו" וכו'.

ואף דבעלמא אין לאדם לילך אחרי אשתו, שאני הכא שהי' לצורך, [א"ה: היינו לכאן בכדי שלא ילכו ה"רבנן" אחר אשתו]. ושיכנסו ה"רבנן" ראשונים, ואח"כ אבא חלקי' ודביתוהו, - אין זה דרך ארץ.

גמרא "כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן".

עצם הדבר, שעד עכשיו הוא שתק ולא דיבר מאומה במשך כל השעות הללו, זה עצמו "גדלות"!

גמרא "והאי יתיב בבי כנישתא".

דרכם הי', שתלמודי התורה לתנוקות של בית רבן היו בבית הכנסת.

גמרא "משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לעניי ומקרבא הנייתה".

ברש"י איתא: "ועוד דמקרבא הנייתה". והיינו דיש כאן ב' ענינים, חדא, דשכיחא בביתא ומזומנת יותר לעניים [א"ה: וזה בכמות הצדקה], ומלבד זאת דמקרבא הנייתה [א"ה: וזה באיכות הצדקה].

גמרא "אי נמי הנהו בריוני" וכו'.

רש"י כאן מפרש: "ביריוני, בורים ועמי הארץ". וב"גבורת ארי" הביא, שבפ"ק דברכות פירש רש"י: "בריוני - פריצים, וע"ש בגבוי"א כל דבריו הקדושים.

גמרא "מפני שהי' מחביא עצמו בבית הכסא".

ע"י רש"י. וב"בן יהודע" כ', דהי' כתוב כאן בראשי תיבות "לביה"כ", והכוונה - להבדיל - לבית הכנסת [ובטעות סופר נדפס "בית הכסא"].

גמרא "תקיפי דארעא דישראל כגון ר' יונה אבוא דרבי מני".

כלי מי שרגיל בירושלמי, יודע שכסדר מוזכר שם רבי מני ואביו רבי יונה.

גמרא "אישתטח על קברא דאבוא".

מצינו בסוטה [ל"ד ב'] לגבי כלב: "מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים, והלך ונשתטח על קברי אבות". [וע"ע לעיל כ' ב'].

גמרא "אמר ליענו". והוא לא עשה לפני כן שום בירור, אולי משום שכבר הכיר אותם שהם מצערים, או שמא ידע ברוה"ק.

שם. "אמר ליענו- ואיענו. אמר קא דחקו לי, אמר ליעתרו - ואיתערו".

לא מבואר כמה זמן עבר מאז שנעשו עניינים עד שחזרו להיות עשירים, ויתכן שהכל הי' בפרק זמן מועט.

גמרא "אמר לא מיקבלי עלי אינשי ביתי".

יש שרוצים לפרש שהכוונה לעניינים רוחניים, אבל יש כאן גם את הפשט הפשוט.

גמרא "א"ל מה שמה".

ולעיל, לא שאל מה שמם, אולי משום שידע והכיר את שמם.

גמרא "א"ל אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה".

וביאר בספר "בן יהודע", שלא אמר שתישאר ביופי' רק שלא תתגאה עליו, ומשום שיותר קל לפעול שתחזור לשחרוריתה מאשר שתישאר ביופי' ולא תתגאה, כי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום! [ושאלו הלומדים: הלא יכול הי' לפעול שתהי' במצב בינוני?]

שם "א"ל אי הכי תחזור" וכו'.

ועכשיו, רבי מני בעצמו כבר רואה שיותר טוב כך מאשר כך!

נוראות קדושת חז"ל הקדושים!...

הרבי ה"חזון יחזקאל" זיע"א ישב פעם ביום כיפור, והוא דיבר בהתרגשות מחז"ל הקדושים! והוא אמר: הלכתי לישון בליל יום הקדוש, ולפני השינה שיננתי לעצמי את הגמרות של "פרקי דחסידיא". והוא אמר כהאי לישנא: כשבאו ואמרו לפניכם שהגבירים מצערים אותם, הם אמרו שהם יהיו עניים, והם נהיו עניים! וכשבאו ובקשו שרוצים שיהיו עשירים, הם אמרו שהם יחזרו להיות עשירים, והם נהיו עשירים! וכשאמרו לפניכם שאשתו אינה יפה, שאלו: מה שמה? חנה, תתיפי חנה, והיא נתייפת!

גמרא "עמי היתה ושלחתיה".

ע"י רש"י, וע"י הג' הב"ח [אות פ'] בשם ס"א, וכ"ה ברגמ"ה.

גמרא "שבקיה ואתה לקמיה דרב אשי".

וכפי הנראה מתוך הסוגיא להלן, שרב אשי מתחילה לא ידע כלל את שמו.

דף כ"ד א'

גמרא "יומא חד שמעיה דקא גריס" וכו'.

בפי' א' פירש רש"י: "שמעיה רב אשי לרבי יוסי בר אבין", ולפי' זה לא מובן איך יתפרש ההמשך של הסוגיא? וצ"ע. אך לפי' ב' ניחא היטב.

רש"י [ד"ה יומא חד] "וכשאין מחוסר צידה עסקינן, כגון שצדו בתוך הסל והניחו במים לחיות כדרך שעושין הדייגין".

וכתב עלה ב"גבורת ארי": "משמע דקשיא ליה דאי במחוסר צידה תיפוק ליה אפילו קודם שיבש חייב משום צד שהוא מאבות מלאכות. מ"מ איני יודע מה דחקו לפרש כן, אע"ג דמחוסר צידה **במזיד** א"א לאוקמי דאטו בתרי קטלא קטילת ליה, מכל מקום יש לפרש דמיירי בשוגג וחייב **שתי חטאות** קאמר" וכו', [וע"ש כל המשך אריכות דבריו הקדושים].

גמרא "גברא דעל בריה ועל ברתיא לא חס - עלי ידי היכי חייס".

זה דברים שאנחנו לגמרי לא מבינים! מה אנחנו מבינים?!

גמרא "אדהכי והכי אתא אבוא אמר להו לא תינקטו" וכו'.

ולא מבואר, האם עכשיו כבר בא עם האוכל בידיו, או שרק עתה הוא ביקש ללכת ולדאוג להם לאוכל.

גמרא "א"ל מאי האי". וברש"י: "מה אתה מעיין כאן?"

זה לא רש"י!... ולא ריטב"א!... ולא "קצות החושן"!...

גמרא "א"ל בתי קא מצערת להו לברייתא שובי לעפריך ואל יכשלו בך בני אדם".

כבר העירו, דלכאוי' העונש היה מגיע לההוא גברא, ולא לה? וגם מדוע הוא לא פעל שהיה לא תהי' בעלת יופי?

בהגהת הב"ח [אות ב'] **"וכן הוה"**. ולעיל בעובדא קמייתא לא הגיה כן, או יתכן דהך **"וכן הוה"** קאי אתרווייהו.

גמרא "הויא לי ההוא חמרא" וכו'.

זה לא הכח של החמור, רק של בעל החמור, - ר' יוסי דמן **יוקרת!** [וכמו חמורו דרבי פנחס בן יאיר], ובשביל זה הגמרא מספרת לנו זאת, ללמדנו את הכח הנורא של חז"ל הקדושים!

גמרא "דכל מאי דהוה גביה יהיב להו".

[כפי שהי'] רבי חיים צאנזר!

שם. האחרונים דנו, איך מתאים זאת עם הדין ד"המבזבז אל יבזבז יותר מחומש" - עי' "גבורת ארי", ועי' "אהבת חסד" [חלק

ב' פרק י"ט אות ד בהגה"ה].

גמרא "אמר להן העבודה שהן קודמין לבתי".

כי לבתו יש לה ב"ה אבא ואמא!

גמרא "פש ליה חד זוזא".

מדוע נשאר לו זוז אחד, והרי הנהגתו היתה לתת את כל מה שהי' בידו? ואולי משום שהספיק להם שאר הממון.

גמרא. "כל מה דאייתי - באכלבא שדי", כצ"ל, רש"י. [וע"ש].

גמרא "ואתינא חמרא לקידושא ואבדלתא ומפיקנא להו ידי חובתייהו".

המפרשים דנו, האם חילק יין להם לכל אחד ואחד, או שכינס את כולם יחד בבית הכנסת? [עי' ב"חברותא" מה שהובא שם בזה].

גמרא "הא לא קבילנא עלן מאורתא".

עי' "גבורת ארי".

דף כ"ד ב'

גמרא "ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא".

רש"י מפרש: "שלוש עשרה ישיבות". ויש שמפ': "שלוש עשרה דרכים".

גמרא "אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה".

בברכות [כ' ב'] תירץ **אבבי**, שראשונים מסרי נפשיהו אקדושת השם. ובסנהדרין [ק"י ב'] תירץ **רבא** דרחמנא ליבא בעי. ואילו **רבה** כאן בסוגיין, לא תלה החיסרון בעצמו, אלא שאין דורו דומה יפה, - האם יש כאן פלוגתא בזה?

גמרא "מהא לא תיזבנון דמעשה ניסים הוא".

ופירש"י: **"וכמה דאפשר להתרחק ממעשה ניסים, יותר טוב ונכון"**. [ועי' להלן כ"ה א' מה שהובא בזה מהגב"א].

ושאל **הרה"ג ר' אליעזר גינסברגר שליט"א**: מאחר דאין ראוי ליהנות ממנו, א"כ לאיזה צורך נעשה הנס? [א"ה: יש לברר, האם גם הנאה של קיום מצוה אין ראוי ליהנות ממנו, או דשייך בזה הכלל דמצוות לאו ליהנות ניתנו?]

גמרא "כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני".

ב"רוח חיים" [א', ג'] כתב לפרש בשם השל"ה הק', **"דבשביל"** היינו לשון דרך וצינור, וכמו **שביל** הרבים. **שביל** היחיד, כלומר, שרבי חנינא הי' הצינור שדרכו הי' יורד שפע לעולם.

דף כ"ה א'

גמרא "הוה ליה הך שיבבתא בישתא".

כך הוא לשון הגמרא: **"הך שיבבתא"**, [ולהלן: "הוה ליה הך עיזי" - שמעיניהו להנך ענני", ולעיל כ"ד א': "הויא ליה ההוא חמרא". [א"ה:

גמרא "אתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא".

גמרא "אמר לה מה שמך, אמרה ליה איכו, אמר: איכו נמטו כשוריין".

מה הם הדינים ההלכתיים של אותו הלחם?

לאיה צורך הי' צריך לדעת את השם שלה? ואיך השם שלה קשור עם ה"מופת"?

גמרא "חזאי בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי".

פירש בח"א מהרש"א, דהנך תלת כרעי המה כנגד שלשת עמודי העולם, תורה, עבודה, גמילות חסדים, ע"ש כ"ד הקדו, [ועי' חדושי חת"ס לחולין פ"ו].

"רצון יראיו יעשה - ואת שועתם ישמע ויושיעם"

גמרא "דגמירי דמיהב יהבי משקל לא שקלי".

ב"גבורת ארי" הקשה: הא אין ראוי ליהנות ממעשה נסים? ותירץ, דכל זה הוא רק לגבי מי שנעשה הנס בשבילו ובזכותו, דהוא אינו ראוי שיהנה ממעשה הנס, וכגון כל הני דלעיל, חלא והוי סמידא - בזכות הציבור נעשה הנס. וכן אכלבא דאלעזר דנתמלא חטי, בזכותי דאלעזר. וכן נר של חומץ שנתחלף בשל שמן, משא"כ ההיא דכשורי, דכאן לא נעשה הנס בשביל איכו, רק בשביל רבי חנינא, ולכך שפיר דמי לאיכו ליהנות ממנו. [ועי' ב"בן יהודע].

המוצא בהמה דקה בא"י - האם מחוייב למוכרה?

גמרא "ועוד אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה בא"י".

לפי גירסא זו יוצא, דהא דקאמר רב פנחס להלן: מעשה באדם אחד וכו', זהו תירוץ אחר קושיא דאין מגדלין בהמה דקה בא"י. וב"גבורת ארי" נתקשה בזה: "אטו משום הכי דהיה דמיו בידו עבר על דברי חכמים שאמרו אין מגדלין בהמה דקה בא"י, ועוד, הא אפשר לקנות דבר אחר בדמי אבידה?" וע"ש בגבול"א שמביא מהגאונים שלא גרסו בגמרא את כל הקטע מ"ורבי חנינא בן דוסא מהיכן הו' לי עזים"... עד "והן הן עיזי דאייתי דובי בקרנייהו", ולדבריהם שם יוצא, דהעזים גופיהו מציאה הו', ונמצא לפי גירסתם שלא שאלו בגמרא כלל את השאלה דהא אין מגדלין בהמה דקה בא"י. אך שואל הגבול"א, דאכתי תקשה ד"הוה ליה למכור העזים ולא לעבור על דברי חכמים" [לכאוי הפי', דהו"ל למכור לנכרים, או למי שיגדלם במדבר או ביער]. ורוצה הגבול"א לדון ולומר, שבמקום מצוה דהשבת אבידה לא גזרו רבנן ומותר למוצא לגדל בהמה דקה כל זמן שמחוייב לטפל בה דהיינו י"ב חדש, מפני שחולבות. אולם דחה זאת, דאין זה נראה, דאין יפה כח המוצא מכח הבעלים עצמן. ולבסוף מסיק הגבול"א: "ונראה לי, דר"ח גדל להני עיזי במדבר או ביער דשרי, וכדתנן בפ"ז דבבא קמא: אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין בסוריא ובמדברות של ארץ ישראל, ובגמרא תניא: אבל מגדלין בחורשין, פירוש ביערות שבארץ ישראל" את"ד הגבול"א. ועי' ח"א מהרש"א. [א"ה: ומתוך ד' המהרש"א נראה לכאוי, דס"ל באמת דבתור שומר אבידה אינו צריך למכור את העזים, ועי'].

אבל רבנו חיים הלוי אמר בזה ביתר עומק, [ר' חיים! בכל דבר הוא אומר יותר עמוק...]: ישנם שני סוגים של צדיקים, יש צדיק שהוא רק בדרגה כזו שיכול לפעול שיהי' "מיהב יהבי", אבל הוא איננו מספיק בדרגה בכדי שיוכל לפעול שיהי' "משקל שקלי". ולעומתו, יש אדם אחר, שהוא לא זה ולא זה, ואין בידו לפעול כלל ואפילו לא "מיהב יהבי". שואל ר' חיים: דלכאוי לקתה מדת הדין, דנמצא דהפחות צדיק מרויח שלא יתנו כלל מעיקרא את מה שלא טוב בשבילו, ואילו היותר צדיק מפסיד, דיתנו לו מתחילה את משאלתו ולבסוף כשיראה בעיניו שזה לא טוב בשבילו לא יקחו זאת ממנו בחזרה? ואומר ר' חיים, שמוכרחים לומר, שאדם שהוא בכזו דרגה שהוא יכול רק לפעול "מיהב יהבי" מבלי "משקל שקלי", אדם כזה מעיקרא לא נותנים לו את משאלתו [א"ה: באופן כזה שזה לא טוב בשבילו], וזהו כוונת הפסוק: "רצון יראיו יעשה" - אימתי? בזמן שאותם "יראיו" עומדים בדרגה כזו שאם אח"כ יראה שזה לא טוב בשבילו ויבקש שיקחו ממנו בחזרה אזי "את שועתם ישמע ויושיעם", ונמצא שכתוב כאן בפסוק **תנאי**, ד"רצון יראיו יעשה" - בתנאי ש"את שועתם ישמע ויושיעם", - כך אומרים בשם **רבי חיים זיע"א**. [ועי' משמה"ל עמ' רטז].

גמרא "מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק".

אומרים משמי' דקדש הקדשים **המהרי"ל דיסקין זיע"א**, שפירש כך: וכי זה ששמן כן דולק הוא דבר מובן? הרי שמן וחומץ זה ממש אותו דבר, אין שום הגיון בכך ששמן ידלק יותר ממה שהחומץ ידלק! הכל זה רק הרבונו של עולם! וא"כ מאי נפק"מ אם שמן או חומץ, הרי הכל זה הרבונו של עולם!

רש"י [ד"ה דובים] **וזאבים**, בשדות".

עי' שבת קכט א' דפליגי רב ושמואל מה יאכל לאחר הקזה, דרב אמר "בשר", נפשא חלף נפשא. ושמואל קאמר "יין", - סומקא חלף סומקא.

גמרא "אזול רבנן לשיולי ביה".

יתכן דהנך "רבנן" היו תלמידיו.

ציינו בזה לרש"י חולין ע"ה ב', שעל מה שאמרו שם בגמרא: "דנפל דובא עליה" כתב רש"י שם: **הזאב** טרפו" וכו', **והרה"ג ר' חנוך ולר זלה"ה** ציין עוד, להתרגום יונתן בפרשת ויחי על הפסוק: בנימין **זאב** יטרף", ומתרגם שם בת"י: "בנימין שבט

גמרא "אמר כמה עזין פני רקיע, איכסי בעיבא ואתא מיטרא".

רואים כאן בכל הסוגיא שהם היו **מלאכים, מלאכים ממש!** מה אנחנו מבינים?...

היכן נזכרו בתוספות - הרמב"ם, והראב"ד, וה"אבן עזרא?"

תוס' [ד"ה בא] "פי' הראב"ד" וכו'.

בגליון הש"ס ציין, **דהראב"ד** הובא בתוס' בג' מקומות, כאן, וביומא י"ח ב', ובע"ז ל"ח א', [ניתכן שנזכר בעוד מקום].

והרמב"ם הובא נמי בג' מקומות בתוס', והם: ברכות מ"ד א', - **"ובס' המיימוני מצריך"** וכו'. כתובות פ"ו א', - **"וכן רב אלפס ורמב"ם..."**. מנחות מ"ב ב', - **"וכן פי' ה"ר משה בר מיימון"**.

וה"אבן עזרא נזכר ג"כ בתוס' ג' פעמים, והם: לעיל בדף כ' ב', ובר"ה י"ג א', ובקדושין ל"ז ב'.

א"ה: ראה ב"אגרא דהספידא" [עמ' שנו].

דף כ"ה ב'

גמרא "יצתה בת קול ואמרה, לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו".

זוהי הגמרא של רבי ישראל סלנטר זיע"א!

הוא שואל **רבי ישראל** [ב"אור ישראל" סימן כח]: אם אומרים שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר, א"כ זה גדול מזה?

ומבאר **ר' ישראל** [כך מביא שם **ר' איצלה זיע"א** בשמו]: דהנה מבואר בגמ' בשבת [דף ל' ע"ב]: **"ת"ר, לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואל יהא קפדן כשמאי"** וכו'. מה כאן הפשט? וכי מדובר בתכונות ח"ו? רק בודאי הפשט שיש כאן מחלוקת **בהלכה!** האם לכבוד התורה צריך להתנהג במדת הקפדנות, [כך סבר שמאי], או שלעולם צריך אדם להתנהג במדת הענווה [כך סבר הלל], וכל אחד נהג כפי שיטתו, ושמאי מקבל שכר בעד מדת קפדנותו, כמו שהלל מקבל שכר בעד מדת ענוותנותו. נמצא כי מעלתו של הלל לא היתה גדולה כלל ממעלתו של שמאי, ושם בעולם האמת המה תקועים זה אצל זה, ומתענגים בנועם זיו העליון כל אחד בעד הנהגתו לפי שיטתו. אכן אחרי אשר חז"ל פסקו כהלל, ואמרו לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואל יהא קפדן כשמאי, הנה עתה מי שמתנהג במדת הקפדנות, עונו גדול מאד.

והנה ידוע שרבי אליעזר הי' "שמותי" היינו מתלמידי שמאי, והי' ס"ל להלכה כשמאי שצריך אדם להתנהג במדת הקפדנות לכבוד התורה, וע"כ לא הי' מעביר על מדותיו, אולם רבי עקיבא הי' מתלמידי הלל, והי' ס"ל כהלל שצריך להתנהג במדת הענוה, וע"כ הי' מעביר על מדותיו. נמצא, כי באמת לא הי' ר"ע גדול מר"א, אחרי כי כל אחד הי' מתנהג לפי שיטתו כאשר נראה לו עפ"י התורה, אלא שהנהגת הקב"ה עם בריותיו, להתנהג עמהם **מדה כנגד מדה**, וכמו שאמרו חז"ל בשבת קנ"א: **"כל המרחם על הבריות, מרחמין עליו מן השמים"**. וכך: **"כל המעביר על מדותיו, מעבירין לו על כל פשעיו"**. ולזאת, להתפלל על צרת הצבור, ולבקש רחמים מלפניו ית"ש לעבור על פשעם ולענות להם בעת צרתם, מסוגל לזה מי שהוא בעצמו מעביר על מדותיו, שיתקבל

תפלתו לרצון מדה כנגד מדה. ולזאת, כאשר התפללו על הגשמים, הנה רבי עקיבא שמדתו היתה בדרך כלל להיות מעביר על מדותיו, על כן נענה מן השמים מדה כנגד מדה, אכן רבי אליעזר שמדתו הי' בדרך שמאי ולא הי' מעביר על מדותיו, אם אמנם כי יקבל שכר הרבה גם על זה מה שהוא עושה רצון ה' ית"ש לפי שיטתו, אולם כאשר סוף סוף לפי שיטתו לא הי' מעביר על מדותיו, ע"כ אין זה מדה כנגד מדה לעבור בזכות תפלתו על פשעי הציבור, ולכך לא נענה. וזה שאמרה הבת קול: לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו וכו' ולכך נענה - **מדה כנגד מדה**.

דף כ"ו א'

גמרא "שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שכרות".

לכאו' "בני מחוזא" מאן דזכר שמייחו? וצריך לפרש לכאו', ד"בי כנישתא דאבי גובר" הי' במחוזא.

פרק בשלשה פרקים

המשנה הקדושה דהאי פרקין, היא משנה נדירה, וצריכה הרבה פירוש. והריטב"א כתב בלשון קדשו: **"וראיתי לפרש קצת במשנה זו אע"פ שאינה כתובה בהלכות, ואינה נוהגת, לפי שיש בה דברים שנתקשו לרבים"** עכ"ד הריטב"א. וצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, והוא מלווה כאן את הלומד ממש בכל קטע וקטע.

זמן תפלת נעילה

במשנה "בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהם ארבע פעמים ביום. בשחרית, במוסף, במנחה, ובנעילת שערים".

כתב הריטב"א: **"ומדחשיב נעילה ביום, שמעינן דתפלת נעילה ביום הוא קודם בין השמשות, והיינו שיש בה נשיאות כפים - שאין נשיאות כפים בלילה. ובירושלמי אמרו האי נעילת שערים, רבי יוחנן אמר נעילת שערי שמים, ורבי שמעון אמר נעילת שערי היכל - והיינו אחר צאת הכוכבים, מתני' מסייע ליה לרבי יוחנן - בג' פרקים הכהנים נושאים את כפיהם ד' פעמים ביום, ש"מ דנעילת שערי שמים היא ביום והיינו קודם סוף בין השמשות שהיא סוף השקיעה, והמאחרים אותה לאחר כן טועין הם בשתים, שמתפללין אותה שלא בעונתה, וגם שאומרים ברכת כהנים בלילה ואינה אלא ביום, ובגמרא דילן אמרינן כיון דסמוך לשקיעת החמה מצלו ליה כתפלת נעילה דמאי, אלמא תפלת נעילה סמוך לשקיעת החמה כלומר סוף השקיעה שאף הוא ראוי לתפלת המנחה, ואין להקדים אותה קודם תחלת השקיעה בעוד שהשמש בעולם, דאכתי ליכא נעילת שערי שמים, ותפלת נעילה שהיא פוטרת של ערבית כדאיתא במסכת יומא [פ"ז ב'] משום דקא מצלו לה אף בשעה הראוי לערבית, דמתחלת שקיעת החמה ראוי בין לתפלת מנחה בין לתפלת ערבית, ורב צלי בה של שבת כדאיתא בפרק תפלת השחר" [כ"ז ב'] עכ"ל הריטב"א.**

ובשו"ע [סימן תרכ"ג ס"ב]: **"זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות, כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, וצריך ש"ץ לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפלה, וגם אין למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות, כדי שיגמור קודם שקיעת החמה"**, ע"כ.

במשנה "הגיע זמן המשמר לעלות - כהנים ולוים עולים לירושלים" וכו'.

אך לא נזכר כאן דגם ישראלים עלו לירושלים, ומשום דאיתן שעומדין על הקרבן היו דרים בירושלים עצמה, [וכדמשמע מתוך ד' רש"י דהמעמדות היו מתחלקים לשתי קבוצות. האחת, מאותן שדרים בירושלים, שהם היו עומדים על הקרבן. והשני, מאותן שדרים בשאר הערים, שהם מתכנסין לעריהם ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבלו לרצון ומתעניין ומוציאין ספר תורה"].

רש"י [ד"ה על כל משמר] **"ולבד אלו הדרים מירושלים היו מעמדות בכל עיר" וכו'.**

האם רק בארץ ישראל, או גם בחו"ל?

רש"י [ד"ה והשאר] **"ומוציאין ספר תורה ביום תעניתם".**

הרש"ש העיר: **"ל"ד, דגם ביום א' וכו' דאין מתעניין קוראין בספר כדלקמן, ועמש"כ לקמן [כ"ז ב'] בדבריו" עכ"ל הרש"ש.**

במשנה **"בשישי תוצא הארץ" וכו', כצ"ל, - רש"ש**

במשנה **"ותוצא הארץ - ויכולו השמים". וברש"י: "ותוצא הארץ עד ויכולו", וצ"ע.**

במשנה **"ערב שבת במנחה לא היו נכנסין" וכו', כלומר לקריאת התורה.**

רש"י [ד"ה כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית] **"אותן שהיו בירושלים לא היו מתפללים על קרבן אחיהם, שיש בו הלל, לפי שאין להם פנאי לעשות מעמד, שקורין את ההלל" וכו'.**

הרש"ש העיר: **"לכאורה בהלל אין טעם לחלק בין ירושלים לשאר עיירות?" עכ"ל הרש"ש. ועי' "זבח תודה", דמסתימת ד' הרמב"ם משמע דחולק על רש"י וס"ל דביום שיש בו הלל לא הי' בו מעמד כלל.**

רש"י [ד"ה קרבן מוסף] **"לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב בהמות יותר מתמיד שהוא אחד, - אין לך מוסף בלא שתי בהמות" וכו'.**

הרש"ש העיר: **"אין זה אלא בשבת, וכו' בלא"ה לא הי' מעמד כלל" ע"כ.**

שם **"וישראל שבהן היו טרודים לחטוב עצים ולשאוב מים".**

בתוי"ט העיר: הלא הגבעונים אשר לא מבני ישראל המה נתונים נתונים לחטוב עצים ולשאוב מים לבית אלקים כדמפורש בספר יהושע [ט']?

ותירץ התוי"ט, שזהו לצורך **עובדי המקדש** לבשל קרבנותיהם ושאר צרכיהם, והא דכתיב שם ביהושע **"למזבח ה'"** היינו לעובדי המזבח, אבל **למזבח עצמו** לא היו מניחים לגבעונים לחטוב עצים ולשאוב מים, ע"ש בתוי"ט.

גם צ"ב, הא חטיבת עצים הי' בכל יום?

וכתב המשנ"ב שם [ס"ב]: **"כשהחמה בראש האילנות, הוא איזה זמן קודם תחת השקיעה, ומה שכתב שישלים סמוך לשקיעת החמה היינו סוף שקיעה שהוא צאת הכוכבים וסמוך לזה היינו מעל זמן קודם צה"כ. וי"א שיכולין להאריך ולהמשיך בתפלת נעילה גם בלילה, ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מ"מ עכשיו שנוהגין כסברא אחרונה אין למחות בידם, ומ"מ צריכין עכ"פ לזהר ולהתחיל בעוד היום גדול [וכ' בשעה"צ: "אך לא יהי' קודם פלג המנחה [פמ"ג]", וגם יזהר לומר החרוז היום יפנה השמש יבא ויפנה קודם הערב שמש, דאל"כ הוא כדובר שקרים לפני ד"ר עכ"ל המשנ"ב. [ושם בשעה"צ: "ואם נתאחר, יאמר היום פנה השמש בא ופנה [תו"ח]" ע"כ.**

האם יש "נעילה" בגי' תעניות ראשונות ובענין תענית דאנשי מעמד

במשנה "בתעניות".

מאי משמע "תעניות"? - עי' ריטב"א, דאין הכוונה להצומות הקבועים על כל ישראל, דהנהו לית בהו נעילה כדאיתא בפסחים נ"ד ב', רק הכוונה לתעניות שגוזרין על הציבור. ואולם בהנך תעניות, אף בג' ראשונות שאינן אסורין אלא באכילה ושתי', יש נעילה - **"דלא תליא נעילה בתענית החמור ברחיצה וסיכה וחבריהם, תדע שהרי אנשי מעמד יש בהם נעילה ואע"פ שאינן אסורין בתעניותיהן באותן חומרות שלא הוזכרו בהם והיתה גזירה שאי אפשר לעמוד בה, תדע שכל תעניות שנוהגים בהן חומרות אלו מפסיקין מבעוד יום, ואילו היו אנשי מעמד חייבין להפסיק בהן מבעוד יום לא היו טועמים כלום מיום אחד בשבת בערב עד ליל יום שישי, שהרי [התענין] כל השבוע חוץ מאחד בשבת ושישי בשבת כדאיתא בגמרא", עכ"ל הריטב"א [ועי' ר"ן שנסתפק בזה]. ועי' בהמשך ד' הריטב"א מה שדן לגבי תעניות צבור של חו"ל, האם נימא דאע"פ שאינן כחומר ט' באב מ"מ יש בהם תפלת נעילה, ודומיא דג' ראשונות בא"י ומסקנת הריטב"א דהתם ליכא תפלת נעילה, שאע"פ שנעילה אינה צריכה חומר תעניות, מ"מ תענית צבור מיהא בעי, ולענין תפלת נעילה שהיא תפלה גמורה לעצמה עשינו עצמנו כיחידים שאין היחיד מתפלל תפלת נעילה, [ושאני מכ"ד ברכות שהיא תוספת תפלה ורחמים ואינה תפלה גמורה לעצמה, דלענין זה דין תעניות דחו"ל כתענית ציבור], ומסיים שם הריטב"א: **"ואע"פ שאנשי מעמד עושין נעילה [א"ה: פי', והרי אי"ז תענית צבור] שאני אנשי מעמד שגזירתם קודמת מימות הנביאים, וגזירת הנביאים וגזירת ב"ד היא, ואין תענית צבור גדול ממנו, ולפיכך אין מפסיקין לראשי חדשים כדאיתא בפ"ק" וכו', עכ"ל הריטב"א.****

במשנה "ובמעמדות".

פירש הריטב"א, דהיינו בימים שמתענים בהם, ולאפוקי אחד בשבת ושישי בשבת, שאין נעילה אלא ביום תענית.

עוד כתב שם הריטב"א: **"שאין [אנשי] מעמד מפסיקין כיחידים בר"ח וחנוכה ופורים, וזה ברור - ושלא כדברי הראב"ד ז"ל. גם מה שכתב הוא שאנשי מעמד היו מתפללין ברחוב, אינו כלום, שהרי טעם יציאה לרחוב מפורש הוא בפרק דלעיל [ט"ז ב'], ואין לו ענין לאנשי מעמד" וכו', [ועי' בהמשך דבריו מש"כ בזה אהא דאמרו במגילה [כ"ו] דלדברי רבי מנחם ברבי יוסי הרחוב יש בו משום קדושה הואיל והעם מתפללין בו בתעניות ומעמדות, דתעניות עיקר - ומעמדות אשיגרת לישנא דעלמא הוא, ע"ש. ועי' ר"ן].**

די תורה! [רק גוי שוטה יכול להעלות על מחשבתו שאפשר לשרוף את התורה:] וכי אפשר לשרוף את התורה?

והמשך: גוילים נשרפים ואותיות פורחות, ורבנו הקדוש כתב במשנה (תענית כ"ו) "בשבעה עשר בתמוז שרף אפוסטמוס את התורה", וכאשר יהודי אומר את שבע התיבות האלו הוא מקיים שבע מצוות עשה של לימוד התורה! ואם הוא יחזור עליהם מאה פעמים הוא מקיים שבע מאות מצוות, ואם יחזור על כך אלף פעמים הוא יקיים שבעת אלפים מצוות של לימוד התורה, וכי אפשר לשרוף את התורה? משריפת התורה נוצרת תורה!...

במשנה "והעמיד צלם בהיכל".

וברש"י "והועמד", [כמו שציין הב"ח באות ב'], ובירושלמי [ה"ה] תלי להנך ב' גירסאות בהפלוגתא, האם מנשה העמידו [דלפ"ז הגירסא "והועמד"] או דאפוסטמוס העמידו [דלפ"ז הגירסא "והעמיד"].

שני תבשילין בסעודה המפסקת

רש"י [ד"ה שני תבשילין] "בשר ודגים או בשר וביצים שעליו או דג וביצה שעליו כדאמר בערבי פסחים".

הריטב"א חולק בזה על רש"י וזה לשון קדשו: -

"ועיקרן של דברים, דהכא לענין ט' באב שהאיסור משום תענוג וחשיבות, אין לומר שיהא דג וביצה שעליו נידון כשני תבשילין כמו שאמרו לענין עירוב ולענין ליל פסחים, וכמו שהיו סבורים קצת רבתי ז"ל, אלא כל שהוא בשתי תמחויים ואפי' ממין א', כגון שהא' צלי והא' מבושל וכיוצא בזה, הרי אלו שני תבשילין. וכל שהם בתמחוי אחד וקדרה א', אפי' כמה מינים ביחד, אינו אלא תבשיל א' וכו', עכ"ל הריטב"א.

תו כתב הריטב"א: "ולענין מיני פירות, נראה ג"כ דכיון דלענין בשולי גויים כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי גויים לפי שאין זה דרך חשיבות דאתי לידי חתנות, שאף לענין ט' באב כן, ואע"פ שסומכין בהן לענין עירובי תבשילין כדאיתא בירושלמי. אבל בתוספות אוסרים בכל מיני פירות מבושלים, וגם רבנו הגדול ז"ל לא התיר אלא בפירות חיים, נראה שמדמין דבר זה לענין עירוב להחמיר. [ומסיים הריטב"א]: והמחמיר תבא עליו ברכה" ע"כ.

במשנה "כל הכלים טעונין טבילה וכוונת ישראל יוצאות" וכו'.

ומבואר בגמ' [להלן ל"א א:]: "אפילו מקופלין ומונחין בקופסא". וכו"ה בירושלמי, "דאפי' בגדים הנתונים בתיבה [ופי' הפ"מ: דלא נשתמשו בהן הרבה זמן, וע"ש בקה"ע], טעונין טבילה". והטעם, דמתוך שמצריכין אותו טבילה, הוא משאילן, [וע"ש ב"פני משה"].

במשנה "וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו".

פי' הרע"ב: "שנתחנך ביום הכפורים". וע"ש בתוי"ט ובתפא"ר, ועי' ח"א מהרש"א.

גמרא "האידינא ליכא שכרות".

רש"י [ד"ה תשעה] "והיו מקריבים קרבן אותו היום" וכו'.

לשון קדשו של הרמב"ם [בפ"ו מהל' כלי המקדש ה"ט]: "ומה הוא קרבן העצים, זמן קבוע הי' למשפחות משפחות לצאת ליערים להביא עצים למערכה, ויום שמגיע לבני משפחה זו להביא העצים, מקריבין עולות נדבה, - וזה הוא קרבן העצים" וכו'.

ועי' רש"י שהעיר על ד' רש"י והרמב"ם, דבמנחות [כ, ב] משמע דעצים עצמן קרבן מיקרו, ומנלן דמביאים עמהם קרבן אחר? וציין שם הרש"י לגבוי"א בשם הריטב"א [כפי הנראה שלא הי' להרש"י זיע"א את הריטב"א למסכת תענית].

"ובוטל התמיד" - בבית ראשון או בבית שני?

במשנה "ובוטל התמיד".

ב"גבורת ארי" הביא, דברמב"ם איתא "בטל התמיד מבית ראשון", [מה שציין שם בגבוי"א להרמב"ם פ"ד מהל' תמיד, הוא ט"ס, וצ"ל: פ"ה מהל' תעניות ה"ב, ע"ש]. וכו' הגבוי"א, דמרש"י כאן וכן בירושלמי משמע, דמיירי מבית שני, וע"ש בגבוי"א כ"ד הקדוש.

והנה לדעת הרמב"ם ניחא היטב, דנקטו להנך חמשה דברים לפי סדר הדורות, נשתברו הלוחות - בימי מרע"ה, ובטל התמיד - בבית ראשון, והובקעה העיר - בבית שני, וכן "ושרף אפוסטמוס... והעמיד צלם... [כי גירסת הרמב"ם שם "והעמיד", דקאי על אפוסטמוס, ולא כפירש"י דקאי על מנשה].

"וכי אפשר לשרוף את התורה"?

במשנה "ושרף אפוסטמוס את התורה".

אמר התלמיד הכותב: הנני להדפיס כאן בס"ד מתוך המספר שנשא הרב זצ"ל על בן המלך רבי חיים הלוי בן הגרי"ז זיע"א, כפי שנדפס במאמר "יקרא דחיים" שבסוף "פניני רבנו הגרי"ז", עמ' 4: -

אזכיר מה שהיה במקום הקדוש הזה, פה בבית המדרש הגדול דזכרון משה, בשנת תשי"ז או תשי"ח בליל שבעה עשר בתמוז, ישב רבי וועלוויל צ'צ'יק זצ"ל, ועמו בחור אחד שיבלח"ט [א"ה: הלא הוא הרב זצ"ל]. ור' חיים הלוי נכנס ואמר: ר' זאב, מחר י"ז בתמוז, אמור לי, מהו שבעה עשר בתמוז? ומי שידוע, הרי כאשר שואלים שאלה בבריסק אין הכוונה לבקש תשובה, ובר דעת ששומע שאלה ממתין לשמוע את התשובה מהשואל. ואמר ר' חיים הלוי: אמור לך, ר' זאב, בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות, בטל התמיד, הבקעה העיר, שרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל, המצב הגרוע ביותר, ונדרמה הדבר שלא נשאר מכלל ישראל שום דבר, אין לוחות, ולא תורה, לא בית המקדש ולא קרבנות, מר מאד, ומה עושים יהודים? אמר ר' חיים במתיקות נפלאה, יהודים קמים בבוקר, נוטלים ידיים, אומרים מודה אני וברכות התורה וברכות השחר, וישובים ללמוד כמה שעות, מתפללים כמו שצריך, קריאת שמע ותפלה, וממשיכים ללמוד! אמנם נשתברו הלוחות והעמיד צלם בהיכל, אבל כלל ישראל קיימים עם התורה, גם אם שרף אפוסטמוס את התורה, היא קיימת, ונתן צעקה שאני זוכר אותה עד היום: נאר א נארישער גוי קען האבן אזא נארישע מחשבה אז מיקען פאברענען

ואיך הדין ביום א' וביום ו' דאינם מתענין? - עי' רש"ש.

גמרא "ואי עביד עביד".

הנה, אם הכוונה שאחר שכבר נשא את כפיו אמרין "אי עביד עביד", א"כ קשה: פשיטא, ואיזה דין נאמר כאן? רק הכוונה דאם רק עלה לדוכן, אפילו אם עדיין לא נשא את כפיו, אמרין "אי עביד עביד". [א"ה: לכאן עדיין תיקשי, דהא אפי' אם לאו הלכתא כר"מ, מ"מ הרי הדין הוא שאם עלה לא ירד, כמב' ברמב"ם פ"ד מהל' תפלה ה"ב, וצ"ת בקר"א כאן].

נשיאת כפים בתענית במנחה גדולה

גמרא "והאידינא מ"ט פרשי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא, כיון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי, כתפלת נעילה דמיא".

ולשון השו"ע [בסימן קכט סעיף ס"א אחר שביאר דבמנחה דיוה"כ ליכא נשיא"כ לפי שמתפללין אותה בעוד היום גדול]: "אבל בתענית שאין בו נעילה, הואיל ותפלת המנחה סמוך לשקיעה"ח היא, דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר ימים, הלכך יש בה נשיאת כפים" ע"כ.

והנה לכאן בפשטות, ה"ד הדין נותן, דבזמנינו שיש שמתפללים בתענית מנחה גדולה, באופן כזה ליכא נשיאת כפים, שהרי במנחה גדולה ל"ש הטעם האמור כאן בגמ' דכתפלת נעילה דמיא, והו"ל כמנחה דשאר הימים שגזרו שלא לישא את כפיו משום שכרות.

עד שבא מרנא החזו"א זיע"א והרעיש את העולם! וזה לשון קדשו בחזו"א [אר"ח סימן כ'] וזה לשון קדשו: -

"אפשר, דכיון דבזמן חתימת התלמוד קבעו דפרשי ידיהו במנחה דתעניתא, אין לנו לשנות מנהגן אף אם מתפללין מנחה בעוד היום גדול, שאנו נגררין אחר מנהג רבותינו בנ"כ במנחה דתעניתא אף שאין אצלנו הטעם שהי' בזמננו. ואפשר דלא הוקבע הדבר אלא במתפלל סמוך לשקיעה"ח וכו'. וכו'. יש לעי, כשאנו נהיגין להתפלל מנחה סמוך לשקיעה"ח בכל יום וליכא לדידן היכרא, אי נושאים כפים במנחה בתעניתא, ואפשר דבזה לא מפלגינן. עוד יש לעי, לדידן דאנו מקדימים מנחה דתעניתא למנחה של כל יום, ובכל יום אנו מאחרין ובתעניתא אנו מקדימין, אי חשיב נמי היכרא דלא אתא לאיחלופי במנחה דעלמא, או אין לנו אלא מה שאמרו בגמ'. וכיון שאם עלה לא ירד כמוש"כ הר"מ פ"ד מה' תפלה ובטוש"ע סי' קכ"ט ואין כאן רק ספק אם יש בזה משום גזירת חכמים שלא יעלה, אפשר דבספק יעלה, וצ"ע" עכ"ל מרנא החזו"א איש"ז זיע"א.

והנה בספר אחד הרבה להפליא על ד' החזו"א, שהרי כל הפוסקים נקטו בלשונם את לשון הגמרא הקדושה "כיון דסמוך לשקיעת החמה קפרסי" וכו', ואיך יתכן לומר דאם מתפללין מנחה גדולה יהי' ג"כ נשיאות כפים?

וכפי הנראה שבשביל זה הדפיס רבנו הקה"י זצוק"ל סימן שלם בספרו קה"י על ברכות [סימן כט] תענית [סימן ב'], לפרש ולבאר היטב את דברי מרנא החזו"א איש"ז זיע"א, סימן זה הוא סימן נוראי! סימן מיוחד! וכל כולו בא להסביר ולבאר ולפרש היטב

את כוונת קדשו של מרנא החזו"א זיע"א, זהו סימן יסודי מאד, ע"ש ותראה נפלאות.

וזה לשון קדשו של הקה"י שם: -

"...והוא באמת ספק עצום כמשי"ת, דודאי י"ל שאע"פ שהטעם שהורו לעשות נ"כ במנחה דתעניתא הוא משום דפרשי סמוך לשקיעה"ח, מ"מ כשהורו לישא כפים במנחה לא עשו תנאי שבאם ישתנה המנהג ויתנהגו להתפלל בעוד היום גדול לא יהא נ"כ, רק הורו בסתמא שהכהנים ישאו כפים במנחה, וסמכו על זה שבאם ישתנה המצב ויתנהגו להתפלל מבעו"י גדול ודאי אז יהא הב"ד שבאותה שעה נמנים להורות שלא ישאו כפים [כיון שיש בידינו מסורת דהלכתא כר' יוסי וכל היכא דאיכא לאחלופי במנחה אין נ"כ], אבל מ"מ כל זמן שלא נמנה ב"ד להורות שלא ישאו כפים, קיימא ההוראה בסתמא לעשות נשי"כ [בלא תנאי דדוקא כשיתפללו סמוך לשקיעה"ח], דכה"ג אשכחן בירושלמי דסוף תרומות גבי הא שהתירו לזר לטבול בשמן שריפה של תרומה להדלקת הנר עיי"ש וקאמרי דבי ר' ינאי דשעת משלחת זאבים היתה פי' והי' סכנה ללכת בלא אור ומשו"ה התירו משום סכנה ליהנות משמן שריפה, ואמרין: ולא עמד ב"ד וביטל, פי' ומשו"ה נשאר ההיתר גם אחר שעברה הסכנה ע"ש, וחזינן דאע"פ שטעם ההיתר הי' רק משום סכנה, מ"מ ההיתר הי' סתמא שהורו דשרי לזר לטבול פתילה בשמן שריפה כו' וכל זמן שלא נמנה ב"ד לאסרו הרי הוא בהיתרו קאי וכו'. ולענין "איסורי" דרבנן אחר שבטל הטעם, מבואר בפ"ק דביצה דצריך מנין אחר להתירו דהאיסור נמשך גם אחר שבטל הטעם, [והיינו משום דלא הטילו את האיסור בתנאי "לכל זמן שיתקיים הטעם" רק עשו הוראה מוחלטת, והוא על סמך שבאם יתבטל הטעם ודאי יעיינו הב"ד שבאותו שעה לתקן כפי הראוי לדון בזה. ועיין בפר"ח יו"ד סימן קט"ז ונדפסה בגליון יו"ד שם ר"ס קט"ז שאע"פ שבטל הטעם הדין במקומו עומד והביא נמי מכ"ד דאמרין דמאחר שבטל הטעם נתבטל האיסור, וע"ש מש"כ לחלק בזה, ועיין עוד בגליון יו"ד שם בדפוס ווילנא במטה יהונתן דברים יקרים בזה והדברים ארוכים ועמוקים ואכמ"ל]. ומיהו לענין הוראת היתר [כלומר הוראת ביטול תקנה או ביטול איסור הקודם] מחמת טעם שאפשר להשתנות, מבואר בירושלמי דתרומות הנ"ל שהורו היתרא בסתמא עד שיעמוד ב"ד ויבטל - [וע"ש בשולי הגליון שמביא עוד כמה דוגמאות לזה]. -

[וממשיך הקה"י: ושפיר י"ל דכוותה נמי בהאי תקנתא שהתקינו האידינא דפרשי כהני ידיי מה"ט דסמוך לשקיעה"ח פרשי, דמ"מ התקנה היתה סתמא שיש לישא כפים במנחה וכנ"ל, רק הגמרא מבארת הטעם דמילתא כפי שאמרוהו בביהמ"ד, אבל לא שההוראה למעשה היתה בתנאי שיהא סמוך לשקיעה, וכל זמן שלא עמד ב"ד וביטל הרי ההוראה לנשי"כ במנחה דתעניתא במקומה עומדת בלא תנאי שיהי' דוקא סמוך לשקיעה"ח וכנ"ל, ומכיון שנחתם התלמוד בעוד הוראה זו קיימת, שוב נשארה בתקפה גם אם ישתנה המנהג ויתפללו בעוד היום גדול, דלאחר חתימת התלמוד אין בכוחינו לעשות גזירות חדשות [זולת כל ב"ד בעירו ובמקומו בלבד, ומה שהק' הפר"ח על גזירת קטניות בפסח, לכאורה י"ל דהתם מטעם קבלת הצבור הוא, שכבר קבלו עליהם רוב המדינות בחומרא זו ואיכא משום אל תטוש ואמכ"ל]. וכו' וכו'.

ולהלן שם כתב הקה"י עוד: "וא"ת נהי דמסוגיית הגמרא אין להוכיח לענין בזמה"ז שאין לישא כפים במנחה דתעניתא כשמתפללין מנחה גדולה וכמשנ"ת בארוכה, מ"מ מדברי הפוסקים ז"ל שכתבו להלכה טעמא דאיכא נשי"כ במנחה משום שהוא סמוך לשקיעה"ח הא מוכח דכשאנו סמוך לשקיעה"ח אין לישא כפיו. - אבל באמת ז"א כלל, דכך הוא מנהג הפוסקים

ושם כתוב כדבר הפשוט, שבירושלים עיה"ק מתפללים בתענית ציבור מנחה גדולה, והכהנים נושאים את כפיהם!

מאן דעבד הכי לא משתבש, ומאן דעבד הכי לא משתבש.

לשון קדשו של הרמב"ם [בפרק י"ד מהל' תפלה הלכה ב'] "...אבל תענית שאין בו נעילה כגון תשעה באב ושבעה עשר בתמוז, הואיל ותפלת מנחה שלהן סמוך לשקיעת החמה, הרי זו נראית כנעילה ואינה מתחלפת במנחה של כל יום ולפיכך יש בה נשיאת כפיים עכ"ל הרמב"ם.

ושאל הרה"ג ר' יונה שטול שליט"א: למה נקט הרמב"ם דוקא לט"ב וי"ז בתמוז? [א"ה: עי' ב"ספר המפתח" שם].

רש"י [ד"ה כיון] "שמאחרין עד שקיעת החמה ומתפללין כל שעה" וכו'.

עי' הגהת הב"ח [אות ו'], ועי' לעיל י"ב ב': "...מכאן ואילך, ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפסרתא, מכאן ואילך בעינן רחמי". ומבואר דהיו מתפללין במשך כל הרבע האחרון של היום, וזהו לכאור' כוונת רש"י במש"כ הכא "ומתפללין כל שעה".

שם. "ואינן הולכין לבית הכנסת משש שעות ומחצה ולמעלה כמו שהיו עושין באותן הימים".

מבואר כאן ברש"י חידוש גדול, דבזמננו היו מתפללים מנחה [דשאר הימים] משש שעות ומחצה ולמעלה.

דף כ"ז א'

תוס' [ד"ה אי] "מכאן נראה שבעל מום מברך ברכת כהנים" וכו'.

והאריכו התוס' להוכיח זאת, וצ"ע הלא מפורש הוא בגמרא שכהן מברך בעל מום שפיר דמי, ומה זה "מכאן נראה" ומה צריך להוכיח דבר זה?

גמרא "ת"ר עשרים וארבעה משמרות בארץ ישראל" וכו'.

ובהגהת הגר"א [אות א'] "כ"ד משמרות - של לויים", מה כאן הפשט הפשוט בהגה"ה זו של הגר"א?

גמרא "וחצי המשמר הי' עולה מיריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים".

וברש"י: "וחציין הולכין ליריחו הסמוכה לירושלים" וכו'.

מה זה שחצי משמר הי' מספק מים ומזון מיריחו לאחיהם שבירושלים, והלא מבואר ביומא כ' ב' שהוא מרחק י' פרסי, כמהלך אדם בינוני ביום שלם, פסחים צ"ג ב', וא"כ איך יביאו מים ומזון ממרחק עצום כזה?

ומה ענין יש להביא מיריחו לירושלים מים ומזון?

ואנשי ירושלים מאיפה יש להם מים ומזון כשלא מביאים להם מיריחו?

במקומות אין מספר לבאר טעם ההלכה במקום שאינו מושכל ראשון, ובפרט כשמחלקין מרישא לסיפא, כגון הכא שכתבו דבמנחה דתענית שאין בו נעילה איכא נשי"כ וביורה"כ דאיכא נעילה לא, ודאי צריכין לבאר מה מקום לחלק מזה לזה, ומשור"ה כתבו לבאר טעמא דלא גזרו במנחה שאין בו נעילה משום דעבדי לה סמוך לשקיעה"ח וכנעילה דמי ומש"ה כאן לא גזרו, אבל אין כוונתם ז"ל לומר שבאם יתפללו מנחה מבעור"י גדול לא יהא נשי"כ, וראי' גדולה" וכו' וכו'. [קטע זה נכתב על ידי הסטייפלר זיע"א כתגובה על מה שטען בהספר הנ"ל, שמצינו הרבה לשונות בראשונים ובפוסקים שכתבו דכל עיקר הטעם דנ"כ במנחה דתעניתא הוא משום שהוא סמוך לשקיעה"ח, ועל כך באו ד' הקה"י דאין זו טענה כלל]. -

[ומסיים הקה"י]: סוף דבר זהו ספק גדול אם הלכה זו דנשי"כ במנחה דתעניתא הוא הלכה פסוקה בלא תנאי דזמן תפלת המנחה, או שהוא דוקא בתנאי אם יתפללו סמוך לשקיעה"ח, וככל הנ"ל, ותפס מרן רבינו החזו"א זצלה"ה שזהו ספק גמור וכתב מרן ז"ל על זה [אחר שצדד עוד ספיקות ע"ש] בזה"ל וכיון שאם עלה לא ירד [גם באותה מנחה שודאי גזרו עלי' שלא לישא כפיהם גזירה אטו שאר יומין] כמש"כ הרמב"ם ז"ל פ"ד מה' תפלה ובטוש"ע סימן קכ"ט ואין כאן רק ספק אם יש בזה משום גזירת חכמים שלא יעלה [וכמשנ"ת לעיל בארוכה שזהו ספק גמור אי בזמן הזה במקדים מנחה מבעוד יום גדול איכא גזירה זו], אפשר דבספק יעלה וצ"ע עכ"ל. ור"ל, דמאחר שאפשר להקל בספק גזירה דרבנן דקיי"ל ספק דרבנן לקולא וכש"כ הכא דאינו אלא גזרה לענין לכתחילה כנ"ל, א"כ ראוי לעשות נשי"כ כדי שלא לבטל מ"ע דאורייתא. ובבית מדרשו היו נושאים כפיים במנחה דתעניתא שהתפללו שם מנחה גדולה. וכנראה שאע"פ שבספרו הניח ד"ז בצ"ע, הסכים שכן הגון לעשות, מכיון דסד"ר לקולא ואפשר להקל בכיו"ב א"כ למה נפסיד מצוה דאורייתא דנשיאת כפיים" וכו' וכו' [ע"ש כל אריכות דבריו הקדו].

הסימן הזה ב"קהלות יעקב", הוא סימן שפותח ממש את השכלו! הוא עשה בזה חסד גדול! [א"ה: לכאור' הוא הדין נמי באופן דליכא בהך נשיאת כפיים אלא קיום מצוה דרבנן, וכגון היכא דליכא אלא כהן אחד שיש פוסקים דס"ל דאי"ז אלא מדרבנן, וצריך בירור. ובעיקר הדבר, לכאור' מיני' ובי' הוא מוכח, דאם אית' דמאחר דבטל הטעם בטלה התקנה, א"כ בזמנינו הדין נותן דגם במנחה קטנה לא יהי' נשי"כ, שהרי האידנא גם בשאר הימים יש הרבה שמתפללין מנחה קטנה ואינו חלוק ממנחה דשאר יומי. אבל באמת הוא טעות, דזה דבר מוסכם דגם אם בטל הטעם עדיין לא בטלה התקנה, רק הנדון כאן הוא האם מעיקרא כשתיקנו הטילו תנאי דוקא במתפללין סמוך לשקיעה, או שלא הטילו שום תנאי וממילא דאף דבטל הטעם לא בטלה התקנה. - ועי' היטב בד' החזו"א הנ"ל].

יש אומרים, שבתקופה הראשונה של הישיבה הקדושה פוניבז', לא הי' נשיאת כפיים בתענית במנחה גדולה, ובכל זאת, פעם נודמן לו למרן הגאב"ד דפוניבז' זיע"א להתפלל ביום התענית כאן בבית המדרש "ירחי כלה", ונשא את כפיו. ויש שטוענים, שמאז ומתמיד הי' נשיאת כפיים בישיבה ביום התענית. והכי מסתברא, כי אצל הרב מפוניבז' זיע"א, דברי החזון איש זיע"א היו אצלו כדברי "אורים ותומים"!

והרה"ג ר' יצחק שיפמן [זלה"ה] אמר, שבשעתו, כשהתפללו בתעניות מנחה גדולה כאן ב"ירחי כלה", לא נתן הגה"ק ר' יוסף דינקלס זצוק"ל לעשות נשיאות כפיים.

ונתפרסם, שמצאו סידור ישן מירושלים עיה"ק, משנת תקס"ד,

רש"י [ד"ה לא] **"וששה דידיעי עושין אותן ה', שלא להרבות במשמרות"**.

וכתב ע"ז המהרש"א: "כוונתו בזה לא אתפרש לי, ודו"ק" עכלה"ק.

וברשימות **הרב זצ"ל** כתב על כך: לא הבנתי מה קשה לרבנו המהרש"א על רש"י, [וצל"ע ברש"י בערכי י"ב ב], והרש"ש זכה כפה"נ לכוין לפירוש רבינו גרשום המודפס על הגליון, ע"כ.

גמרא "אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עוונותיהם".

כתב בח"א מהרש"א: "וע"פ הדרש דהכא יתפרש הכתוב **לולי תורתך שעשועי** וגו' - שאני לומד וקורא בה בסדר הקרבנות - **אז אבדתי בעניי** דהיינו בגלות, כי לא הי' לי קיום בגלות לולי הקריאה בהם" עכלה"ק.

גמרא "אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון, ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת ויושבין ד' תעניות" וכו'.

בהגהות הגר"א וכן בהג' מהר"ב רנשבורג כתבו, דצ"ל להיפך: **"אנשי מעמד היו מתפללין וכו' ואנשי משמר מתכנסין"** וכו'.

והנה איך שתהי' הגירסא צריך ביאור, הרי אנשי משמר שבירושלים עסוקים בהקרבת הקרבנות עצמם? אולם התשובה לזה כתובה ברמ"ה, וזה לשון קדשו: "אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון שבו [תיבת "שבו" צריכה ביאור], כהנים של משמר נחלק לז' בתי אבות, וכל בית אב עובד יום אחד, **וביום שבת אב עובד שאר כל אנשי משמר ז' בתי אבות מתפללין על קרבן שמקריבין אחיהם בית אב שיתקבל ברצון**" עכ"ל הרמ"ה.

זהו פירוש מרגש!

וב"זבח תודה" כאן כתב לפרש באופן אחר וזה לשון קדשו: "אנשי משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם וכו' - לכאורה קשה הלא אנשי משמר היו כהנים העובדין, **ואולי דקאי על אותן שלא זכו לפייס**" עכלה"ק.

גמרא "בשני על יורדי הים, בשלישי על הולכי מדברות, ברביעי על אסכרה וכו', בחמישי על עוברות ותינוקות וכו'."

עי' ח"א מהרש"א, דהנך ארבעה דברים המה "ארבעה שצריכין להודות", דעוברות שלא יפילו חשיבי כיוצא מבית האסורין, דהולד כשנולד דומה ליוצא מבית האסורין, ע"ש כ"ד הקדו'. [א"ה: עי' מו"ק י"ד א': "קטן הנולד במועד מותר לגלח במועד, שאין לך בית האסורין גדול מזה"].

גמרא "מפני הנוצרים".

ופרש"י: **"שעושים אותו יו"ט שלהם"**. וצ"ב, ומה בכך? ועי' ח"א מהרש"א.

גמרא "במתניתא תנא ר"ש בן אלעזר אומר כהנים ולוים וכלי שיר מעכבין את הקרבן".

כאן לא נזכר "וישראלים" [כמו שנזכר לעיל בד' רב יהודה משמי דשמואל], ועמדו בזה ב"גבורת ארי" וב"שפת אמת", ע"ש. ובאמת דגירסת הר"ח: "תני רשב"א **ישראל** והכהנים והלוים" וכו', וב"זבח תודה" מייתי מהתוספתא [פ"ג ה"ג] איתא: "רשב"א אומר, כהנים ולוים וכלי שיר **והעם** מעכבין את העבודה", וכתב עלה **הח"ח זיע"א**: "ובכן לא פליג על שמואל, ובחנם נתחבט בזה בגבורת ארי ע"ש" עכלה"ק.

תוס' [ד"ה מר סבר עיקר שירה בפה] "ולכך הכל כשרים, אפילו פסולים, אפילו ממזרים - לומר שירה, דלא הוי אלא בפה".

עי' מהרש"א.

והנה, פשטות לשון התוס' משמע, דאפילו פסולים וממזרים כשרים לומר השירה בפה, ואפי' למ"ד עיקר שירה בפה. ותמוה מאד, דזהו לכאור' נגד הסוגיא בערכי י"א א', ועי' רש"ש. [ועי' הג' ר"ש מדסוי, ועי' הג' "מראה כהן"].

ובעיקר ד' התוס', עי' "גבורת ארי".

גמרא "בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה, שנאמר בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו וימצא בהם גבורי החיל ביעזר גלעד".

פי', דהך קרא האמור בדה"א [כ"ו, לא], קאי על הכ"ד משמרות שנזכרו לעיל מינה [שם בפרק כ"ד].

גמרא "ואומר בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר".

הרש"ש כתב: "המקרא הזה נלאו המפרשים לפרשו, ועי' בבא"ח שאמר בזה דבר חכמה, אך עדיין לא פלטינן מקושיא, דמ"מ הוה עול לאיתמר" וכו', ע"ש כל אריכות דבריו הקדו'. [וצריך לדעת, מה זה ראשי התיבות "בא"ח"ז].

גמרא "אמר לך רב תמא בר גוריא תנאי היא" וכו'.

צ"ב, דקארי לה מאי קארי לה, והרי הך ברייתא דקתני "שמונה" כבר הובאה בגמרא לעיל? [עי' ביאור הקושיא ביתר הרחבה במשמה"ל עמוד ריח].

גמרא "ת"ר ארבעה משמרות עלו מן הגולה וכו' עמדו נביאים שביניהם" וכו'.

עי' זבחים ס"ב א': "שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה וכו', ופרש"י: **חגי זכרי ומלאכי**".

דף כ"ז ב'

גמרא "בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שש, בא חרים ונטל חלקו וחלק חבריו שש, וכן פשחור, וכן אימר".

לכאור' הי' כאן נס, דמתוך כ"ד החתיכות קלף שהיו שם, עלה לידעי' בגורל בדיוק אותם שש חתיכות שהי' כתוב עליהם את

הגרי"פ תיקן על הגליון, דצ"ל **"ותניא"**. אכן הרש"ש כתב עלה: "היא משנה ערוכה במגילה [כ"ג ב'], ונשמטה מהגרי"פ" עכ"ל הרש"ש.

גמרא "רב אמר דולג".

"דולג" פירושו שהשני חוזר על הפסוק שכבר קרא אותו הראשון, ובירושלמי [ה"ג] הלשון הוא: **"חוזר"**.

גמרא "ושמואל אמר פוסק".

בירושלמי שם הלשון **"חותך"**!

רש"י [ד"ה ר' חנינא קרא] "שהי' בעל מקרא ויודעה בגירסה ובקי בטעמיה".

לאיזה צורך הוסיף זאת רש"י, [הרי לכאן בשביל לפרש את תיבת "קרא" סגי במה שכתב שהי' "בעל מקרא"?] **[א"ה: ולא ניחא לי' להרב זצ"ל לפרש, דמש"כ רש"י "ויודעה בגירסה ובקי בטעמיה" זהו פירוש להמושג "בעל מקרא"]**.

בספרי המלקטים הביאו משו"ת "בעלי התוספות" [סימן צח], שנשאל שם המהר"ם מרוטנבורג, איך יתכן דנחלקו רב ושמואל לגבי ראש חדש פוסק או דולג, ומה עשו עד אז? וע"ש בכל התשובה.

גמרא "שאני התם דאית ליה רווחא".

ופרש"י: "אבל הכא לית ליה רווחא, דהא לא מצי למיקרי אלא בראשית ויהי רקיע".

וצריך פשט, מדוע באמת לא יוכל להמשיך ולקרא גם פרשת "יקו המים"? ומה מכריח אותנו להצטמצם דוקא בפרשיות בראשית ויהי רקיע? **[והרה"ג ר' יונה שטול שליט"א הוסיף להאליס הקושיא, דהא חזינו דביום הראשון ממשיכים לקרא "יהי רקיע", ולא איכפת לן שאי"ז מבריאית יום ראשון, וא"כ למה לא נוכל להמשיך נמי "יקו המים"]**.

שוב הראו הלומדים שליט"א מה שהובא בספרי המלקטים, שכבר עמדו בשאלה זו ב"פני יהושע" וב"טורי אבן" בהסוגיא המקבילה **[במגילה כ"ב א']**, וזה לשון קדשו של הפנ"י שם: -

"ויש לדקדק וכו' אמאי לא תיקנו שיקרא הראשון כל פרשת בראשית, והשני יהי רקיע, והשלישי יקו המים, דנהי דבראש חדש דשמעתין לא שייך לומר כן שיקרא מפרשה שלפניה או לאחריה, היינו משום שאינן מענינו של יום כלל כמ"ש הרשב"א ז"ל בחידושי, **משא"כ הכא דשלשתן ממעשה בראשית הן הוי שפיר חד ענינא**, כדאשכחן נמי בחול המועד דסוכות ובנשיאים דחנוכה וכה"ג טובא - [צריך בירור, היכן מצינו "כה"ג טובא"?] ונראה דוחק לומר דמשום טורח הציבור לא רצו לאפוש בקריאה, ויותר נראה שרצו להשוות כל הקריאות של ימי השבוע במעשה בראשית שיהא זה כמו זה לקרות בכל אחד מהם מענינו של יומו ומיום של אחריו, שאם יקרא ביום הראשון מיצירת שלשה ימים רצופים ובאינן משני ימים לבד - יהא

וזה לשון קדשו של ה"טורי אבן" שם: -

"ק"ל הא אפי' ע"י דילוג ופוסק ליכא עשרה פסוקים, דהא בראשית ויהי רקיע אינן אלא ח' פסוקים ואין פוחתין מעשרה פסוקים כדפי' לעיל, אע"ג דכתבו התוס' והרבה מפרשים דפרשת עמלק אע"ג דליכא אלא ט' פסוקים כיון דסידרא דיומא הוא ומפסיק ענינו ביה סגיא בהכי ומן הירושלמי למדו זה, מ"מ הכא שאני דהא **סידרא דיומא ביום א' אינו אלא בראשית לחוד** - ויהי רקיע הוא **מסדר יום ב'** - ואפ"ה קורין אותו אע"ג דאינו מסידרא דיומא, וה"נ ה"ל לקרות **מסדר יום ג'** שהוא יקו המים להשלים לעשרה פסוקים ותו א"צ לא לדלוגי ולא לאפסוקי דהא איכא רווחא. -

וי"ל, דאע"ג דלכ"ע צריך לקרות שלא בענינא דיומא דהיינו יהי רקיע משום לא יפחות מג' פסוקים לכל אחד - ע"י דילוג ופוסק, אפ"ה משום לא יפחות לכולן מעשרה פסוקים לא אליס כולי האי לקרות מש"ה עוד מפרשה שאינו מסידרא דיומא, אע"ג שכבר קרא בע"כ שלא מסידרא דיומא משום לא יפחות מג' פסוקים לכל אחד" וכו' וכו' [וע"ש המשך דבריו הקדושים שם, וצריך פשט בדבריו שם].

והא קמן, דמה דפשיטא לי' להפנ"י **ד"הכא דשלשתן ממעשה בראשית הן הוי שפיר חד ענינא"**, הנה להטו"א פשיטא להיפך, דבאמת **"סידרא דיומא ביום א' אינו אלא בראשית לחוד, ויהי רקיע הוא מסדר יום ב'"**, אלא דנתחדש דאפ"ה קורין אותו אע"ג דאינו מסידרא דיומא בכדי שלא לפחות מג' פסוקים, אך הא לא עבדינן - לקרות בפרשה שאינו מסידרא דיומא בשביל הדין שלא לפחות מי' פסוקים.

וציינו עוד בזה ל"ערוך השלחן העתיד" [הלכות כלי המקדש, פרק כו, אות יד] וזה לשון קדשו: "ואין לשאול במקום שצריך לדלוג כמו בראשון ושני, למה לא יקראו ג' פרשיות ולא נצטרך לדלוג, ד"ל דא"כ גם בשני נקרא ג' ובשלישי נקרא שנים, ונמצא שאין כאן תוספת על יום אתמול, וזה א"א, ולכן קורין בכל יום ב' פרשיות ויהי בכל יום תוספת פרשה" וכו', עכ"ל ה"ערוך השלחן".

והרה"ג ר' יצחק שיפמן [זלה"ה] שאל: מדוע שלא יעשו כמו בחול המועד סוכות, דהיינו שהראשון יקרא את כל פרשת בראשית, וכן השני, וכן השלישי?

דף כ"ח א'

גמרא "מה הפרש בין זה לזה - הללו דברי תורה והללו דברי סופרים".

רש"י מפרש: "מאי שנא דקרבן עצים דחי מעמד דנעילה - ומעמד דמנחה לא דחי? הללו דברי תורה - מנחה כדאמר' בברכות יצחק אבינו תיקן תפלת מנחה שנאמר וכו', **ודנעילה - מדברי סופרים**". [וכתוב כאן לפ"ז חידוש עצום, דתפלת מנחה שתיקן יצחק, חשיבא עכ"פ לענין זה כדברי תורה]. **[א"ה: עי' "שיעורי משמה"ל" ע"ז ל"ו ב']**.

והתוס' מפרשים: "מה הפרש בין קרבן מוסף לקרבן עצים, דקרבן מוסף דוחה מנחה וקרבן עצים לא דחי מנחה? **"הללו**

דברי תורה, מוסף, ולהכי דקחי מנחה, דהוי מדברי תורה. אבל **קרנן עציס דהויא מדברי סופרים** והלכך לא דחיא אלא נעילה דהויא מדברי סופרים, אבל לא דחיא מנחה דהויא מדברי תורה" ע"כ.

ועי' "גבורת ארי".

גמרא "פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים".

פירש בח"א מהרש"א, דגזרו בדוקא על שתי המצוות האלו שיש בהם "שמחה", ומשום שהם רצו לקחת את השמחה מעם ישראל, ע"ש כ"ד הקדור.

גמרא "והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל".

ירבעם בן נבט - משמש כאן כמשל להמלכות הרשעה.

גמרא "מה עשו כשרין ויראי חטא באותו הדור".

בח"א מהרש"א מפרש: **כשרין** - להביא בכורים, **ויראי חטא** - להביא עצים, **שלא תיבטל עבודת הקרבנות המכפרין על החטא**. ולהלן, באיך עובדא, לא קאמר אלא **"יראי חטא"**, ומשום דהתם לא איירי אלא רק בקרבן עצים.

רש"י [ד"ה בכורים] "אדם נכנס לתוך שדהו ורואה אשכול שביכר" וכו'.

מה רוצה רש"י כאן בכל זה? [וכזאת צ"ע בד' הרשב"ם ב"ב פ"א א' ד"ה מחייב], ע"ש.

תוס' [ד"ה אי] "ונראה לי דלהכי מוקי לה כרבי יוסי משום דרבי יוסי נימוקו עמו ומסתברא כוותיה בכל מקום ואפילו מחבריו".

חידוש גדול כאן בתוס', דטפי עדיפא לן לאוקמי להמשנה **כרבי יוסי** דנימוקו עמו, מלהעמיד **כר"מ**, אע"ג דסתם משנה רבי מאיר.

דף כ"ח ב'

האם במקומות הרחוקין היו עושין חנוכה "תשעה" ימים?

גמרא "ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן תשעת ימי החג ושמונת ימי חנוכה" וכו'.

מכאן הקשו על המנ"ח [במצוה שא], שכתב בפשיטות, דבזמן שהיו מקדשין על פי הראי והיו שלוחין יוצאין על חנוכה, במקום שלא היו מגיעין - בודאי עבדינן תשעה ימים, ואף שהוא ספק דרבנן, מ"מ כיון דאנו מסופקים אם יום הראשון אינו חנוכה, א"כ הוי תשיעי חנוכה, ואם יום התשיעי אינו חנוכה הוי יום הראשון חנוכה, ואי אמרינן ספיקא דרבנן ולקולא א"כ לא יהי' לא ביום הראשון ולא ביום התשיעי, כי מאי חזית, ובאמת ביום הראשון או יום התשיעי בודאי הוא חנוכה, וא"כ הו"ל איקבע איסורא ועבדינן לחומרא לכאן ולכאן ועבדינן תרי יומי, וגם מיעקרא תקנת חז"ל אצלו, ורק האידנא דאנחנו בקיעים בקביעות ורק אתינן עלה משום מנהג אבותינו דשלחו מתם וכו', על "דרבנן"

לא חששו כל כך ועל כך אנחנו עושים רק שמונה ימים חנוכה, אבל כשיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ונשוב לקדש ע"פ הראי, אז הרחוקים - דעתידה ארץ ישראל להתפשט בכל הארצות - בודאי יעשו חנוכה תשעה ימים, ע"ש במנ"ח. וקשה, דא"כ איכא בגולה **תשעת** ימי חנוכה?

יו"ט שני בנצרת

גמרא "וב' ימים טובים של עצרת".

מכאן הוא אחד מהמקורות של הרמב"ם למה שכתב בפרק ג' מהל' י"ב דגם בעצרת איכא שני ימים טובים של גליות, ואף דלכאור' התם ל"ש ספיקא כלל, דהא אחרי שכבר באו השלוחין על חג הפסח, שוב מונין חמשים יום מט"ז בניסן, ואעפ"כ מבואר שעושין שני ימים טובים. והטעם, כמבואר שם ברמב"ם: **"שלא תחלוק במועדות"**. [ועי' "משמרת יום" ר"ה כ"א א'].
רש"י [ד"ה דמדלגי דלוגין] "כגון אנו דמדלגין לא לנו וכו' ונתחיל מן ה' זכרנו יברך".

לדין מדלגין נמי ל"אהבתי" וגו'.

דף ל' ע"א

גמרא "מאן דאמר מר"ח ועד התענית מחגה".

עי' גבו"א מש"כ כאן על "אידי" דפסוק של תורה. **והרש"צ פירש נ"י** העיר פעם כזאת בפסחים ס"ז ב', עיי"ש, ועיי"ש כל המקומות המצויינים במסוה"ש שם, ויל"ח. [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא".

עי' גבו"א.

גמרא "ואם ה' רגיל לסעוד בעשרה בני אדם סועד בחמשה. ה' רגיל לשנות עשרה כוסות שותה חמשה כוסות".

דוקא או לאו דוקא?

גמרא "אם ה' רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא".

רמב"ם פ"א מעירובין (הי"ב). רש"י עירובין כ"ט, כתובות ס"ז (ב) [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "ואסור לרחוץ".

להאי תנא מתחיל איסור רחיצה כבר מערב ת"ב בסעודה המפסקת, ולרש"י "א"נ סעודה שאינה מפסיק בה" - ממתזי או משש שעות ולמעלה, או מהבקר. ומאי שנא להאי תנא איסור רחיצה משאר איסורי ת"ב שנוהג כבר מערב ת"ב? - עיין רא"ש בשם הרמב"ן וטור ב"י סי' תקנ"ד [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "ותינוקות של בית רבן בטלין" וכו'.

עי' הגהות הגר"א [אות ב'], ועי' בגבו"א.

גמרא "ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות".

מפני שסופו לשמוח אחרי שיבין, וכה"ג אמר ר' יהודה במו"ק...
[ט"ז ס"י תקנ"ד ס"ק...] [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

**גמרא אמר רב יהודה אמר רב - כך הי' מנהגו של רבי יהודה
רבבי אלעאי."**

כה"ג בשבת כ"ה ב' [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

דף ל' ע"ב

תוס' [ד"ה כל] "וחייב אדם לצער ולמעט בכבודו ובהנאותיו".

ק"ו מסעודה המפסקת שאמרו לעיל בעמוד א' דימעט וכו', - כך
אמרו הלומדים ש"י. ושוב ראיתי שכתב כך בביאור הגר"א או"ח
סוף סימן תקנ"ה שכתב שם הרמ"א להאי דינא דהתוס' "וימעט
אדם מכבודו ומהנאותו בתשעה באב בכל מה שאפשר" וכתב על
זה הגר"א: שאף בסעודה המפסקת אמרו ימעט כו", והן הן
הדברים [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

שם "יכתב בעצם היום הזה".

ע"י רש"ש.

אמר התלמיד הכותב: הרב זצ"ל דיבר את מה שנדפס בהרחבה
במשמ"ה"ל כאן ובעוד דוכתי את הנדון הגדול בענין הבדלה
בתשעה באב שחל ביום ראשון למי שצריך לאכול, האם מבדיל
על היין, והנני להדפיס כאן בס"ד את החלק הראשון של הסימן
הנ"ל, שהוא מכתב מהגר"ש צציק שליט"א אל הרב זצ"ל
להבחל"ח: -

**בענין הבדלה בת"ב שחל ביום ראשון למי שצריך לאכול אם
מבדיל על היין**

תענית ל' ב' "תניא נמי הכי כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב [כלומר
בסעודה המפסיק בה, רש"י] עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על
עצמותם".

אעתיק כאן מש"כ לי בזה בן-דודי הרה"ג ר' שמואל צ'צ'יק שליט"א
מילין מתיקין ובסימין מכבוד רבנו הגדול רשכבה"ג הגרי"ז זצוק"ל בהאי
ענינא, וזה לשונו:

שמעתי מכבוד...זצ"ל, שמרן הגרי"ז זצוק"ל זיע"א, בצום תשעה באב, הי'
נגש אליו לאחר תפלת שחרית, והי' אומר לו: "ר'... האם אכלתם כבר?",
ומיד אחרי זה הי'...זצ"ל הולך לאכול, ואמר לי שאחרי פטירת רבנו
הקדוש זצוק"ל - הי' הוא מתענה ברוב ימי תשעה באב, ואע"פ שמצב
בריאותו לא השתפר ממה שהי' בחיי מרן זצוק"ל, ואמר לי: כשרבנו הורה
לי לאכול - לא פחדתי ולא חששתי מכלום, והייתי מקיים מצוה לשמוע
דברי רבנו, משא"כ אחרי שהלך רבנו למנוחות - פחדתי, כמובן...

והוסיף כבוד...זצ"ל ואמר לי: פעם אחת חל תשעה באב להיות ביום
ראשון [לא נדחה, אלא תשעה באב ממש], ורבנו זיע"א נגש אלי כאמור,
אולם הפעם שינה הרב זצ"ל את נוסח השאלה הנ"ל הקבוע, ושאל אותי
בלשון זו: "ר'... האם כבר עשיתם הבדלה?..."

ושאלתי את הרב זיע"א: האם מותר להבדיל על יין?...

וענה לי רבנו הרב דבריסק זצוק"ל: כן! מותר!...

ואסביר לך מה היתה שאלתי, ומה היתה כוונת רבנו הרב דבריסק זצוק"ל
בתשובתו.

כוונתי בשאלתי היתה: שהן אמת שנפסק בשו"ע [ס"י תקנ"א ס"י, יעו"ש
ברמ"א ומשנ"ב] שמותר להבדיל על יין, אבל אולי כל זה אמור דוקא
בתשעת הימים - מלבד יום תשעה באב גופא, - שתשעה באב אולי יותר
חמור מתשעת הימים, ובו [בת"ב] כשמבדילין, אולי אסור להבדיל על
יין, כי אבלותו חמורה לגבי תשעת הימים גם בפרט זה, שבהן [בט'
הימים] בשעת הצורך מותר על יין, ואילו תשעה באב עצמו, אפילו
בשעת הצורך [כהבדלה וכיוצא] יהא באמת אסור על יין.

זו היתה כוונתי בשאלתי להרב: אם מותר להבדיל על יין?

ועל זה השיב לי הרב - שמותר.

והיינו דדעתו הקדושה של הרב זצוק"ל שאין שום הבדל בדיני הנהגת
האבלות הנהגת בתשעת הימים, לבין תשעה באב. ואין אכילת בשר
ושתית יין יותר חמורה בתשעה באב מתשעת הימים, וכאשר מותר
להבדיל על יין בתשעת הימים, כמו כן מותר, גם בתשעה באב עצמו,
להבדיל על יין, כי אין שום חומר בתשעה באב בפרט זה [דהיינו הנהגות
האבלות דתשעת הימים] יתירה על האמור בט' ימים.

זו היתה כוונת הרב זיע"א בתשובתו. ע"כ דברי...זצ"ל.

והנה שמעתי מחכ"א שליט"א שהסביר לי ביתר שאת דברי מרן הגרי"ז
זצוק"ל, והוא:-

דהנה ברמב"ם פ"ד מאכל ה"ו: "מי שמתו מוטל לפניו...ולא אוכל בשר
ולא שותה יין...נקבר המת - הרי זה מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט
כדי לשרות אכילה שבמיעו, אבל לא לרוות".

והנה הרישא דהרמב"ם: "מי שמתו מוטל לפניו וכו' ולא אוכל בשר ולא
שותה יין וכו'", - נפסק בשו"ע יו"ד סימן שמ"א סעיף א' - בהלכות
אנינות, שזהו מדיני אנינות, שהאונן אסור בבשר ויין, כדאיתא בברכות
י"ב ב', והסיפא דהרמב"ם: "נקבר המת [שחל עליו כבר דיני אבלות] -
הרי זה מותר לאכול בשר ולשתות יין וכו'", - נפסק להלכה בשו"ע יו"ד
סימן שע"ח סעיף ח' - בדיני אבלות, משום דאבל מותר לאכול בשר
ולשתות יין, ואין שום איסור מפאת הלכות אבלות - לאכול בשר
ולשתות יין. [ולשון הש"ך ס"י שע"ח ס"ק ז': "כיון שנקבר המת מותר
לאכול בשר ולשתות יין - אבל קודם קבורה - אסור בבשר ויין, דהוי
אונן", וכדלעיל סימן שמ"א, "עכ"ל הש"ך ז"ל].

הרי שהדין הוא: שאונן - אסור בבשר ויין, ואבל - מותר בבשר ויין.

והנה ב"חדושי מרן ר"ז הלוי" [דף י"א א' מדפי הספר ד"ה תענית דף ל']
מתבאר שתשעה באב גדרו הלכות אבלות, וסעודה המפסקת גדרה
הלכות אנינות [יעו"ש כל דבריו הקדושים ז"ל].

ולהאמור מתבאר ומתבהר הדברים כפתור ופרח: שרק בסעודה

המפסקת, שיסודה מהלכות אנינות, נאמר מדינא דגמרא איסור לאכול בשר ולשתות יין, ואונן שגם הוא אסור בבשר ויין - הכל ממקור אחד יהלכון שמי שמתו מוטל לפניו [דהיינו "אונן"] - יש עליו איסור לאכול בשר ולשתות יין, [וסעודה המפסקת גם היא כמי שמתו מוטל לפניו - כמבואר בחדושי מרן הנ"ל מהגר"א שהביא מהתה"ד כלשון הש"ס תענית ל' ב' גבי ר' יהודה בר' אלעי], משא"כ חוץ מסעודה המפסקת אין שום איסור מדינא דגמרא לאכול בשר ולשתות יין, וכמשי"ת.

דהנה במשנה דתענית כ"ו ב' מבואר רק "ערב תשעה באב לא יאכל בשר ולא ישתה יין", ובגמרא דף ל' ע"א מבואר דהיינו דוקא בסעודה המפסקת אחר חצות, דקיי"ל כרב יהודה אמר רב, דתרווייהו לקולא, וא"כ רק בסעודה המפסקת אסור מדינא דמתניתין לאכול בשר ולשתות יין.

והא דנהגין מראש חדש היינו ממנהגא, יעויין בסי' תקנ"א ס"ט ובביאור הגר"א שם שהוא רק "נהג", "ומתני' אסור בסעודת ע"ב, והוסיפו על עצמן" [לשון הגר"א שם].

וברמ"א שם בסעיף י': במקום דליכא תינוק מותר בעצמו לשתות יין של הבדלה, ובסעודת מצוה אוכלין בשר ושותין יין כל השייכין לסעודה, ובשבוע שחל ט' באב להיות בתוכה אין לאכול בשר ולשתות יין רק מנין מצומצם, "וזה אפילו בערב ת"ב שרי, ובלבד שלא יהי' בסעודה שמפסיק בה", עיי"ש ברמ"א.

ובביאור הגר"א שם על היתר שתיית יין בהבדלה כתב: "דבכה"ג לא קיבלו".

ועל הא דנוהגין ליתן לתינוק - כתב בביאור הגר"א: "כיון דאפשר למיטעמי' לתינוק, משא"כ בסעודת מצוה", דהיינו שבזה לא קבלו לנהוג איסור.

ועל מש"כ הרמ"א "ובלבד שלא יהי' בסעודה שמפסיק בה" - כתב הגר"א: "דאז מדינא אסור כמ"ש בגמ'".

ודקדק הגר"א לכתוב "כמ"ש בגמ'", דאילו במשנה תענית כ"ו ב' איתא: "ערב ת"ב לא יאכל בשר ולא ישתה יין, וכאן כתב הרמ"א דמנין מצומצם בסעודת מצוה "אפי' בערב ת"ב שרי"? [ובלבד שלא יהי' בסעודה שמפסיק בה"].

ועל זה דקדק הגר"א לכתוב "דאז מדינא אסור כמ"ש בגמ'", דהיינו שבגמ' ל' א' הנ"ל פירשו לדין המשנה "ערב ת"ב" וכו' דהיינו דוקא בסעודה שמפסיק בה, שזה מדינא אסור, אבל בסעודה שאינו מפסיק בה אפילו בערב ת"ב אינו אלא ממנהגא.

אמנם בתשעה באב עצמו, שאסור לאכול ולשתות בו כל דבר מצד דין התענית, בזה באנו להספק: אם בשר ויין בת"ב הויין כמו בסעודה המפסקת שאסור מדינא דהש"ס, או כמו בתשעת הימים שאינו אלא ממנהגא, ונפקמ"נ לחולה שמותר לאכול, ומסברא חיצונה הי' מקום לומר לכאז' שתשעה באב הוא ק"ו מסעודה המפסקת.

ועל זה אנהרינהו לעיינן כבוד מרן הגרי"ז זיע"א מהביאור הגר"א הנ"ל בשם התה"ד שסעודה המפסקת היא כי שמתו מוטל לפניו, ודינה הוא כמו באנינות, וזהו שורש האיסור דבשר ויין בסעודה המפסקת.

משא"כ תשעה באב אין בו ענין אנינות כלל, רק ענין אבילות, ומצד אבילות אין איסור בשר ויין, והאוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עבר רק על איסור הכללי של אכילה ושתיה בתשעה באב, ותו לא מדי.

וממילא מי שמותר לו לאכול בתשעה באב, מותר לו מעיקר הדין גם לאכול בשר ולשתות יין, כי באבילות אין איסור בשר ויין.

ולכל היותר יש לדון שמנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין מר"ח אב חל גם על יום תשעה באב עצמו, שכשנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין מר"ח אב כללו במנהג זה גם את מי שמותר לו לאכול בת"ב, ומ"מ יהי' עליו המנהג שלא לאכול בשר ולשתות יין, כמו בכל תשעת הימים.

אבל עכ"פ לא יותר מתשעת הימים, והואיל ולא קבלו על עצמם שלא לשתות יין בהבדלה דמוצאי שבת חזון [עכ"פ בדליכא תינוק], וכנ"ל, א"כ ה"ה בהבדלה דתשעה באב לחולה, שמותר לו לאכול, מותר לשתות יין, כי למה נאסור עליו.

אם מצד אנינות - הלא זה שייך רק בסעודה המפסקת, שדינה כאנינות, דמתו מוטל לפניו, משא"כ בתשעה באב הוא דין אבילות, ואבל מותר ביין.

ואם מצד איסור אכילה ושתיה דת"ב - הלא הוא חולה, שמותר לו לאכול ולשתות בת"ב.

ואם מצד מנהגא דתשעת הימים - הלא לא נהגו לאסור יין הבדלה בתשעת הימים.

ואשר על כן הורה כבוד מרן הגרי"ז זצוק"ל לחולה שאוכל בתשעה באב להבדיל על היין, ולא רק בתשעה באב נדחה, אלא גם בתשעה באב שחל להיות ביום ראשון.

והא דאמרו בתענית ל' ב': "תניא נמי הכי כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי' עונותם על עצמותם", ומה חומר יש בתשעה באב בבשר ויין יותר משאר מאכלים ומשקים לאור כל האמור לעיל?

הנה לק"מ, דרש"י שם כתב: "בתשעה באב - כלומר בסעודה המפסיק בה", והרי"ף שם גורס כך בברייתא: "וכל האוכל בשר ושותה יין בערב ט"ב", דהיינו "ערב ט"ב" של המשנה כ"ו ב' שמפרשת הגמ' ל' א' דהיינו סעודה המפסקת, וכן פירש הרא"ש שם על "סעודה שהוא מפסיק בה", וכ"ה בטוש"ע סי' תקנ"ד סכ"ה "בסעודה המפסקת". הרי שרק על סעודה המפסקת מבואר בש"ס.

והנה בשע"ת אר"ח סי' תקנ"ז ס"ק א' מציין ל"ברכי יוסף" סי' תקנ"ז אות ב' שמציין להרב כנה"ג בתשו' אר"ח ח"ב סי' ע"א לענין הבדלה בחולה

שאוכל בת"ב, ועיניתי שם בתשובת ה"כנסת הגדולה" הנ"ל [שמציין הברכ"י הנ"ל], וזה לשון קדשו: -

"שאלה - ילמדנו רבנו, חולה שאוכל בט"ב, או מי שהוא בעל ברית, האיק הותר להם לאכול בלא הבדלה, ושכמ"ה.

תשובה - מה זו שאלה, הא ודאי פשיטא שקודם שיאכלו מבדילין על הכוס ברכת היין וברכת המבדיל... עיי"ש בכל דבריו הקדושים.

הרי שדעת שפתיו הקדושים ברור מללו שמבדילין על היין בת"ב ומסייע למשנת"ל בשם מרן הגרי"ז זצוק"ל.

ולכאורה ראי' ברורה לכל הנ"ל מהא דקיי"ל בשו"ע או"ח סי' תקנ"ט ס"ז שאם היולדת מצוי' במקום המילה יברך על הכוס ותשתה ממנו היולדת, הרי שכיון שהיא מותרת לאכול בתשעה באב הרי היא גם מותרת בשתיית יין, כמו שלא נהגו איסור שתיית יין בתשעת הימים בסעודת מצוה, ובהבדלה שאין תינוק למיטעמי', הרי שאין בתשעה באב איסור מיוחד של שתיית יין ק"ו מהאיסור מדינא דהש"ס בסעודה המפסקת, דאם הי' כן לא היתה היולדת יכולה לשתות מהיין, כמו שכמדו' שאם אירע הברית בערב תשעה באב, בשעת אכילת הסעודה המפסקת של כל הנמצאים בשעת הברית, לא יוכל אף אחד מהם לשתות מהיין, כי כעת בסעודה המפסקת איסור ביין מדינא דהש"ס, שאין בו שום היתר של יין של מצוה, ואם הי' אותו איסור יין מדינא דהש"ס דסעודה המפסקת נמשך גם לכל יום תשעה באב, אין זה שרי להיולדת לשתות יין בהברית מילה בתשעה באב?

אבל אם אין איסור יין מדינא דהש"ס בתשעה באב [מלבד איסור שתיית דת"ב, כמו שאסור לשתות מים ושאר משקין מלבד יין], אלא לכל היותר רק מנהגא דתשעת הימים הוא גם על המותר באכילה בת"ב, שמ"מ נהגו לא לשתות יין, בזה א"ש שלא נהגו ביין של מצוה של ברית מילה, ושפיר תשתה היולדת מהכוס.

ולכאורה הוא הדין אם נמצא אצל המילה חולה שהותר לו לשתות בת"ב - יוכל הוא לשתות מן הכוס של ברכה של הברית מילה, ולא קבלו על עצמם מנהגא דאיסור יין בתשעת הימים במקום מצוה. וצ"ת בזה.

עד כאן דבריו הנחמדים היקרים טובא של מע"כ בן דודי הרה"ג ר' שמואל צ'צ'ק שליט"א.

עד כאן נדפס שם במשמה"ל, וראה שם בהמשך הסימן עוד אריכות גדולה ונשגבה בהאי ענינא.

והנני להדפיס כאן בס"ד עוד כמה קטעים מהמשמה"ל במסכתין בהאי ענינא: -

הנה למרן הגרי"ז זע"א שסובר שאין איסור בשר ויין מדינא דהמשנה אלא רק בסעודה המפסקת [כדין אנינות שמתו מוטל לפניו], אבל בתשעה באב עצמו, שהוא דין אבלות, ואבל מותר בבשר ויין, אינו אלא רק ממנהגא דתשעת הימים, ולכן חולה האוכל בתשעה באב מבדיל על היין [להגרי"ז], כמו בהבדלה דמוצאי שבת חוץ, א"כ שפיר י"ל דה"ה דאיסור אכילת שני תבשילין הוא רק בסעודה המפסקת [אמנם צריך

ביאור מה שייך זה לאנינות, האם אונן אסור באכילת שני תבשילין? ואולי מדבר מזה ה"ברוך טעם" בהגהות "אמרי ברוך" על השו"ע, ול"ע כעת], אבל לא בתשעה באב, ולכן א"ש היטב שכמדו' שלא שמענו שחולה או יולדת שצריכים לאכול בתשעה באב שיהיו אותם שלא לאכול שני תבשילין.

אבל להרוצים לחלוק על הגרי"ז ולדון ק"ו על ת"ב מסעודה המפסקת, ולאסור על חולה בת"ב ביום ראשון להבדיל על יין, האם הם נוהגים להזהיר את החולים והיולדות האוכלים בתשעה באב שיהיו מלאכול שני תבשילין?

בדף ל' ודאי למדו את הדברים הנפלאים הנשגבים שבחיודושי מרן רי"ז הלוי הלכות תענית, שמביא מביאור הגר"א בשם התה"ד שסעודה המפסקת הוא בגדר אנינות, שמתו מוטל לפניו, ותשעה באב הוא בגדר אבילות.

והנה בשבתי בבית המדרש תוך כדי כתיבת מכתב זה בס"ד נכנס בחור א' שי' משיבת פוניבו' והראה לי ספר "תהלה ליונה" על מסכת תענית מלומדי לייקוד שיצא לאור השנה תשנ"ט ונדפס שם חילופי מכתבים בענין הנ"ל באות א' שבמכתב זה של הבדלה בת"ב ביום ראשון בין הגר"ח ק"ש שליט"א וחוטנו מרנא הגריש"א שליט"א, וכותב שם הגר"ח ק"ש שליט"א בשם חותנו מרן הגריש"א שליט"א שהנה הגרי"ז הי' אומר להבדיל על יין בת"ב על סמך מש"כ בספרו הל' תענית לחלק בין סעודה המפסקת שהיא גדר אנינות שמתו מוטל לפניו ובין תשעה באב עצמו שהוא גדר אבילות, ועל זה מעיר הגריש"א שליט"א שבאור זרוע הל' תשעה באב מבואר שתשעה באב עצמו הוא גדר מתו מוטל לפניו, עד כאן ההערה הכתובה שם על מרן הגרי"ז זע"א.

ודברנו בס"ד שאפילו אם מהאו"ז הי' ראי' דלא כמו שאמר מרן הגרי"ז, הנה באמת עיקר הוראת הגרי"ז היתה מטעם הפשוט שאמר שבשו"ע לא מבואר כלל איסור בשר ויין בתשעה באב אלא רק בסעודה המפסקת, וזה הוא עיקר העיקרים ויסוד היסודות של ההוראה הזו, וא"כ אפילו נמצא שיטה בקדמאי שלא סוברת כך, אבל הלא לא נפסק כן להלכה בשו"ע, וא"כ מה זו השגה? ועוד שחפשנו את האו"ז הנ"ל ומצאנו בס"ד שמדבר שם על אמירת נחם בתשעה באב ומביא מגאונים שאמרו שבערבית ושחרית יגיד "נחם" כי אז הוא בחינת מתו מוטל לפניו ואז לא שייך תנחומים, משא"כ במנחה הוא כמו שכבר נסתם הגולל ומתחילה אבילות ואז אומרים "נחם", שלאכל שייך תנחומין.

ואמר הב' היקר הנ"ל שליט"א, שא"כ גם לשיטה זו עכ"פ בת"ב מזמן מנחה גדולה פוסקת האנינות ומתחילה האבילות, ומי שיבדיל אז כבר יוכל להבדיל על יין.

ובעיקר הדבר יעויין בב"י סי' תקנ"ז מש"כ בזה, שכפה"נ האו"ז לא הי' לפניו, והביא כנ"ל מתשובת הריטב"א, והביא שם שיטות אחרות, ועכ"פ בשלחנו הטהור כתב הב"י בשו"ע סי' תקנ"ז שאומרים נחם בת"ב וכתב שם המ"ב דהיינו בכל הג' תפלות וכן נוהגים בירושלים עפ"י עדות הברכ"י והפר"ח, הרי שלדינא פסק השו"ע לומר "נחם" כבר מתחלת ת"ב, בערבית ושחרית ומנחה, ולא סבירא לי' שלא שייך תנחומין, ולכאורה מפני שרק בסעודה המפסקת היא גדר אנינות דמתו מוטל לפניו, וכיון

שננסת ת"ב הוא כבר ענין אבילות, וקם דינא דהשו"ע כדאמר מרן הגרי"ז שאין איסור יין בת"ב מדין המשנה שהוא רק בסעודה המפסקת, ודברי הב' היקר שליט"א הללו נעימים ונחמדים מאד.

מה חוות דעת כת"ר שליט"א בכל זה?

ויהי רצון שנראה במהרה בנחמת ציון וירושלים בכפלים וכדמסיימת המשנה בתענית "וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו" אכ"ר.

כוח"ט לאלתר בספשי"ג
ביקרא דאורייתא
מ. מ. ש.

רש"י [ד"ה שניתנו] **"ובי"ח טחן את העגל ודן את הפושעים ועלה למרום"** וכו'.

הסתירות בזה ברש"י פ' יתרו פ' כי תשא פ' עקב רשום אצלי ושייך לכאן במס' ב"ק פ"ב א' מדרשים חלוקים בזה. [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

שם "ועל כן נקבע צום כפור בעשרה בתשרי".

עיין על כל זה ב"בנין שלמה".

ברש"י בסוף העמוד, עי' גבו"א, ועי' "אמרי חן" עה"ת פ' ויקרא, ועיין מכתבי אליו הנדפס במשמה"ל ברכות סי' כ"ב מהרמב"ן פ' קרח [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

דף ל"א א'

גמרא "לאיזה שירצו יעלו".

ביאור הדבר עפ"י הירושלמי, צריך להעתיקו כאן [מגליון הגמרא של הרב זצ"ל].

גמרא "הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה".

ביאור הדבר בצל"ח ברכות מ"ח ב' [מגליון הרב זצ"ל - א"ה: לע"ע לא מצאתי שם].

"תם ונשלם, יהי שם ד' מבורך מעתה ועד עולם."

סליק מסכת תענית, בעזרת קל המוחל עונות [ריטב"א, סוף תענית].

כריך רחמנא דסייען - מריש ועד כען.

גיציים משולחן גבוה

- המשך מעמוד 1 -

הישיבה, ובקשתו שטוחה בפיו, כי בהיות וכמה מהשמות שפורסמו נבצר מהם לבסוף להגיע ולהספיד, והמארגנים שרויים כעת ממש במצוקה, לכן בקשתם שטוחה, **שרבנו** יבא היום בערב לעצרת המספד, וישא מדברותיו לפני כל הקהל הקדוש! מלכתחילה סירב **רבנו** בתוקף וטען שאין זה מכבודו של **ראש הישיבה**, אכן הדובר שמעבר לקו הפציר במאד, והוא טען, שהוא מבין מהו כבודו של **ראש הישיבה**, וזהו כבודו, **שרבנו** ישא את דבריו!

רבנו זצוק"ל, לא עמד לנוכח ההפצרות המרובות, והוא קיבל עליו את התפקיד, עם מל'א הרצינות ומל'א האחריות, והוא התיישב להכין... עבר עליו יום מתוח מאד, מצד אחד להכין את **השיעור**... ומצד שני להכין את **ההספד**... הוא השקיע בזה הרבה הרבה כוחות באותו יום, וכך זה נמשך לאורך כל היום.

והנה, בשעה שש וחצי בערב, כשכבר הי' מוכן אצל **רבנו** חלק גדול מן ההספד, אך עדיין לא כולו, דופק בדלת ביתו של **רבנו זצוק"ל**, ידיד נפש ותיק של **רבנו**, הוא נכנס, פונה אל **רבנו**, ואומר לו כהאי לישנא: **ר' משה מרדכי**, תשמע, לאף אחד אין אומץ לבא ולהגיד לך... אבל אני, אוהבך וידידך, קבלתי על עצמי את התפקיד לבוא ולומר לך: **אל תבוא!!! [אמר התלמיד הכותב: הנני מתאר לעצמי, כי הקורא היקר שואל כעת את עצמו: למה? מדוע?... ובכן, הסכת ושמע:]** -

רבנו זצוק"ל, לא שאל שום שאלות ולא חקר שום חקירות, רק מיד קפץ משמחה... ואמר לו: "אין לי מילים להודות לך שבאת ואמרת לי!"... והרעיף על ראשו של אותו ידיד נאמן את כל הברכות שרק אפשר לברך, הודה לו מאד מאד מאד, ובזה נגמר הענין!...

ועתה, קורא יקר, הסכת ושמע: -

מאז ואילך, קרוב לשלשים שנה, שכמעט מדי יום ביומו הי' **רבנו** נפגש פנים בפנים עם אותו ידיד ואוהב נאמן ושוהחו ביניהם רבות, הן בדברי תורה והן בשאר עניינים הנצרכים. **ומעולם! אבל מעולם!** הוא לא שאל אותו שום דבר בנוגע לאותה "עצרת מספד"!!! ועד יומו האחרון הוא לא ידע מאומה, למה... מה... מי... וכולי וכולי.

כותב שורות אלו, קטן מדאי ואיננו ראוי כלל לכתוב ולהדפיס כזה סיפור שמיימי ונורא, והקורא הנבון מאליו מרגיש שמדובר כאן בשליטה עצמית נוראה, שלא יתכן להגיע אליה כי אם רק אחרי יגיעה ועבודה רבה ולימוד "מוסר" תמידי בלתי פוסק.

רבנו, ה"משמר הלוי", שכל כולו "תורה"! כמה נאים דרכיו! וכמה מתוקנים מעשיו!

וראה ב"פלא יועץ" ערך "תמימות", "ענין התמימות הוא, שלא ישתדל לידע עתידות על ידי גורלות וכשפים וכדומה, ולא יצטער צרת מחר, אלא ישליך על ה' יהבו. ולא ישתדל לידע מה שבלב חבירו", וכו'. [העיר על כך מורנו ר' יצחק הלוי שליט"א: האם כוונתו של ה"פלא יועץ" כמו בענין שלנו - סקרנות וכדו', או שכוונתו שלא יבקש לדעת מה חבירו חושב עליו והאם רוחש עליו איזה דבר רע וכדו', דזה לכא' שייך ל"תמימות" - שלא לחקור אחר העתידות, ע"כ].

"שתהיה להם הרגשה טובה"...

הנה, בתחילת הספר "פניני רבנו הקהלות יעקב" יש שם "הקדמה" מאת המחבר, ושם בהקדמה כתב רבנו זצוק"ל את הקטע דלהלן: -

וזכור אזכור ותשוח עלי נפשי, מה שהי' מספר כבוד דודי מו"ר הגה"צ רבי זאב דוב צ'צ'יק זצ"ל, בעל ה"תורת זאב", שסיפר לו כבוד אדמו"ר גאון התורה והענוה מרן הגאון רבי מרדכי שולמן זצוק"ל ראש ישיבת סלבודקה בני ברק, שבא פעם אחת לפני רשכבה"ג נשיא ישראל רבנו חיים עוזר זצוק"ל זי"ע ועכי"א, וביקש ממנו שיתפלל עבורו אודות איזה ענין, ואמר לו הגר"ע ז"ל: לדעתי כשאדם זקוק שיתפללו עבורו - הטוב טוב ללכת ל"נסתר" שיתפלל עבורו, וכאן בוילנא אפשר ללכת אל שני "נסתרים", לר' אברהם ישעי', ולבנו של ה"פתחי תשובה", והוסיף על זה רבנו ראש הישיבה דסלבודקה זצוק"ל ואמר לדודי זצ"ל: לדעתי ה"נסתר" של דורנו הוא הסטייפלער, ה"קהלות יעקב"...

- עד כאן מתוך "הקדמת המחבר" ל"פניני רבנו הקהלות יעקב".

סיפר לי הגר"ש צציק שליט"א, שבשעתו, הוא ישב פעם אצל רבנו - להבחלה"ח - בתקופת ההדפסה. ראשית, אמר לו אז רבנו, ש"ההקדמה" הזו לא ביום אחד היא נכתבה... זה לקח לו כמה ימים [וכמה לילות...].

ועוד זאת אמר לו אז רבנו זצוק"ל: האם יודע אתה מה טעם הכנסתי כאן בהקדמה את הסיפור בשם הסלבודק'ר ראש ישיבה זצוק"ל? אומר לך: דבר ראשון, הסיפור לכשעצמו הוא נפלא מאד. אך מלבד זאת, רציתי, שכל אחד ואחד מכל בוגריה של ישיבת סלבודקה לדורותיה, תהי' לו הרגשה טובה כאשר הוא יפתח את הספר... הנה, ה"ראש ישיבה" שלי מוזכר כאן!...

להחיות רוח שפלים!...

סיפר לי אחד מפארי וחשובי המלמדים שליט"א אשר בעיר התורה בני ברק, שבשעתו, הי' אצלו תלמיד אחד אשר זקוק הי' להרבה עידוד ולהמון תמיכה, והי' רבנו זצוק"ל מדי פעם בפעם קורא לאותו ילד, ומוסר בידו אחד מספרי "משמר הלוי" וממנה אותו לשליח להולכה, שיהי' הוא הילד שליח של רבנו... למסור את הספר להמלמד!... וכל זאת, בכדי להעניק לאותו ילד הרגשה טובה, שהנה הוא חשוב... הוא מכובד... הוא הוא השליח של רבי משה מרדכי להולכת הספר אצל המלמד!!

"פלוני שלמד תורה - כמה נאים דרכיו"!!...

עוד זאת מספר הרב הגאון הנ"ל שליט"א, שהנה, במשך כשבע עשרה שנה, הי' לו מנהג קבוע, ללכת בכל ליל שבת קדש לבית החולים "מעייני הישועה" ולעשות שם "קידוש" בכל המחלקות, ואחר כך במוצאי שבת קדש, לעשות שם "הבדלה", והיתה שם אחת מן העובדות בבית החולים, ששנאת הדת שלה היתה נוראה, רח"ל, היא תמיד היתה בורחת ולא רצתה להיות נוכחת לא ב"קידוש" ולא ב"הבדלה", רח"ל.

ובכל זאת, פעם, כאשר שהה רבנו זצוק"ל בבית החולים, [והיו שם אז עוד אנשים גדולים], באותו שבוע היא פנתה אליו בהתרגשות ואמרה לו: -

תדע לך, ה"גדולים"... לא עושים שום בעיות! אין להם שום דרישות! הכל טוב להם! רק "הקטנים"... להם יש תמיד טענות וטרוניות, אך לא ה"גדולים"... ובאמרה זאת הצביעה בידה על רבנו האהוב זצוק"ל, והי' בזה קידוש שם שמים!

כה סיפר רבנו זצוק"ל: -

רבנו הרש"ש זיע"א, יושב ה' יום עם תלמידים בבית המדרש בוילנא, שעות שעות, וזוגתו היתה מנהלת בית מסחר גדול, והמלוכה היתה לוקחת מהם הרבה הרבה סחורה בהקפה, אירע שהצטבר חוב של סכום עתק מצד המלוכה, וביום אחד, באמצע **שהרש"ש** יושב ולומד עם תלמידיו, באה הרבנית ואמרה: עכשיו בא נציג מטעם המלוכה, ברצונו לשלם את כל החובות של המלוכה שהצטברו בשנים האחרונות, אלא שהוא צריך חתימה של **הרש"ש** עצמו על מסמך קבלה שאכן החוב שולם, הוא אינו מסכים שהרבנית תחתום, משום **שהרש"ש** הוא נקרא בעל העסק והעסק רשום על שמו, לכן הוא רוצה **שהרש"ש** יבוא כעת אל בית המסחר בשביל לחתום.

הרש"ש זיע"א היה עם האצבע בתוך הגמרא, הוא לא התייחס כלל, עשה כזו תנועה בידו הקדושה כאומר: **שום דבר אינו שווה בשביל להפסיק באמצע הלימוד!** והוא המשיך ללמוד.

אחרי כמה דקות היא חזרה שנית, צוהלת ושמה, וסיפרה שחזרה אל הפקיד ואמרה: בעלי אינו מסכים בשום אופן להפסיק באמצע הלימוד בשביל לבוא לחתום! אמר לה הפקיד: כזה הוא בעלך... אם כן תחתמי את...

כך מספרים, ואפשר להאמין לזה!

(המשיך **רבנו** ואמר): וזה ממש פשט בדברי קדשו של **רבנו הנצי"ב זיע"א** בפרשת כי תבוא, על הפסוק: "ובאו אליך כל הברכות האלה והשיגך, - כי תשמע בקול ד' אלקיך", ולכאורה הלא כבר נאמר שם לעיל בפסוק הקודם: "והיה אם שמוע תשמע בקול ד' אלקיך לשמר לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום, ונתנך ד' אלקיך עליון וגו' ובאו עליך וגו', ומה זה שכפל הכתוב שנית: "כי תשמע בקול ד' אלקיך"? וגם מה הפירוש "והשיגך", וכי אדם נרדף ובורח מן הברכות שהברכה צריכה לרדוף אחריו ולהשיגו?

ומבאר **הגאון הנצי"ב**, דאין זה **תנאי** בברכה, אלא **שיעור** בברכה, כלומר: אתה תהי' במצב שהנך יושב ולומד בשקידה, ושומע בקול ד' אלקיך - נחית לעומקה של הלכה, וכך, כשאתה שרוי בכזו דביקות נוראה בלימוד התורה הקדושה, והרי אדם שנמצא בכזו דביקות בתורה אינו מתפעל מכל איזה ריוח קל, בשביל להתפעל ולשמוח צריך ריוח גדול... ובכן, יבואו ויבשרו לך כאלו בשורות טובות, שיתפסו אותך אפילו בזמן שאתה כולך דבוק וכולך שקוע בתורה הקדושה.

וזה לשון קדשו: -

"אלא הענין דבשעה שאין האדם עסוק בשקידת התורה, מתפעל ומרגיש שמחה בהגיע לו איזה ריוח וברכה בעולם, **משא"כ בשעה שעסוק בתורה ודעתו גבוהה אז אינו מתפעל מאיזה ריוח קל, שהרי דעתו גבוהה ממנה**, משא"כ אם יגיע לו ריוח גדול משיגו אפי' בשעה שהוא עסוק בתורה, וזהו מליצת הכתוב **והשיגך כי תשמע וגו'**, אפילו בשעה שתהי' עסוק בהבנת התורה ובורח מהבלי עוה"ז מ"מ תהי' כ"כ הברכה גדולה עד "שתשיגך", עכלה"ק.

פירוש נוראי זה הוא בגדר "נאים הדברים למי שאמרן", **הנצי"ב זצוק"ל** - שום דבר מהבלי העוה"ז לא עניין אותו, במשך **עשרים וחמש שנה** הוא **עמד על הרגלים** ולמד את כל התורה כולה! בזמן **שרבי איצל'ה מוולאזין זיע"א** לקחו לחתן לבתו, היו הרבה נרגנים... שלא נשא הדבר חן בעיניהם, משום שלא ידעו את גדלותו העצומה בתורה, והרי כל העתיד של ישיבת וולאזין תלוי באברך צעיר זה... **רבי איצל'ה** שתק, אולם במוצאי היום הקדוש, כאשר כולם עברו על פניו של **רבי איצל'ה** להתברך, רמז **רבי איצל'ה** לאותם נרגנים שימתינו... אחרי שכל הציבור הלך, קרא להם **רבי איצל'ה** לבוא עמו, הם יצאו אל הפרוודור, והגיעו אל אחד החדרים, **רבי איצל'ה** פתח את דלת החדר ואמר להם: תסתכלו... מה הם ראו שם? את החתן הצעיר, יושב ולומד בשקידה עצומה... את העובדא הזאת סיפר **רבנו ה"חזון איש" זיע"א**.

על **רבנו מאיר שמחה זיע"א** מסופר, שכאשר היו באים לפניו עם שאלה בהלכה, והוא הרי תמיד ה' באמצע הלימוד, שם את אצבעו הקדושה בגמרא היכן שהוא מחזיק, הסתכל על השאלה, פסק, ומיד המשיך בתלמודו. שאלו אותו: למה הוא שם את האצבע. והשיב: "**התעיף עיניך בו ואיננו!**"

"והשטן עומד על ימינו לשטנו".

ימי החנוכה, תשס"א, דיבר **רבנו זצוק"ל** את הדברים דלהלן: -

קראנו בשב"ק בהפטרה "ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד והשטן עומד על ימינו לשטנו", ומה אמר בזה ה"חפץ חיים" זיע"א?

בדרך כלל השטן עומד מצד שמאל, אבל לפעמים, השטן אינו יכול להסית בן אדם לעבירה, משום שאדם זה הוא צדיק, והוא מיד מבין שזו עבירה ושזוהי עצת היצר, מה עושה היצר הרע? הוא עומד לימינו, ומסית אותו לעשות מצוות, וזאת בכדי שבמצוות האלו הוא יעשה עבירות! [כך אמר ה"חפץ חיים" שידע היטב היטב... והיה הגאון הצדיק רבי חיים זייציק זצ"ל אומר זאת בשמו בשיחותיו בישיבת "תפארת הכרמל" וגם הדפיס זאת בספריו הקדושים].

לדוגמא, הוא מעיר את האדם בבוקר שילך מוקדם להתפלל, ומהי מטרתו? שידבר בין ישתבח ליוצר, שידבר בחזרת הש"ץ... שידבר בקריאת התורה... ושידבר לשון הרע ורכילות... - האדם סבור לתומו שהוא קם מוקדם בשביל לעשות מצוות, והוא אינו שם אל לבו שהוא ברשותו של היצר הרע.

ראיתי אחד שקם מוקדם להתפלל, בשעה חמש בבוקר... ולפתע תפס אחד וחירפו וגידפו בצעקות עד לב השמים!...

הפקחות של החפץ חיים! הפקחות של החפץ חיים!

רבי מאיר שפירא זיע"א אמר: מה עושה השטן? את ראש הקהל בוורשא שה' מהמזרחי, הוא מקיץ אותו משנתו לפנות בקר, ושולח אותו לשבת בשיעור, וללכת לטבול במקוה, ולהתפלל ותיקין, - הכל בכדי שיגידו שה' מזרחי" כביכול כשר... ש"מזרחי" כביכול זה דבר יפה... שיחשבו שהוא ירא שמים... [ויש אומרים שרבנו חיים עוזר זיע"א אמר זאת].

אלו הם התחבולות של השטן, וצריך [מאד מאד לזהר ממנו].

מה האבא הי' אומר?... ומה הרב'ע הי' אומר?...

פעם דיבר רבנו זצוק"ל מענין הנסיון של יוסף הצדיק, וכה היו דבריו: -

בספרים הקדושים כתוב, שהתחילו אז אצל יוסף הצדיק כל מיני "ספיקות", היצה"ר ניסה לפתותו שיש בזה "תיקונים" ו"העלאת הניצוצות" וכולי וכולי, ומה היתה התשובה של יוסף הצדיק? איתא בגמרא בסוטה [ל"ו ב']: "באותה שעה באתה דיוקנו של אביו, ונראתה לו בחלון, ואמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם - רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות וכו'?" מיד ותשב באיתן קשתו", ע"כ. פירושם של דברים, הוא ראה לנגד העיניים: מה יעקב אבינו היה אומר! מה האבא הי' אומר!! - כך שמעתי מהרב מאנגלי' (זצ"ל) שכך הסביר להם בשעתו רבנו הרב דסלר זצוק"ל, שהתחילו אצל יוסף הצדיק כל מיני חשבונות של יראת שמים, ותיקונים, והעלאת הניצוצות, אבל מיד הוא העמיד לנגד עיניו את האבא וחשב לעצמו: מה אבא הי' אומר?! ללמדנו, בן אדם עומד לפעמים במצב של נסיונות, ובאים לפתחו כל מיני חשבונות... ובכן, מה היא העצה? להעמיד מיד לנגד עיניו: מה האבא היה אומר? ומה הרב'ע הי' אומר? הוא הרי הי' אומר לו בכל התוקף: "אל תעשה חשבונות של פרומקייט, חשבונות של צדקות, זוהי אַגְרָפָּע עבירה!"

ושאלתי את הרב מאנגלי' (זצ"ל): מגין הוא יודע מה הרב'ע היה אומר? והשיב לי: מי שיש לו לב טהור, זוכה משמיא לכוון ולדעת מה הי' הרב'ע אומר, ואכן, זהו דבר מאד מאד נדיר.

הוא אמר לי הרב מאנגלי', שבזה הוא חושב להספיד את רבי מרדכי מילר זצ"ל, שבמשך חמשים וחמש שנה הוא הקים כאלו עולמות של תורה, אלפי בתים של תורה, ותמיד הי' במצב של "נראתה לו דמות דיוקנו של רבו הגדול הרב דסלר זצוק"ל!" וזאת מתוך הלב הטהור שלו!

הרבי הרב אברמסקי זצוק"ל אמר לנו פעם על שאלה ששאלנו אותו: אני צריך לחשוב על כך במשך כמה ימים... אני צריך לחשוב על כך שבוע... אחרי שהשיב שאלנו אותו: למה זה היה צריך לארוך כמה ימים? ועל כך הוא השיב: "כמה ימים הייתי צריך לחשוב מה רבי איסר זלמן היה אומר על זה!! [והוסיף ואמר: לא אני הוא הסלוצקער רב, אלא רבי איסר זלמן הוא הוא הסלוצקער רב, אני הייתי רק "ממלא מקום"...].

בטחון!...

כה דיבר פעם רבנו זצוק"ל: -

רבנו שלמה קלוגר זיע"א כותב בספרו "אמרי שפר", שהפשט בשנתיים שנספו ליוסף הצדיק בבית הסוהר, משום שהקדים לבקש משר המשקים בשני ימים, ויום לשנה יום לשנה, [זה ממש מפחיד!], אבל אילו היה ממתיק עד ליום האחרון ורק אז היה מבקש משר המשקים, לא הי' עליו תביעה, התביעה היתה שזה הי' יותר מדאי מוקדם! וכי מה זה בוער עכשיו? והלא יש עוד יומיים! וביומיים האלו הרי ישועת ד' כהרף עין, יתכן בהחלט שביומיים האלה מן השמים יסובבו שמאיזה סיבה אחרת תיפתח הדלת של בית האסורים ויאמרו לו: אתה יכול לצאת! [והוסיף על כך הרה"ג ר' שלמה הלוי שולזינגר שליט"א: שהרי באמת חז"ל הקדושים מגלים

לנו שאכן כך היה ראוי להיות אלמלא הי' מדבר עם שר המשקים, שהרי כבר נגמרו לו העשר שנים שנגזרו עליו משמיה, ואומר **רבנו שלמה קלוגר**, שאצל ירא ד', **אצל בעל בטחון אמיתי כמו יוסף הצדיק** - זוהי טענה! הוא הי' צריך לחכות ליום השלישי, [אם הוא יודע שבשעה **תשע** יבואו להציל את שר המשקים, **ברבע לתשע** יתחיל לדבר איתו... ויאמר לו: תראה, עוד רבע שעה אתה עומד לצאת, עד עכשיו חשבתי שמא יבוא עזרי מאת ד' בדרכים אחרות, עכשיו אני רואה שהמצוה היא שלך...]

זה יסוד נורא! אילו לא היינו רואים בעינינו את ה**בריסקר רב זיע"א**, לא היינו מעיזים לדבר מזה... אבל הלא **ראינו את הבריסקר רב...**

ומדוע אני אומר "**בריסקר רב**"? משום שהי' בירושלים עיה"ק - **רבי יחזקאל פרצוביץ זצ"ל**, הוא שהה פעם בחו"ל, ויהודי אחד אמר לו: עשה עמי חסד, קח את המעות הללו, וכשתבוא לירושלים תכנס אצל ה**בריסקר רב** ותמסור לו את סכום הכסף הזה שיהי' לו בשביל לתת לאברכים בכולל שלו. כאשר הגיע לירושלים, שלח את הכסף עם בנו **רבי מנחם [זלה"ה]** אל ה**בריסקר רב**, זה הי' עדיין באמצע החודש, במילוי הלבנה, והבן אומר לו: אבא שלי שלח את המעות הללו שקיבל בארצות הברית, אמר לו הרב: **עדיין אינני צריך!...** על החודש שעבר כבר שלמתי ב"ה, שאל אותו ר' **מנחם**: ומה עם החודש הבא? האם כבר יש את הכסף? ועל כך השיב לו הרב: אמת, אין לי עדיין כסף בשביל החודש הבא, אבל מה זה בוער? חזר ר' **מנחם** לביתו וסיפר לאביו את כל מה שהי', ואביו שמר את הדבר. כעבור שבועיים הגיע ראש חודש, בשעה ארבע וחצי בבוקר, ר' **יחזקאל** מעיר את בנו ואומר לו: **מנחם**, תלך עכשיו עם הכסף אל ה**בריסקר רב**. הלך אל ה**בריסקר רב**, הרב היה ער, ושאל אותו: **מנחם**, מה קרה? והוא השיב: הכסף שבאתי עמו לפני שבועיים, והרב אמר אז שעדיין איננו צריך, הנה כעת אמר לי האבא **שעכשיו** אני יביא את הכסף, מדוע? כי אם הי' שולח אותי אתמול בערב, הי' הרב אומר **שעדיין אינני צריך**... ואם אבוא בצהרים, יאמר לי הרב **שכבר איננו צריך**... [אולי כבר יזדמן לך], ומשום כך אמר לי האבא: אולי עכשיו, בשעה חמש לפנות בוקר, עתה היא העת והעונה! כעת לא שייך לומר **שעדיין אינני צריך**, וגם לא שייך לומר **שכבר אינני צריך**... ה**בריסקר רב זיע"א** התחיל **לחשוב**... ואחרי קצת מחשבה אמר לו: כן, **מנחם**, עכשיו אני צריך!

בגלל שידעתי את הסיפור הזה, מכך קיבלתי אומץ להגיד את הפשט של **רבנו שלמה קלוגר זיע"א**.

ה**בריסקר רב זיע"א**, חוץ ממה שהוא הי' קדוש עליון! וגאון נורא! הוא הי' **בעל בטחון אמיתי!**

זה נורא מה שמדברים!

"ואין אתנו יודע עד מה"...

כך סיפר **רבנו זצוק"ל**:-

ה**גאון הצדיק רבי יוסף ליס זצ"ל**, כאשר שכב על מטת חליו, כמחצית השנה לפני פטירתו, הוא ביקש [א"ה: מאת הרב **זצ"ל**] להשמיע ולמסור להדפסה [בספר "פניני רבנו הגרי"ז"] כמה זכרונות ועובדות [שבדידי' הוי עובדא] **ממרן הגרי"ז זיע"א**, ואז הוא סיפר, שהוא עצמו הי' נוכח בחדרו הקדוש של ה**בריסקר רב זיע"א** כאשר נכנס אצלו הרב... **זצ"ל** וסיפר על מכת "ארבה" שהיתה אז באזור הנגב, ונעצר הארבה על הגבול של מושב חרדי ידוע שאנשיו הקפידו ושמרו בשנה שעברה את כל דיני השמיטה, ואמר אותו רב **זצ"ל** לפני ה**בריסקר רב** הנה - "**מופת**"!... - בשכר ששמרו את השמיטה - הארבה נעצר!...

על המקום השיב ה**בריסקר רב - בביטול** - בלשון הפסוק [בתהלים עד] "**אותותינו לא ראינו [אין עוד נביא ואין אתנו יודע עד מה"]**", פי' הדברים, שבשביל לקבוע שזה "מופת" ושזה בא כשכר על שמירת השמיטה צריכים להיות "נביא", אנחנו לבדנו איננו יכולים לקשר ולומר שזה קשור בזה, ואז קם ה**בריסקר רב** ממקומו, ניגש אל ארון הספרים, והוציא חומש שמות עם רמב"ן. וקרא בקול רם, עם החום איך שהוא הי' קורא, את דבריו הקדושים של הרמב"ן על הפסוק בפרשת בא "ואחרי לא יהי' כן", "**הכתוב מודיע אותנו מדרך הנבואה** שאחרי לא יהי' כן... וכתב רבנו חננאל בפירוש התורה שלו: מעת עתרת משה רבינו ועד עכשיו אין ארבה מפסיד בכל מצרים, ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים - אינו אוכל מכל יבול הארץ כלום עד עכשיו, ואמר כי זה כבר ידוע הוא לכל, בא וראה כי בצפרדע אמר רק ביאור תשארנה, ולפיכך נשאר בו רק אל תמסח עד עכשיו, אבל בארבה כתיב לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים, [וכאן קרא ה**בריסקר רב זצוק"ל** בהטעמה ובהדגשה]: **ועל זה** נאמר שיחו בכל נפלאותיו, עד כאן לשון הרב", עד כאן לשון הרמב"ן.

והסביר ה**בריסקר רב**: הרי שאומר רבנו חננאל "**ועל זה** נאמר שיחו בכל נפלאותיו", דוקא על זה! והיינו משום שהי' על זה **נבואה מפורשת**, אבל **סיפורים אחרים**, שלא הי' עליהם **נבואה**, עליהם לא נאמר "שיחו בכל נפלאותיו", וכדכתיב **אותותינו לא ראינו**!... [א"ה: ראה ב"פניני רבנו הגרי"ז" עמוד קיט, וראה בהרחבה ב"פנינים ואגרות" ח"ב שבסוף משמה"ל שבת עירובין סימן ב', וב"שלמי שרה" עמוד תקכו, ובמשמה"ל פסחים שקלים יומא עמ' ריב].

במשך כל הזמן שסיפר זאת **רבי יוסף ליס זצ"ל**, השומע [א"ה: הוא ניהו הרב **זצ"ל**] ישב ושתק, כמובן, אבל אחרי שגמר לספר, שאל השומע: והרי בכל מיני מקומות נדפס הסיפור מה**גרי"ז** בצורה אחרת לגמרי, [מן הקצה אל הקצה]? ועל כך השיב **רבי יוסף זצ"ל**: דוקא בגלל זאת מוצא אני לחובה לספר לך את המעשה בצורתו האמיתית, ומבקש אני ממך אם תוכל לעשות עמדי חסד ולהדפיס את המעשה בצורתו הנכונה והאמיתית, לאפוקי מהנוסח המקובל המשובש המטעה, מפני כבודו של ה**בריסקר רב זיע"א**! להוריד בוקי סריקי שתלו במרן הגרי"ז. וגם מפני כבוד התורה הקדושה! ומפני כבוד הרבוננו של עולם! וכדי ליישר לבותיהם של

ישראל להשקפה טהורה נכונה. והוא אמר: אתה לא צריך להזכיר את שמי בספר, לא צריכים לעשות "הזכרת נשמות" ... [הוא הי' אדם פקח... ובצוואתו כתב: אל תשטחוני לא על הכתלים... ולא על דפי העיתונים...] אבל אם יבוא מישוהו וישאל: מיהו בעל השמועס? אתה יכול לספר שזה אני, [א"ה: בכדי שיתקבלו הדברים].

אני זכיתי ללמוד רמב"ן עם מו"ר המשגיח הגה"צ רבי משה טיקוצ'ינסקי זצוק"ל במשך שנתיים. היתה לו קביעות ללמוד תמיד עם אחד מן הבחורים חומש עם רש"י ורמב"ן, הלימוד היה שש שעות בשבוע, הוא הי' קורא את החומש עם הטעמים, [ביום ראשון עד שני, וביום שני עד שלישי, וכולי], קורא את כל הרש"י, וקורא את כל הרמב"ן, לא מתעכב, לפעמים אם היה איזו "הבנה" מהרבי - רבנו אייזיק שר זיע"א הוא הי' נעצר ועושה תנועה מסויימת באצבעו ואומר... בכל שנה הוא הי' לומד עם בחור אחר, שנה אחת זכיתי שלמד עמי, אחרי שחלפה השנה בקשתי מהמשגיח ללמוד עמו עוד שנה נוספת, והוא הסכים, וכך זכיתי שלמד עמי עוד שנה, וכאשר הוא הגיע להרמב"ן דילן [של הארבה] הוא נעצר והסביר לי היטב את ד' הרמב"ן: שמאחר שהי' על כך נבואה ממש רבנו ע"ה, לכן יש מצוה של "שיחו בכל נפלאותיו" לספר איך שהנבואה נתקיימה.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, לא תקפ"ן, היה כאן בארץ הקדש מכת ארבה חזקה, כל השמים היו מלאים ומכוסים בארבה, אך במצרים לא היה כלום, ועל מופת כזה אכן נאמר "שיחו בכל נפלאותיו", הנה, נתקיימה לנגד עינינו נבואת משה רבנו ע"ה.

"איש תם - יושב אהלים"...

דברי מספד נרגשים שנאמרו במוצאי שב"ק פר' תולדות לפני מטתו של אחד מהמיוחדים מתלמידיו של רבנו זצוק"ל, הוא ניהו הרב הגאון הצדיק רבי צבי הירש הלוי גינואר זצ"ל - על ידי בנו בכורו של רבנו וממלא מקומו - מורנו רבי יצחק הלוי שליט"א.

"איש תם יושב אהלים", אומר ה"יונתן בן עוזיאל": גבר שלים בעובדיו, ומשמש בבית מדרשא דשם ועבר, תבע אולפנא מן קדם ה'. זה ההגדרה המדויקת על רבי צבי זכרוננו לברכה, לא צריך להגיד יותר, "איש תם יושב אהלים" אלו שתי הנקודות המרכזיות של חייו.

"יושב אהלים" - התמדה. כתלי בית המדרש יוכיחו, כאן בבית המדרש בקביעות של קרוב לחמישים שנה לא ימיש מתוך האהל, ולא סתם קביעות, אלא כל היום היה מכין את השיעור, כל החיים שלו הסתובבו סביב השיעור, והשאלות שלו היו שאלות של ת"ח אמיתי, דימוי מילתא למילתא מכל התורה ממש, ברגע כמימרא היה שולף נפק"מ, ומה יהי' בהיכוי תימצוי כזו ובהיכוי תימצוי כזו, היה ממש פלא בדיעות שלו, הרבה פעמים הייתי שואל אותו אם זה דברים שמוכנים אצלו, שרשומים אצלו, והיה אומר לא, כעת זה עלה בדעתו. אבא ז"ל היה אומר: הראש מתרומם מהשאלות של ר' צבי, הרבה פעמים חלק גדול מהשיעור היה סביב שאלה של ר' צבי, כמו שאפשר לראות בספרי "משמר הלוי" ולשמוע בקול הלשון, חלקים גדולים מהשיעור היו סביב השאלות של ר' צבי.

היה קבוע בהשתתפות שלו בשיעור בלי להחסיר אף פעם, בליל שבת ובשבת ביום. ובתקופה האחרונה ביום חול היה נכד שהסיע אותו ובשבת היו מביאים אותו על כסא גלגלים, לא יותר בשום אופן. לפני שנה וחצי שהיה סגר ולא נתנו ללמוד בבימ"ד, יום אחד התקשרתי אליו בקשר למקום של השיעור אם יהי' ואיפה, הוא אמר רק תודיע איפה השיעור ואני מגיע. אנשים פחדו לצאת מהבית ורבי צבי אומר אני מגיע.

בליל יוה"כ"פ וביוה"כ"פ בצהריים תמיד רבי צבי נמצא. ובליל יוה"כ"פ אחרי השיעור קרוב ל-11:00 בלילה רבי צבי לא הולך הביתה הוא נשאר במקומו ולומד רמב"ם הלכות תשובה.

השנה במוצאי יוה"כ"פ השיעור היה בשעה 9:00 אני הגעתי לבימ"ד בערך ב-8:40 ורבי צבי כבר יושב ולומד, זה הזכיר לי סיפורים על גדולים שהיו לומדים מיד במוצאי יוה"כ"פ אחרי הבדלה, שאלתי אותו מה קרה, הוא אומר שהנכד שמסיע אותו צריך ללכת ל"אבות ובנים" ב-8:30, לרבי צבי אין בעיה מה לי הכא מה לי התם, בכל מקום הוא לומד, אז כבר מלפני 8:30 הוא יושב בבימ"ד.

ואחרי זה בליל ערב סוכות הוא ניגש אחרי השיעור ונפרד שהוא נוסע לכל היו"ט מחוץ לעיר לילדים שלו, ובחזה"מ באחד הימים לפנה"צ התקשר לשאול באיזה דף אוהזים, אמרתי לו, הוא אמר שכבר שמע היום בביהכ"נ שיעור על הדף הזה, ומי מילל ומי פילל שזו השיחה האחרונה אתו, להבחל"ת, היה עם כל המרץ, עם כל הפרישקייט, למרות המגבלות הגופניות אבל הרוח היתה צעירה. כך באמצע מסכת ביצה איך נפלו גיבורים. הנכד שלו אמר לי שהם אמרו לו ש"ביצה" זה ר"ת של השם שלו צבי הירש בן יוכבד, במוצאי ש"ת קבלנו את הידיעה שהוא נפל למשכב.

היה דוגמא של תורתו קבע, מה שתפס לו את הראש, מה שעניין אותו, מה שהעסיק אותו, זה תורה. היה פוגש תלמיד חכם מיד יש לו שאלה בלימוד, מהשיעור או בפרשת השבוע, כמו שאומר ה"יונתן בן עוזיאל" תבע אולפנא מן קדם ה', הביקוש שלו, הצמאון שלו, היה יושב עם זכוכית מגדלת ומתאמץ ולומד עוד רש"י ועוד רש"י ועוד תוס' ועוד גמ'.

פעם צלצל אלי ברבע לשטים עשרה בלילה, נבהלתי, רבע לשטים עשרה, מה יכול להיות, הוא אומר שהוא שאל בשיעור שאלה ולא היה תשובה, אז אחרי השיעור הוא התקשר לנכד שלו לשאול את השאלה, וכעת הנכד חזר אליו עם תשובה ששאל את אביו והראה לו תוס' כאן ותוס' שם שממש מדברים על השאלה הזאת, אז מיד הוא מתקשר להודיע. התורה היתה החיים שלו, היה צמא לכל דבר תורה ומייקר כל דבר תורה. הגמרות שלו מלאות ברשימות שהיה רושם מה שדיברו בשיעור ומה שהתעורר מעצמו. היה דבוק בשיעור, אם היה שבת שלא היה בעיר היה מתקשר במוצ"ש לשאול איפה אוחזים, כי הוא צריך להכין. הסיבה שנשאר לגור בב"ב אף שכל ילדיו גרים מחוץ לעיר בגלל השיעור, זה מה שהיה לו בחיים.

והנקודה השניה **"איש תם"** - תמימות. הוא היה סמל הישרות, סמל של גלאטער מענטש, ריינקייט, בלי שום התחכמות בלי שום חספוסים, נקיות של מידות, יופי של מידות, לא היה לו שום שייכות עם קנאה או כבוד, כולו היה מפרגן בלב שלם, שמח באמת בשמחת חברו בלי שום חשבונות, תמיד עם חיוך, תמיד שמח, תמיד נותן הרגשה טובה, כולו שופע עין טובה, איך שהיה מפרגן אחרי השיעור **"רבי"**, היום היה משהו מיוחד" כך אומר למי שצער ממנו בעשרות שנים בכל הכנות. **"איש תם"** נשאר ישר כמו שעשאו הא', לא התלכלך בלכלוכים של העוה"ז, לא היה לו שייכות עם כל המידות שמסבכים את האדם, **"טהרת המידות"** במלוא מובן המילה.

כי הולך אדם אל בית עולמו, **רבי צבי** הולך לעולם שהכין לעצמו. אין מליון לו לאדם לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים בלבד. אם היה לנו עינים רוחניות לראות כמה תורה, כמה התמדה, כמה אהבת תורה, כמה מעשים טובים, כמה ערלקייט, כמה נקיות, כמה גוטסקייט, כמה ישרות - מרחף כאן בחלל ומלווה את **רבי צבי**.

רבי צבי זכה לדור ישרים, דור מפואר שכל אחד היה מתברך בו, בנין וחתנין רבנן, תלמידי חכמים מובהקים, מרביצי תורה, מחברי ספרים, ונכדים בני תורה אמיתיים, שוקדים על התורה. אבל צריך לדעת שזה **"יגיע כפיך כי תאכל"** כשבא לארץ קיים **"לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך"** הגיעו לפני למעלה מחמישים שנה זוג צעיר של אמריקאים עם ילדים קטנים והתיישבו בקרית ישמח משה, היו שם עשרות משפחות חרדיות, כל הציבור שם שלח את ילדיו לתלמודי תורה לפ"ת או לב"ב, **רבי צבי** היה כמעט היחיד ששלח את ילדיו ל"חדר", יום יום היו באים לב"ב לת"ת תורת אמת, זה לא היה מקובל שם. וזכה, זכה, **"בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך"** הקשר החם המיוחד עם הנכדים כמו שהיינו רואים כשבאו אליו לשבתות ובעוד הזדמנויות, אלו הזכויות שלו.

קשה מאוד הפרידה, מרגישים ממש חלק מהשיעור, חלק מהחבורה, חלק מבית המדרש, יציאת צדיק עושה רושם, פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, זה כבר לא אותו **"ירחי כלה"**.

לא יודע אם יצאנו ידי חובה, היה צריך עוד להאריך על כזה שופרא, כזה יופי. בשם כל בני החבורה מבקשים מחילה, בודאי שלא יצאנו ידי חובה, **רבי צבי** עם הנקיות שלו, עם הטהרה שלו, היה ניגש כל שנה בליל יוה"כ פ אחרי השיעור **לאבא ז"ל** ומבקש מחילה על כל השנה, וכך המשיך אח"כ, עכשו אנחנו מבקשים ממנו מחילה.

לך בשלום ותנוח בשלום ותעמוד לגורלך לקץ הימין.